

1

2

1955

MYKOLAS BIRŽIŠKA BRONIUS BUDGINAS

V. GRIGALIŪNAS - GLOVACKIS

STASYS LOZORAITIS JR. JONAS MASIULIS

BRONYS RAILA T. VIDUGIRIS S. ŽYMANTAS

SANTARVĖ

LAIŠKAS IŠ SIBIRO

APIE LIETUVIŲ IR GUDŲ SANTYKIUS

ŽMOGIŠKOSIOS KOKYBĖS KLAUSIMAS

ALBERT EINSTEIN STUDENTAI IR TĖVYNĖ

TRYS DIKTATORIAI IR KAS TOLIAU

NOSIS IR RAGANOSIS

N. 4-5

SANTARVĖ

kelia Krašto ir jo priešinimosi priimtą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ

paaiško Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ

svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėtį Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ

nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus, Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ

ieško naujų idėjų ir naujų kelių visą tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiamame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ

siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

TURINYS

Laiškas iš Sibiro

Apie lietuvių ir gudų santykius

Eilėraščiai proza — prof. M. Biržiška

Bendrinė malda — Carl Sandburg

išvertė K. Barėnas

Žmogiškosios kokybės klausimas —

Diplomatija tautinės rezistencijos metu — Bronys Raila

OKUPOOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

„Laisvės rytojūs jau švinta“

— S. Žymantas

Sovietiniai „rinkimai“

Viešojo sveikatos tarnyba

Laikotarpis po Stalino mirties

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

Albert Einstein — J. Masiulis

Leonardo da Vinci — Leonas Jolėnas

KALBOS KLAUSIMAIŠ

„Infantyliškai trypiame vietoje“

— Br. R.

Vilniuje rastas K. Daukšos rankraštis

— J.

IŠ NESENOS PRAEITIES

Pirmoji bolševikų okupacija

— T. Vidugiris

Pirmasis karininkijos sukilimas prieš vyriausybę

— Ats. gen. V. Grigaliūnas-Glovackis

I LAISVĖ VEDA MŪSŲ KELIAS —

Lietuvių Akademinės Jaunuomenės lapai

Studentai ir Tėvynė

— Bronius Budginas

Didžiosios laiko žymės

— Rimas Dubingis

Akademių akimirksnių kronika

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

Ką Talleyrand turėjo galvoje

— Stasys Lozoraitis ir

Liepsnelės ir dūmeliai ugniakuro pelenuos

Pirstu į akį

Skaitytojų laišakai

Leidiniai

SANTARVĖ

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ
ir KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS
LITHUANIAN MAGAZINE

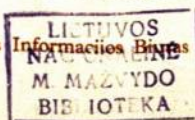
Redaktorius — F. Neveravičius

Redakcijos Igaliotinis J.A.V-ėse — B. Raila

Redakcinį sambūrį sudaro: K. Drunga, A. J. Greimas, J. Masiulis, B. Raila, J. Vėbra,
H. Žemelis, G. Židonytė-Vebrienė, S. Žymantas

Viršelis — dail. V. K. Jonyno

Leidžia Lietuvių Rezistencinės Santarvės

SANTARVĖ

1955 m.
birželis - liepa
Nr. 4-5 (25-26)

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ IR KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS

DIDŽIOJO LIETUVIŲ TAUTOS GEDULO DIENOMIS, BIRŽELIO MĖNESIO TRĖMIMŲ PENKIOLIKTAJĄ METINĘ SUKAKTĮ SKAUDŽIŲ LIŪDESIŲ MINĖDAMI, PAGERBKIME Į SIBIRĄ IŠTREMŲUS, TEN ŽUVUSIUS MŪSŲ BROLIUS IR SESES, ŠIRDYSE JŲ ATMINIMĄ ATNAUJINKIME.

LAIŠKAS IŠ SIBIRO

1946 m. ŽIEMA IŠTREMIME

Kaip paukšteliūs, iš lizdo išmetus, į vieną pakalnę mus gera ranka surinks pasklydusius visuos keliuos, ir būsime ten — duktė pas motiną, sūnus pas tėvą — visą dieną ir niekad niekad nebegrišim atgalios.

B. Brazdžionis.

Mano gerasis broli —

Jau seniai gili žiema pas mus. Sniego klodai ir pilkas švininis dangus. Kelios savaitės, kaip bematėme saulę. Kartais būna šviesesnis dangus: iš to sprendžiame, kad anapus kalnų pažemiu ribuoja saulė. Tai viskas! Dieną naktį nestoja šėlti vėjai ir pūgos. Ta vėjo muzika, turbūt, lydės mus iki karsto...

Daug dienų, kaip aš guliu ir abejingu žvilgsniu seku aplinką. Šiandien man lyg ir geriau. Tai mažytis pragiedrulius ligos audroje. ...O po to vėl dienų dienas patale. Auksinių saulėlydžių šalis, jaučiu, jau nebe mano. Užtai šiandien, kada keičiamas vaizdams turiu daugiau jėgų — noriu parašyti Tau, mano vieninteli broli. Gal bus tai paskutiniai žodžiai... Aš nežinau. Daug laiko praėjo, kaip laukiu Tavo laiško. Deja! Jo nėra ir nėra... Pasiilgau Tavęs. Niekad nemaniau, kad taip pasiilgsiu. Kol buvome kartu — Tavęs tiek nevertinau, kaip dabar... Tu man turėtumei atleisti už tai, gerasis broli, nes gyvenime atleidžiama ir daug didesnės skriaudos, negu ši. Jei grįžčiau (tuo nebetyku) tikėk man, Tau būčiau geresne seserimi. Dabar atleisk... Gal Dievas duos — sugriš vaikai — Tu būk jiems geras dėdė, Juozuk, ir padėk prisiminti motiną...

APIE LIETUVIŲ IR GUDŲ SANTYKIUS

MYKOLAS BIRŽIŠKA

Amerikos LRS Los Angeles Skyrius susirinkime 1955 m. kovo 26 d. prof. Mykolas Biržiška šia tema skaitė paskaitą, plačiai nušviesdamas lietuvių ir gudų santykius prazytyje ir aiškindamas dabar pasitaikančių kivirčių kilmę ir priežastis. Platesnei visuomenei su čia aktuolia tema supažindinti, čia pateikiame SANTARVĖS redakcijos atstovo B. Railos užrašytą ir profesoriaus patikrintą šios paskaitos glaustą santrauką.

Lietuvių ir gudų santykių istorija labai sena. Ji mums įdomi, daugmaž žinoma. Tačiau ji itin svarbi šiandien, kai mūsų geri santykiai su gudais pradėjo kiek drumstis. Sekus praeityje gudų gyvenimą ir dabar sekant gudų tremtinių spaudą, galima susivokti, kaip tie santykiai pradėjo drumstis, ir kartu pagalvoti, kas būtų galima išlyginti.

Daugelis gudų veikėjų dabar reiškia iš praeties pretenzijų Lietuvai ir lietuviams. Tas pretenzijas jie net smarkina savo ir dar kitomis kalbomis, svetimųjų spaudoje. Lietuvių spaudos atbalsiai dėl to — nevienodi. Vieni ramiai pasisakom, kiti — pikčiau pasibaram. Esą, jei gudams svarbu savo vidiniams reikalams stiprinti savo patriotizmą, tai tarsi žinai, nieko čia blogo. Bet kai tarptautiniu būdu jie ima reikšti pretenzijas kone į visą Lietuvą, tai nutylėti nebūtų išmintinga. Tai gali mums neigiamai atsiliiepti rimtą valandą, kada teks spręsti Maskvos pavergtų valstybių atkūrimas, jų santykiai, sienos. Tada tie vieši ginčai bus nenaudingi bendram reikalui ir atskiriems mūsų tautos reikalams. Pažinkime juos dabar ir ramiai pasirenkime iš anksto...

LITVA TAI NE LIETUVA!...

Savo ir kitų spaudoje kaipurie gudų vadai jau kuris laikas smarkino propagandą, esą senoji Didž. Lietuvos Kunigaikštija yra buvusi gudų valstybė. Viskas buvę pėdėdėdė gudiška — kunigaikščiai, herbas, kultūra, kalba, žymieji istoriniai veikėjai... Tiesa, toje senovės „Gudijoje“ lietuviai irgi turėję savo kampą, bet jie mažai tesvėrė.

Lietuviams į tai atsakyti gana lengva. Čia mūsų ir net lenkų, nelabai jau mums draugiškų istorikų nuomonės beveik sutampa. Visi sutinkame, kad viešajame valstybiniame gyvenime būta „gudiškumo“ — didž. kunigaikščio kanceliarija vartojo rusėnų kalbą, — bet neginčijama, kas įkūrė valstybę, jai vadovavo, davė kryptį ir toną. Tai — lietuviai, ne gudai.

Savo težėms paremti gudai įsieko duomenų senuose metraščiuose. Kai Lietuvos kunigaikščiai turėdavo ginčų su Maskva, tai atsispindėdavo metraščiuose. Mūsų metraščiai skelbė vieną pažiūrą, o Maskvos — kitą, jai naudingą. Įsibraudami į Lietuvą, Maskvos rusai grobdavo Lietuvos metraščius, ir net yra toks gandas, kad Kremliuje užmūrytus slėpė. Gudai iš rusiškų metraščių išveda, jog Lietuva kūrėsis iš gudiškos Polocko kunigaikštijos (!). Net Vilniaus įkūrimas siejamas su kunigaikščio „Volk“ (Vilkas) vardu... Ir pati „Litva“ — tai ne Lietuva, o Litva...

Negalime ginčyti, kad dar 19 amžiuje daugelis gudų vadindavo save litvinais ar litoucais. Tokių būdavo užtinkama net Ukrainoje, Černihovo gubernijoje, nors juos mes vargu lietuviams belaikytume. Tad gudai ir sako, kad litvinai tai nereiškia lietuvių, o gudų. Tikrais lietuviams jie bemalodėja laikyti tik žemaičius. Tat gana panašu, kaip lenkai kadaise skelbdavo. Sulen-

kėjusieji save vadino „lietuviams“, o tik dar nesulenkęsčius šaukė „žemaičiams“. Dabar iš lenkų to jau veikt negirdime, — tautiniai savarankiški sąjūdžiai yra aiškiai atsiskyrę.

Jų vietoje atsiranda naujieji gudų patriotai, kurie, daugiau nei tada lenkai, reiskia noro pasisavinti beveik visą Lietuvos istoriją! Kartais nueinama ligi visai keistų nesusipratimų. Pvz., žinomąją „Palemono teoriją“, pagal kurią buvo išvedama lietuvių ir senovės romėnų giminystė, dabar gudai irgi savinasi, kaip jų, nors ta teorija atsirado tik 16 amžiuje ir lietuvių bei romėnų kalbų panašumą grindė vien tiksliai lietuviškais žodžiais...

Faktas, kad gudų kilmės bajorai laikė save lietuviams, pradžioje valstybine prasme, o vėliau ir tautine. Bet būtų tuščias darbas dabar ginčytis, ar toks Chodkevičius iš tikrųjų buvo lietuvis, ar gudas (pats jis laikė save lietuviu!).

VARŽYTYNĖS DEL RAŠYTOJŲ

Nėra ko ginčytis, kur gudai teisingai vaizduoja savo kultūrinį-kalbinį įnašą praeityje, pvz., jie rusėnų kalba atspausdino dalį šventraščio net anksčiau nei rusai ar ukrainiečiai.

Tačiau vaizduodami savo kultūrinį sąjūdį prieš ir po 16 amžiaus, gudai mėgsta kiek perdaug pasisavinti. Tas praicitis kultūrinis turtas nevisas tėra toks neabejotinas. Tuos pačius dalykus savinasi rusai ir ukrainiečiai. Sakysime „Giesmė apie Igorio žygi“ (Slovo o polku Igoria): rusai sako, kad tik jų, ukrainiečiai, kad jų, o dabar ir gudai — kad jų...

Prie visos eilės 19 amžiaus rašytojų ir poetų pretenduoja kelios tautos, ir kiekviena ne be pagrindo. Štai į Adomą Mickevičių pretenduoja lenkai, lietuviai ir dabar gudai. Lenkai, — nes Mickevičius juk rašė lenkiškai, yra lenkų poetas. Lietuviai, — kad jis rašė daugiausia apie Lietuvą, lietuviškoj dvasioj, pats buvo lietuvis. O gudai, — kad Mickevičius gimęs Gudijoje, Naujardėlyje, savo kūrybai panaudojęs gudiskos tautosakos motyvų, turėjęs gudų draugų (Čečeta...). „Ponč Tado“ poema — tai lenkiškai kalbanti gudų bajorija. „Gražina“, „Konradas Wallenrodas“, baladės — esančios „lietuviškos“, bet kadangi visas

anais senovės laikais čia buvę „gudiška“, tai toji Mickevičiaus kūrybos dalis priklausanti gudams... Puiku: kiekvienai šių jų trijų tautų jis artimas, savas, brangus — kogi besiginčyti?

Arba kondratavičius-Syrokcmia. Rašė ne lietuviškai, o lenkiškai. Bet savo kelionių aprašymuose, plaukdamas Nemunu, pats labai aiškiai sakosi: „Ir aš, lietuvis, savo (lietuvių) kalbos nesuprantu!...“ Bet Kondratavičius yra parašęs porą dainelių gudiškai, — taigi, jau gudų poetas. Tokių pavyzdžių iš to laikotarpio yra gana daug. Neatrodo, kad kokios naudoms besiekiame šiandien dėl to ginčydamiesi ar savindamiesi tai, ko neturėjome. Tad ir Kondratavičius yra lenkų, lietuvių ir gudų poetas — kiekvienai šiųjų tautybių ką davęs.

TAUTINIS SUNYKIMAS

17-18 ir iš dalies 19 amžius, pačių gudų pasakymu, buvo jų „sunykimo“ laikotarpis (zanepad). Tada nepasireikšta jokios stipresnės gudiškos tautinės srovės. Vienas kitas yra kiek rašęs rusų ar lenkų kalbomis, kaip gudiško įterpdamas, bet be tautinės minties. Apie 1850 metus, aplink Minską, Mohilevo, Vitebsko gubernijose, taigi grynoj Gudijoje vienas kitas dvarininkas gudiškai parašydavo kokią dainele. Dabar tai surenkama gudų literatūros istorijai. Vienas, gal vienintelis liaudies poetas Bachrym yra nukentėjęs nuo ponų. Gudai apie jį tiek ir šiandien nežino, kiek surado to laikotarpio istoriją tyrinėdamas prof. Aug. Janulaitis...

Pasirodo su poemėlėmis dvarininkas Dunin Marcinkevič, mėginęs su komp. Moniuška ruošti muzikinių dalykų. Studentas Kalinauskas, 1863 m. Lietuvos sukilimo vadas, parašė ir kelis atsišaukimus gudų kalba bendra antrašte „Mužickaja Praud“.

Po 1863 m. sukilimo viskas nutrūko, ir per antrąją 19 amžiaus pusę tik retkarčiais kas besubliksis. Caras uždraudžia spaudą lotynų raidėmis ne tik mums lietuviams, bet ir gudams ir ukrainiečiams. Mes nepalūžom, nepasidavėm ir pagaliau priverčiam maskolius atšaukti draudimą. Gudai — ne. Jie dėl to nieko nedarė, pasidavė (kiek smulkmenų buvo išleista užsienyje, pav. Krokuvoje, bet tai jokios įtakos nepa-

darė), ir tas rusų raidžių įvedimas jiems buvo tikras peilis. Gudų inteligentinis jaunimas arba lenkėjo arba rusėjo. Bažnytinė unija su katalikybe nuo 17 amž. gudus artino prie lenkų, o Rusija „unijotus“ 18 ir 19 amž. prievarta vertė provoslavais ir rusino. Taip beveik ligi 19 amžiaus pabaigos daug grynakraujų gudų buvo be gudiškumo — rusų arba lenkų kultūros ir nusistatymo. Į pabaigą adv. Bohuševič sudarė išimtį, pradėjęs tautinę liniją literatūroje.

GUDAI ATGIMSTA IR GLAUDŽIAI BENDRADARBUJA SU LIETUVIAIS

Savų tautinių patriotų, šios dienos prasme, gudai ilgai neturėjo. Katalikų bažnyčiose gudai nereikalavo teisių savo kalbai. Lietuviai kunigai Vilniaus vyskupijos gudiškose parapijose kartais gudams padėdavo, 20 amž. buvo atsitikimų, kai vienas kitas jų gudiškus laikraščius ir nes atsišaukimus paplatindavo. Kai vėliau ėmė jau rasti gudų kunigų, kurie savo kalbos parapijų bažnyčiose kaip ir ką gudiška pareikalavdavo, arba pamokslą gudiškai pasakydavo, tai lenkams lengva būdavo sukelti nekartą pačius gudų sodiečius prieš tai.

Tik jau 20 amžiuje prasideda aiškus tautinis gudų prisikėlimas. 1903 m. Petrapilyje susidarė gudų studentų ratelis Bielaruskaja Hramada, daugiausia iš gudų dvarininkaičių, augusių lenkų kultūroje. Į gudišką liniją juos įstato ypač broliai Ivanas ir Antanas Luckevičiai, buvę Liepojos gimnazistai, kuriuos čia savo ruožtu į gudiškumą paskatino... lietuviai. Jiems Jonas Ambrazaitis (vadinamas Šiaulių Dėde) įkalė į galvą: juk jūs ne lenkai, bet gudai...

Skleidėsi tada 1905 metų revoliucijos nuotaikos. Ir aną gudų petrapiliskę kuopelę palaikė lenkų socialistai (pepeesai) ir lietuviai. Lietuviai nežūrėjo į gudus, kaip konkurentus. Lenkai padėjo jiems atspausdinti atsišaukimus, o lietuviai noriai juos paplatindavo. Šios studentų gudų grupės nariai netrukus pasivadino Bielaruskaja Socialistična Hramada, atsidavę revoliucinei ir tautinei agitacijai. Ne vien gudams patiko jų atsišaukimai ir dainelės, kurių ypač populiarūs buvo „Ciotkos“-Paškevičiūtės „Na uschodze krasna nieba“. Mūsų Lazdynų Pelėda mėgo ją Vilniuje skaityti darbi-

ninkams, kurie mokėdami rusiškai arba lenkiškai suprasedavo ir gudiškai.

1904 metais gražinus lietuviams spaudą lojynų raidėmis, gražinimas galiojo ir gudams. Ir jie tada ruošėsi leisti gudišką laikraštį, nors dar buvo labai silpni ir jėgomis ir lėšomis. Tiktai 1906 m. Vilniuje išėjo „Naša Dolia“, kuri maskolių cenzūros vis konfiskuojama, po kelių numerių sustojo. Jos vietoje pasirodė „Naša Niva“, kuri ėjo nuo 1907 ligi 1915 metų. Per tuos aštuonerius metus „Niva“ gudams atstojo mūsų „Aušra“. Ji iššaukė ir išaugino keliasdešimt gudų rašytojų. Pasireiškė poetai Janka Kupala (Lucevič), gudų „mairnis“, Jakob Kolos (Mickevič), žurnalistas Vaclovas Lastauskis, didelės energijos, geras stilistas...

Apie lietuvių ir gudų tarpusavinius net šeimyniškus santykius pasako keli pavyzdžiai. Mūsų inž. Steponas Kairys (vėliau Vasario 16-tosios akto signataras) veda minėtąją gudų poetę Paškevičiūtę (mirusią 1916 m.). Vacl. Lastauskis veda mūsų antrąją Lazdynų Pelėdą — Sofijos seserį Mariją Ivanauskaitę. Toji „tradicija“ trunka ir toliau: II Pas. Karo metu Vilniaus lietuvaite poetė Miciūtė išteka už gudų rašytojo Štavičiaus... O štai Lydos aps. dvarininko Ivanausko šeima su keturiais sūnumis: Vienas iš jų — žinomas lenkas socialistas Jurgis, antras — žinomas gudų veikėjas Vaclovas, trečias — prof. Tadas Ivanauskas, žymus mūsų gamtininkas, lietuvis. Visi aiškūs savo tautybių gynėjai. Tiktai ketvirtas brolis — Staš, nieku nepasižymėjo, buvo lenkiškas „tuteišas“...

GUDAI LIETUVOS TARYBOJE

Taip ateina I Pasaulinis Karas. Vilnių 1915 m. užima vokiečiai.

Vilniaus gudai bene pirmieji sumezgė ryšius su vokiečių administracija (per vokiečių Susemilį), kuri mėgindama savo tikslams panaudoti okupuotąsias tautybes, nevienodai elgėsi su lenkais, gudais ir lietuviais. Lietuviams čia pavyko užimti savaimingą poziciją, kuri privedė prie Lietuvos Tarybos sudarymo. Susirūpinta spauda: Gudams pavyko gauti savo laikraščius („Homan“) leidimą 1916 m., o lietuviams 1917 m. Gudai pradėjo leisti laikraštį vo-

kiečių pinigais, o mes „Lietuvos Aidą“ savais, galėjome išsilaikyti iš prenumeratorių.

1917 m. per revoliuciją gudai suruošia Minske didelį suvažiavimą (I kongresą) išsirenkia Tarybą ir (kitais metais) paskelbia Gudijos nepriklausomybę. Nei Minsko gudų, nei Vilniaus Lietuvos Tarybos valstybinių sienų tiksliai nenustato. Kaip pagrindo, jieškota etninių sienų. Ne tiek svarbu kalba, bet kur kokios tautinės kilmės žmonių iš tikrųjų gyventa, kaip rodė istorijos šaltiniai, gyventojų surašymų duomenys ir betarpiškas sodiečių pažinimas. Mes pretendavom į savo etninius plotus su Vilniumi, kaip Lietuvos sostine, neturėdami su gudais dėl to jokių nesupratimų.

Maža to. Su gudais mes norėjom drauge dirbti. Kai 1918 metų pabaigoje Minske galutinai įsišemininkavo bolševikai, ir gudų patriotai turėjo iš ten trauktis, Vilniaus ir Gardino gudai jau rimtai statėsi klausimą, jog vargu bevavyksią apjungti visą Gudiją. Vilniaus Gudų, kaip ir žydu, vadai, nesikratė dirbti drauge su lietuviais. Į Lietuvos Tarybą žydai ir gudai atsiuntė savo atstovus. Ne mes juos rinkom, bet patys žydai ir gudai išsirinko ir mums pristatė. Gudų atstovais tada į Lietuvos Tarybą įėjo tuometiniai jų reikšmingiausi žmonės: Vaclovas Lastauskis, Iv. Luckevičius, kunigas Vladas Toločka, kuris apie save sakė: „Esu gudų tautybės, lenkų kultūros, lietuvių valstybingumo“ (ir tikrai vėliau savo taiklią ir atšrią plunksna jis per 20 metų palaikė lietuvių kovoje dėl Vilniaus!), Domas Semaška (vėliau ministeris Lietuvos vyriausybėje gudų reikalams), vėliau gudų kalbininku pasireiškęs Janka Stankevič, dar Falkevič, mažiau žinomas gudų veikėjas...

Lengvai, draugiškai, broliškai ir nuoširdžiai mokėta tada susiprasti ir bendradarbiauti, Prieš I Pas. Karą ir dar gerokai vėliau nei iš vieno gudų veikėjo nėra tekę išgirsti pareiškimo: „Ko jūs savinatės Vilnių“... Ir tie gudų patriotai nei vienas nebuvo abejingas Gudijos reikalams. Dirbdami kartu su lietuviais, jie nebuvo Gudijos reikalų „išdėvikais“. Ar tuo, kad įėjo į Lietuvos Tarybą, ar, kaip Varonka, buvo ministeris gudų reikalams pirmojoje prof. A. Voldemaro Lietuvos vyriausybėje (tas pats Varonka Minskė anksčiau buvo Gudijos ministeris pirmininkas...).

GUDŲ PATRIOTAI GYVENA VILNIUJ IR KAUNE, ŽŪSTA MINSKE...

Nepr. Lietuvos valstybei atsistatant, gudų politiniai centrai gauna skaidytis — jais, šalia Minsko, tampa vėl Vilnius ir pagaliau Kaunas. 1919-20 metais Vilnius patenka į lenkų rankas. Gi bolševikams įsištiprinus Minske, Gudijos vyriausybė turi pasišalinti, tampa „egzilinė“ ir atsiduria Kaune. Jai vadovauja V. Lastauskis. Savo būstinę ji įkuria Vytauto Prospekte, mažame namelyje. Po 1920 m. Lietuvos-Sovietų Rusijos taikos sutarties pasirašymo (šiandien gudai prikiša lietuviams, jog tada mes norėjome „pasisavinti“ gudiškas žemes, bet derybose su Sovietais Maskvoje Lietuvos pusėje dalyvavo ir D. Semaška.), po Spalio Devintosios Lietuvos vyriausybė susitarė su gudų egzilais Kaune ir parėmė juos medžiagiškai. Susitarimą iš gudų pusės pasirašė jų egzilinės vyriausybės galva Lastauskis su savo bendradarbiais

1919 m. Vilniuje lenkų okupacijoje likę lietuviai pradeda leisti laikraštį dviem kalbom. Lietuviškojo laikraščio redaktoriais buvo J. Tumas-Vaižgantas ir J. Matijošaitis, o lenkų kalba laikraštį redaguoja Myk. Biržiška. Varšuva mėgna jai palankia kryptimi paveikti gudus. Gudas Aleksiuks, kurio žmona buvo net lietuvė (ministerio Merkio žmonos sesuo) gudų reikalams iš lenkų gauna pinigų ir šaukia į Vilnių suartinti su lenkais gudų suvažiavimą. Mūsų Tumas labai susijaudino ir tuoj parašė straipsnį, perspėdamas ir klausdamas gudus: kur jie eina, nejaugi su lenkais?... M. Biržiška lenkiškai rašė, jog — nesikarščiuokim, palaukim, tegu geriau paaiškėja tikri gudų nusistatymai. Ir tikrai, lenkai iš gudų tuomet nieko nepelnė savo politikai, ir tuojau pat pas Biržišką ėmė lankytis į namus kone visi tuometiniai vilniškiai gudų veikėjai ir tikino, jog norį eiti kartu su lietuviais ir tiktai su lietuviais.

Ypačiai po to, kai Lastauskio vyriausybė susitarė su Lietuvos vyriausybe, taigi jau Želigovskio laikais, tarp Vilniaus lietuvių ir gudų bendradarbiavimas buvo glaudus ir gerai sekėsi. Mes iš savo pusės rė-

mėm gudų spaudą, padėjom jiems įsteigti klubą, išlaikyti gimnaziją, šiaip taip sukrapštomomis lėšomis dalinomės ir rėmėm jų švietimo darbą. Santykiai darėsi ne tik artimi, bet tikrai broliški. Ruošdavom bendras vakarienes su prakalbomis, bendrai minėjom savo tautines šventes, drauge pagerbėm dr. Basanavičiaus 70-metį.

Aleksiuk greit neteko vardo, liko nuošalėje, patys gudai jį atstūmė. Su žydais ir gudais bendrai vedėm Vilniaus seimo rinkimų boikotą (tas želigovskinis seimas turėjo uždavinį „nubalsuoti“ Vilniaus krašto „savanorišką“ prisijungimą prie Lenkijos). Visi gudai ir žydai pilnai boikotavo rinkimus. Lenkams seimą išrinkus, lenkų administracija suima ryškesnius gudų ir lietuvių veikėjus — 20 lietuvių ir 13 gudų. Kilus triukšmui Kaune, įsikišus Tautų Sąjungai, Varšuva sutiko tuos veikėjus ištremiti Kaunan. Taip Kaune atsirado 33 tremtiniai iš Vilniaus, jų tarpe daugiau nei trečdalis gudų: gudų komiteto pirmininkas J. Krasovski, rašytojas Maks. Harecki, teisininkas Vlad. Prokulevič ir kiti.

KAIP ATĖJO ATŠALIMAS

Vilniuje lietuvių ir gudų santykiai nenutrūksta, bet silpnėja. Nuoširdžiai lietuvius palaiko kilnūs kun. Adomas Stankevič su savo laikraščiu „Krynica“, kun. Toločka ir dar kiti, bet daugelį gudų ima jau veikti Vilniaus ryšių su Kaunu apsulpimas, okupacinė lenkų sistema, na ir bolševikinio Minsko veikla. Net lenkiškas Vilniaus universitetas, kurin stoji gudiškas jaunimas, daro jam savo įtaką. Kai ilgainiui gudai pradeda mus vadinti nebe litoucais, bet... „lietuvisais“ (jie, gudai, tesą tikri „litoucai“!), aiškėja, jog šio išsišokimo pradžią galima risti (pav., taip jau Amerikoje yra paskelbęs buvęs Vilniaus archivaras Vac. Studnicki) su Batoro universiteto docentu galicijiečiu Konečny, kuris čia ėmė reikštis, kaip politikas, ir lietuvių-lenkų kovos aštrumo laikotarpyje viename savo veikale aiškino, jog esą lietuviai neturi teisės vadintis litvinais, o tik „lietuvisais“. Neabejotinai lenkams tai buvo naudinga pažiūra, o kauriems gudų veikėjams irgi patiko...

Kaune, Lietuvos vyriausybėje ir visuo-

menėje, be abejo, vis daugiau įsigali nauji Lietuvos žmonės, kurie šalčiau žiūri į gudus, nebeteri jiems senųjų vilnietišku sentimentų. Taigi, asmeninė, kaip ir medžiaginė, parama gudiškiems reikalams pradeda iš mūsų pusės mažėti. Gudai tai skaudžiai jaučia.

Jie stengiasi veikti savarankiškiau, ir dalis pradeda žiūrėti į Minsko pusę, kur bolševikai tariamai organizuoja tarybinę Gudiją, steigia gudų mokslo įstaigas, Minsko universitetą, net Gudų Akademią... Tai gudus domina. Kaikas užuolankomis vyksta į Minską. 1925-1926 m. egzilinės gudų vyriausybės vyrai susitaria su Minsku, ją paleidžia ir keliasi į Minską. 1927 m. pradžioje ten išvyksta ir Lastauskis. Toks optimizmas trunka ligi 1927-29 metų, kada bolševikai juos išvadina „nacdemais“, išgainioja, išstremia Sibiran, areštuoja, iššaudo. Žina Lastauskis ir kiti. Prasideda tikras ir beatodairinis Gudijos rusinimas. Pati gudų literatūrinė kalba apkaltinama, kaip buvusi tendencingai kreipta į Vakarų. Imta ją „valyti“, aišku, įvedant rusiškus žodžius.

Lenkų okupuotoje vakarinės Gudijos dalyje ir Vilniaus krašte gimsta gudų tautinis socialinis sąjūdis, pasivadinęs tačiau senuoju vardu — „Belaruskaja Hramada“, berods lenkų veikiai likviduota. Varšuvos gudai nebeboikotuoja, ten praveda seiman ir senatan savo atstovus, kurie betgi nei kiek neįstengia priešveikti gudų lenkinimui.

Naujasis gudų sąjūdis išauga veik be jokio ryšio su lietuviais. Senoji bendradarbiavimo tradicija, broliški jausmai, bendro likimo sąmonė ir bendrų priešų supratimas blėsta, gęsta, veik išnyksta. Tokioje atmosferoje jau lengvai gali klestėti ta visa naujoji „istorija“ ir „filosofija“, kad Vilnius esąs gudiškas, kad visa mūsų istorija — tai Gudijos reikalas...

GUDIJA NACIŲ LAIKAIS

Prasideda Antrasis Pasaulinis Karas... Mūsų erdvės eina iš vieno okupanto rankų į kitas. Rimtas konstruktyvus darbas vargiai begalėjo būti įmanomas.

Kai 1939 m. rudenį Vilnių užima Rusijos bolševikai, tūli gudai tuoj pakelia bal-

są, jog Vilniaus kraštas tai — vakarų Gudija! Juk dar prieš karą ilgokai Vilniuje veikė Minsko diriguojama slapta „Vakarų Gudijos Komunistų Partija“, ogi dabar Maskva ėjo „vaduoti“ vakarinės Ukrainos ir vakarinės Gudijos žemių. Vakarinės Gudijos kompartijoje būta ir Vilniaus lietuvių, kaip štai Drūtas, Karosas ir kiti.

Kai po kelių savaitių mes, lietuviai, gaudame Vilnių, — gudai jau nebeaiškūs, gerokai mums svetimi. Aiški tik gudų katalikų grupė su kun. Adomu Stankevičiumi priešakyje, kuris visados buvo užėmęs lojaliją liniją lietuviams ir gerai suprato Lietuvos reikalus, bet kiti gudų veikėjai už tai jau... kaltino, priekaištavo kun. Stankevičiui. Vilniaus vyskupams lietuviams Jurgiui Matulevičiui (1918-1925 m.) ir Mečislovui Reiniui (nuo 1940 m.) remiant gudų kalbos teises bažnyčiose, buvo numatoma turėti ir gudas sufraganas, kuriuo Vilniaus lietuvių visuomenė vis „skyrė“ kun. Stankevičiui.

1941 m. vokiečiams okupavus Baltijos kraštus ir Gudiją, Minskas tampa vėl centru Gudijos, tik šiuo kartu vadinamos „Generalbezirk Weissruthenien“. Gudų „savi-valdai“, kiek vokiečių ji buvo leidžiama, reikėjo daug administracijos, o žmonių trūko, ir daugelis Vilniaus krašto gudų noriai vyko ten įvairiais pareigūnais ir šiaip tautiniais veikėjais. 1944 m. Minske sušaukiamas 2-sis gudų kongresas, siekias atstatyti Gudijos nepriklausomybę, organizuojas apsaugos dalinius ir — netrukus visa tai turi bėgti į Vakarus...

Kaip ir mes, nemaža gudų inteligentų dalis atsiduria tremtyje.

DVI GUDŲ GRUPĖS TREMTYJE

Tremtyje kiek vėliau išsiryškina dvi politinės gudų grupės.

Viena iš jų, vadovaujama Londone dabar gyvenančio Astrouskio, buvusio Vilniaus gudų gimnazijos direktoriaus. Astrouskis dar Minske (2-jo Kongreso) buvo išrinktas Gudijos Tarybos pirmininku (prezidentu). Su juo kartu veikia lietuviškai mokantis Sabaliauskas (M. Biržiškai kartą jis pasisakęs, jog esą reikėtų sudaryti vieną Lietuvos-Baltarusijos valstybę...). Ši gudų grupė leidžia retkarčiais laikraštį „Bielaruskaje Slova“. Finansiškai neturtinga

(nenori priklausyti nuo kitų malonės) Astrouskio grupė nepripažįsta kitų gudiškų „centrų“. Lietuvos atžvilgiu yra lojalūs ir draugiški, Jiem suprantamos senosios lietuvių gudų bendradarbiavimo tradicijos. Su lietuviams įsėjo susipratimo. Neerzina jų „lietuvisais“ nei Lietuvos teisių į Vilnių neigimu. Pažymėtina, kad Astrouskio dukterė ir žentas baigę Vytauto Didžiojo univ. Minkevičiai moka kalbėti lietuviškai...

Kita, skaičiumi gal gausesnė gudų tremtinių grupė yra vadovaujama inž. Mikalojaus Abramčiko, gyvenančio Paryžiuje, bet kilusio iš Vilniaus krašto sodiečių ir mokslus išėjusio gudams draugingoje čekų Prahoje. 1-jo gudų Kongreso egzilinei vyriausybei susilikvidavus, nevisi jos nariai persikėlė bolševikinį Minskan, bet kaikas jų įsitaisė Prahoje. Vienas po kito jie miršta, ir paskutinysis jų Zacharka, mirdamas 1943 m., savo išsaugotą dėžę su gudų „egzilinės vyriausybės“ archyvu perdavė saugoti Abramčikui, kuris karui pasibaigus suspietė aplink save daugelį tremtinių, atnaujino 1-jo Kongreso Gudų Tarybą ir veikia jau prezidento vardu. Judrus ir gudrus, jis pasižymi talentu sutelkti veikimui reikalingas lėšas ar vienu bei kitu būdu rasti jas. Į astrauskininkų priekaištą, kad Londono lenkų egzilinė vyriausybė finansiškai jį parėmusi, jis nieko neatsakė. Šiaip jis moka prieiti tų amerikiečių organizacijoms, kurios remia Rusijos tautų antikomunistinius sąjūdžius. Kiekvienu atveju Abramčiko grupė yra žymiai savo resursais turtingesnė už Astrouskio grupę, viešumoje triukšmingiau pasireiškia, išlaiko daug platesnę spaudą: laikraštį „Bačkouščizna“, literatūros, net mokslo žurnalėlius. Žymiausias jos plunksnos veikėjas — Stanislavas Stankevič.

Abramčiko grupė ir atstovauja tą liniją, kuri iš mūsų „nusavina“ ne tik Vilnių, bet ir visą Lietuvos praeitį. Daug nedraugiškų ir net piktų žodžių Lietuvos adresu jau buvo paleista abramčikinėje spaudoje. Mes, esą, vis tebesame agresyvūs, nes norime „užgrobti“ Gudiją (Vilniaus kraštą) ir gudiškąjį Vilnių. Pastaruoju metu tačiau Abramčikas būtų lyg kiek (laikiniai?) sunuosaikėjęs, priešlietuviški puolimai retesni, išsireiškimai švelnina. Bet mes vis dar ten tebevadiname „lietuvisais“...

BEZIŪRINT ATEITIN

Agresyvūs abramčikiniai netaktai ir priekabingos pretenzijos į Lietuvą ir jos praeitį, be abejo, labai atšaldė santykius tarp lietuvių ir gudų, — jei jau nepasakyti daugiau. Lietuvių spaūda laikas nuo laiko į tai reaguoja, nors tektų pasakyti, kad mes gal išmintingai ligšiol nesikarščiavom per daug ir peranksti.

Reikia atidžiai, bent atidžiau, negu ligšiol, tą gudiškų nuotaikų raidą sekti, nesikarščiuoti ir nebūti pesimistais. Dera mums tinkamai įvertinti realesnę ir lietuviams draugišką Astrouskio grupę, su kuria susipratimas būtų lengvesnis. Su Abramčiko grupe glaudus lietuviškas gudiškas susiartinimas, aišku, dar labai sunkokas, tuo tarpu kone negalimas. Bet tautų santykiuose nėra negalimų dalykų. Nuosaikumas, šaltumas, gera valia gali daug pasiekti. Daug priklausys nuo to, ar lemiamų sprendimų metu gudai jaus didelį jų aspiracijas paremiantį užnugarį. Šiuo atžvilgiu lenkai, maskoliai, net vokiečiai galės daryti visokių mums šunybių, sukiršindami gudus prieš lietuvius. Čia gudai greit gali būti patatyti į padėtį, iš kurios jie neišvengiamai eis prieš lietuvius.

Antrą vertus, politiškai galvojanti lietuvių visuomenė kiekvienu atveju turi nepamiršti, kad prieš reguliuojant ir taisant mūsų santykius su gudais, pirmiau labai svarbu gerai susiprasti su ukrainiečiais, kurių vaidmuo čia gali būti labai reikšmingas ir kurių tautiniai interesai niekur su mūsų kiais nesusikerta, tautinis ir politinis tarpusavinis mūsų ir jų simpatizavimas yra aiškus.

Lietuvių tremties politiniai organai, galvodami apie ateitį, dabar tarsi visą dėmesį sutelkia į didžiąsias Vakarų demokrattas, tikėdami, kad su jų pagalba bus galimos išspręsti pagrindinės Lietuvos ateities problemos. Tai teisinga ir tikra, bet vargu tai viskas. *Nepamirškime savo artimų kaimynų ir tų tautų, su kuriomis išimtis gyvenome ir turėsime vėl gyventi.* Nereikėtų prileisti, kad gerieji vakarų demokratiški dėdės viską gerai ir teisingai sutvarkys. Čia daug kas priklausys ir nuo mūsų visų: nuo Pabaltijo tautų, nuo lenkų, gudų, ukrainiečių... Mūsų taktas, saikas, išmintis, mūsų tarpusaviniai išsiaiškinimai, susipratimai, kaimynų ir jų problemų pažinimas čia gali ir turi daug patarnauti.

Aleksui Laureckui, mūsų darbo ir veikimo šului mirus, jo našlę Bronę Laurecklenę nuoširdžiai užjaučiame ir drauge su ja liūdime.

LRS Rochdale Skyriaus Valdyba ir nariai

P. Bronei Laureckienei dėl staigios ir netikėtos jos vyro, mūsų mielo bendraminčio ir draugo mirties reiškiamo širdingą užuojautą.

LRS Eur. Reik. Sekretoriatas ir Europos Komitetas

L.R.S. Medellino Skyriaus nariai reiškia nuoširdžią užuojautą mjr. A. Andriūnui dėl jo mylimo brolio dipl. inž. Jono Andriūno mirties.

KARL SANDBURG

PSALMĖ APIE TUOS,
KURIE VAIKŠČIOJA PRIEŠ AUŠRĄ

Policininkas perka batus pamažu ir atsidėjęs; vežikas perka pirštines pamažu ir atsidėjęs; jie rūpinasi savo kojomis ir rankomis; jie gyvena iš savo kojų ir rankų.

Pienininkas niekad nesiginčija; jis dirba vienas, ir niekas su juo nesikalba; miestas tebemiegą, kai jisai dirba; jis padeda vis butelį šešiuose šimtuose prieangių ir vadina tai dienos darbu; du šimtus kartų jis lipa mediniais laiptais; jo draugija — tie du arkliai; jis niekad nesiginčija.

Plieną liejantieji vyrai ir plieną pjaustantieji yra šlako broliai; atidirbę dieną, jie iš savo batų iškrato šlaką; savo žmonas jie prašinėja vis užlopyti pradegintas savo kelių keliuose skylės; jų kaklai ir ausys apskretę, suodini; šveičiasi jie kaklus ir ausis; jie yra šlako broliai.

RIBOTA

Važiuoju aš riboto greičio ekspresu, tuo traukiniu, kuris yra krašto pažiba. Neria stepėmis pro melsvumas ir tamsumas penkiolika plieninių vagonų, vežančių tūkstantį žmonių.

(Visi vagonai pavirs laužu ir rūdimis, o visi vyrai ir moterys, kurie čia juokiasi valgomuosiuose ir miegamuosiuose, pavirs visi į peleną).

Rūkomajame paklausiau vyrą, kur jis keliauja, o jis atsakė: „Į Omaha“.

Išvertė K. Barėnas

Carl Sandburg — švedų kilmės amerikietis.

Aš nekalbu apie politiko, kuriam sekasi, arba laimingo kario pasiektąjį didybę — tai yra veikiau užimamos vietos, o ne paties žmogaus savybė, ir aplinkybių pasikeitimas ją sumažina ligi kuklaus dydžio. Netekęs valdžios ministras pirmininkas dažnai pasirodo esąs ne kas kita, kaip iškilmingas plepys, o generolas be armijos, kaip pilkas provincijos miestelio herojus.

W. Somerset Maugham

William Saroyan

BENDRINĖ MALDA

Paprastumo, Viešpatie, ir visokios ramybės savo galvai trokštame, tų koridorių, kurių netekome, tų kolonų, tų vietų, kur vaikščiojom, veidų, kur matėm, ir mažų vaikučių dainavimo. Bet visų daugiausia hieroglifų, šventumo, akmeninių statulų, paprastos linijos, savo kalbos, tų ištariamųjų kreivių, kuriomis, leisk mums šitaip išsireikšti, mes užpildome knygos lapus ir sapnus ir šypsenas, rankos mostų, sanarių judėjimo, meilės visatai, jokios baimės mirti ir truputį ilgesio. Zinoma, dar ir šviesos, mūsų saulės, Viešpatie, ir tos nežinomų žmonių saulės, tų rytmečių, kurių netekome milžinų ir nykštukų laikais, žmogaus, vardu Bachas, žmogaus, vardu Cézanne, ir tų kitų, kurių vardų jau nebežinome, tos daugybės, kuri dabar eina drauge, kaip vienas, tų bevardžių, nuosavo veido, to gailėsčio, kuris apima bevardę minią, nuosavos išvaizdos, savo stoto, žmonių tų, kurie betkur vaikščioja šviesoje. Pradėkim Azija, Europa, Afrika, o skersai tą nuotaikingą ir skystą jūrą, tą Atlantą, į vakarus nuo tos vietos, į Ameriką, ir čia jūrininkų žygiavimas, ir pabalusio Wilsono šypojojimasis, laisvė Lietuvai, gerovė Lenkijai, ir Texaso apskritys, saldūs aguruočiai ir skurdas, mūsų padėka, Viešpatie. O dar ir dėl skaitmenų, idant būtų galima suskaičiuoti mūsų širdgėlas, tai vienas — liūdesiui, du — skausmui, trys — beprotybei, o tūkstantis ir dešimt tūkstančių ir dar kiek ten galima suskaičiuoti, tai amžinybei, šviesos metams, Darvino barzdai, sakykime, Einšteino akims, drįskime išsireikšti, didžiojo lenkų pianisto pirštams, ir leisk mums turėti drąsos visus daiktus skaičiuoti, turtus Fordo, Melono, skurdą — leisk pagalvoti apie garbingą vardą — Pouno, sakysim, arba, sakysim, tas nežinomas, bevardis jaunas žmogus iš Clay apskrities Jowoje, kuris sėdi vienas sau, rašo apysakas Dievui ir *The Saturday Evening Post* — štai dar kas, kur visas reikalo branduolys, tas baisumas, kad esi nežinomas, tas vienišumas, kai lauki garbės, o paskui trumpas laiškelis, štai tu, čia pavardė tavo, vyruti tu, tu esi garsus, tavo apysaka išspausdinta *Poste*, ačiū tau, Viešpatie.

Išvertė K. Barėnas

William Saroyan — armėnų kilmės amerikietis.

Atspausdintasis čia dalykas — ištrauka iš knygos: „The Daring Young Man on the Flying Trapeze“.

O, jūs, kur vadovaujate! Saugokitės! Aklumą jūsų mes dar jums atleisim, bet už menkystę jūsų mes jums įkėsime.

William Vaung Moody

ŽMOGIŠKOSIOS KOKYBĖS KLAUSIMAS

DIPLOMATIJA TAUTINĖS REZISTENCIJOS METU (2)

BRONYS RAILA

Savo metu įtakingo Paryžiaus dienraš-čio *Combat* redaktorius Albert Ollivier 1946 m. lapkričio 15 d. numeryje išspausdino savo pasikalbėjimą su žymiuoju prancūzų rašytoju André Malraux (gen. de Gaulle rėmėju) apie dabarties meną ir kultūrą. Į klausimą, kurią pokarinio laikotarpio žymė jis laikytų dvasinėje plotmėje pačia būdingiausia, rašytojas atsakė vicnu žo-
džiu:

— Melą...

Ir po to pridūrė, kad pats rimčiausias dabarties reikalas yra — žmogaus kokybės klausimo išsprendimas.

Tai gana žiaurus pareiškimas ir kartu kaltinimas mūsų gdynės žmogui. Melas nėra naujiena pasaulyje. Kaip atrodo, jis yra ištikimas žmonijos palydovas jau nuo neatmenamų laikų. Bet kad jis pataptų pačia būdingiausia dabartinio žmogaus žyme, tai jau reikštų tūdną naujovę.

MELO TVANAS

Sitikime, kad visi griežtieji sprendimai tegu būna kiek perdėti ar perstiprinti. Tačiau kiekvienas esame liudininkai, jog šiame sprendime yra labai daug tiesos. Nazizmo skelbtos idėjos apie Europos išlaisvinimą ir suvienijimą buvo melas. Komunizmo skelbiamos idėjos apie proletariato išlaisvinimą bei sukursimą pasaulinę komunistinę imperiją yra taip pat grynas melas. Retas kas tegalėtų neabėjoti, kad ir Vakarų demokratijų skelbiamos idėjos, pvz., apie pavergtųjų tautų išlaisvinimą yra vien grynas tiesos pinigas.

Natūralu, kad ir mes, lietuviai, negalėjome išvengti šio dabartinės gdynės bū-

dingiausio ženklo įtakos. Melo tvanas stačiai negalėjo neužlieti ir daugelio mūsų dvasių.

Visi mes užsienyje savo pagrindiniu uždavinių skelbiame esant sielojimąsi lietuvių tautos likimu, jos išlaisvinimu, dalyvavimu išlaisvinimo kovoje, net vadovavimu tajai kovai. Ir kaip tik šiame pagrindiniame bare mes labiausiai susiduriame su pačia būdingiausia dabarties laiko žyme — melu. Dalis „vadovaujančių“ tautiečių melą skelbia ir naudoja sąmoningai. Ir tai su ramiausia sąžine pateisina: tegyvuoja i melas, jeigu tik jis tarnauja „Lietuvelei“, t.y. mūsų grupės reikalams...

Tarp dešimčių būdingiausių pavyzdžių čia galėtume suminėti kad ir Bonnos „ambasadorystės“ aferą bei jos padarinius. Visa ji buvo grynas sufabrikuotas melas ir po to pagimdė naują melą. Esą, Vakarų Vokietijos vyriausybė sutiks priimti Lietuvos Respublikos diplomatinę atstovą tada, kai dėl jo skyrimo susitaris Vliko Pirmininkas ir Diplomatinijos Šefas. Lietuvių organizacijos ir spauda užsienyje buvo paskatintos reikalauti, kad toks „susitarimas“ nedelsiant įvyktų. Susitarimai, be abejo, visada būtų naudingi, bet pats tvirtinimas, kad tik tuomet Lietuvos Respubliką Vak. Vokietijoje galėtų turėti savo oficialų diplomatinę atstovą, yra grynas melas. Nėra žinomas joks nei viešas, nei neviešas Vokietijos vyriausybės pareiškimas nusistatymas, kad taip būtų. Suvokiant gyvenamąją tarptautinę padėtį yra aišku, kad tokio nusistatymo iš Bonnos vyriausybės šiuo metu nebuvo galima nei laukti. Pats tvirtinimas čia buvo tik kelių suinteresuotų asmenų prasi-
manymas.

Sąmoningai leidžiami ir spaudoje puose-
lėjami melai tačiau lengvai prigyja užsie-
nio lietuvių galvose ar širdyse. Daugelis ir
daugelis jų gyvena tais melais, kartoja
juos, nuoširdžiai jais tiki, nes tai atitinka
jų lūkesčius. Jie nori, kad tie palaimintieji
melai būtų teisybė ir kad pasaka, iliuzija,
vikriai sudėstyta kokio politikieriaus kom-
binacija būtų „faktas“ ir „tiesa“.

KELIAS LIGI SUIRUTĖS

Didžioji dauguma mūsų tautiečių užsie-
nyje gyvena, ypač per pastarąjį dešimtme-
tį, tokių palaimintųjų melų rūkuose. Sako-
ma, kad „Lietuvėlei“ iš to yra nauda. Tuo
esą stiprinama lietuviybė. Tuo neleidžiama
užsienio lietuviui per greit ir galutinai pa-
lūžti. Tuo išlaikomas jo dėmesys laisvės ko-
vai ir per tai dar galima tikėtis iš jo finan-
sinės paramos... Tai „pedagoginis“ kelias,
ir jei tik toks tebūtų melų bei iliuzijų „lais-
vinimo politikos“ tikslas, būtų dar galima
perdaug nesisieloti.

Praktika betgi yra parodžiusi, kad dema-
goginė melų bei siaurų partinių interesų
politika toli gražu tokiu tikslu nesiriboja.
Ji siekia ne tik pinigų, bet ir valdžios ir te-
bėra be atodairos pasiryžusi atlikti valsty-
binio masto „revoliucijas“. Tik ne Lietu-
vos valstybėje, ne savo laisvoje žemėje, bet
užsienyje. Pradžioje pabėgėlių stovyklose,
paskui visur tarp lietuvių tremtinių ar
emigrantų ir išėvių, niekad Lietuvon neke-
tinančių nei grįžti.

Čia prasidėjo mūsų „laisvinimo politi-
kos“ ne tik melo kelias, bet ir šypsniį ke-
lianti donkichoterija. Kaikurie veikėjai bū-
tinai norėjo ir šiandien tebenori būti mi-
nisteriais, ir tiek! Vaidinti lietuvių tautos
valią atstovaujantį „demokratinį“ seimą,
ir tiek! Eiti ir vykdyti egzilinės vyriausy-
bės pareigas, ir tiek! Ir dėl to teatro dar
būtų galima nedaug tesisieloti: težaizdžia,
kam tai labai patinka...

Bet kiekvienas esame liudininkai, kur
mūsų nuvedė ir tebeveda šis žaidimas.

Jis suskaldė užsienio lietuvių sroves. Vie-
toje pakelti jų tautinį ūpą, daugelį nustū-
mė nevilin ir nesidomėjiman jokiais lietu-
viškais reikalais. Daliai jis patarnavo, kaip
pasiteisinimas, kad jeigu toks yra „Lietu-
vos laisvinimo darbas“, tai neverta jo rem-
ti ir nėra malonumo į jo nesibaigiamas

rietas maišytis. Visų, net ir vadų, dėme-
sį bei energiją jis nukreipė nuo Lietuvos
laisvinimo bylos į tarpusavines kovas už
grupinius trumpalaikius interesus ir tą už-
sąpnuotą donkichotišką „valdžią egzilėje“.
Vieningą lietuvišką veiklą Lietuvos laisvei
ir gimtojo Krašto pasipriešinimo talkai jis
nuolat darė ir tebedaro neįmanomą. Paga-
liau, juo toliau, tuo atkakliau šisai palai-
mintojo melo sąjūdis ėmė griauti Lietuvos
Respublikos teisinio suverenumo pagrindus
ir išlikusias respublikines institucijas užsie-
nyje. Jis tai mėgino ir tebe mėgina atlikti
„gudriai“, vienus glostydamas, kitus niekin-
damas ir nepripažindamas, vieną instituci-
jos dalį neva gerbdamas, bet pačią institu-
cijos galvą nuolat kirsdamas tai įšaštrintu,
tai nors atšipusiu peiliu...

Tais ir daugeliu kitų panašių kelių mes
sėkmingai priėjome Lietuvos laisvės bylos
gynimo ir lietuvių politinio veikimo užsie-
nyje pilną suirutę.

Ar toks buvo lietuviškų politinių trem-
ties grupių bei išlaisvinimo vadais paskelb-
tųjų vyrų tikslas?

Anot Dostojevskio, svetima siela yra pa-
tamsis, ir nesinorėtų brautis į jos tamsiau-
sius užkampius. Bet padarinius matome
viešumoje, jais visi daugiau ar mažiau sie-
lojamės ir jaučiame pareigą dar kartą aiš-
kintis lietuviškojo žmogaus — kokybę...

PATYS, NEVERČIAM!

Ar ta suirutė mums buvo likiminiu są-
lygų neišvengiamai primesta, ir mes esame
tik jų būtinos emigrantinės aukos? Vargu...

Greičiau pats lietuvis yra atsakingas už
suirutės įjėšką ir jos gilumą.

Juk Reutlingeno „seimo“ ir jo susikurtų
valdytojų, kartais net ministeriais pasiskel-
biančių, rodos, niekas iš šono nėra vertęs
mėginti prvesti valstybinio pobūdžio re-
voliucijas užsienyje, anuomet turėjus vien
„DP statusą“... Niekas jų nevertė skelbtis
„kaip ir egziline vyriausybe“, bei vadovau-
jančiu ir vieninteliu vyriausiu Lietuvos (ne
užsienyje, bet pačios Lietuvos!) Rezisten-
cijos organu. Niekas nevertė ta dingstimi
reikalauti iš Lietuvos diplomatų ir visų lie-
tuvių klusnumo, gi kiekvieną asmenį ar
junginį, neįmanantį žavėtis tokiomis tikro-
vė ir teisę neatitinkančiomis fantazijomis,
apkaltinti vienybės skaldytojais, kenkėjais,

net Maskvos enkavedistų talkininkais! Niekas jų nevertė vesti savo atskirą „užsienio politiką“, išlaikyti atskirą „užsienio tarnybos valdytoją“, konkuruoti ir primetinėti savo valią. Niekas nevertė pirmuosius trejus metus tremtyje neigti Lietuvos Rezistencijos faktą, atsisakyti eiti jai talkon, o paskui, nebegalint jos nuneigti, mėginti prisimesti jos „vadais“, maišyti separatiškai į jos reikalus ir vienais bei kitais įmanomais kanalais neatsakingai ir neapdairiai kurstyti Tėvynės Rezistenciją išsižudyti. Niekas nevertė skirti „atstovų“ į Bonną, Romą, Madridą, siekiant sudaryti saviem ir svetimiems įspūdį, kad Lietuvos Diplomatinės Tarnybos Šefas, jeigu ateitų rimtas ir realus reikalas, tam neturi teisės, nei pareigos; nei užsieniuose gyvenančių lietuvių pritarimo...

Nėra čia reikalo prikaišioti daugybę atvejų, kuriuose niekas iš šono mūsiškių nevertė daryti taip, kad tik būtų pasiekta didesnė suirutė. Tai visuomet darė patys Reutlingeno „valdytojai“. Ir tai palaikė jų grupių rėmėjai iš Amerikos bei kitų kraštų. Daug eibių būtume galėję žymiai išvengti, jei „valdytojų“ žmogiškoji ir politinė kokybė būtų buvusi kita ir kitoniška. Jei ji būtų pajėgusi nors kiek išsilenkti anos būdingiausios, Malraux nusakytos, mūsų laiko žymės...

Bet nei „valdytojai“, nei didžioji juos rėmusios ir teberemiančios spaudos dalis nepajėgė tos žymės pagundai išsilenkti. Ir taip šiandien daugumas laisvajame pasaulyje gyvenančių lietuvių vis labiau netenka tikroviško suvokimo, kokia yra Lietuvos reikalų būklė.

VEIKIMAS VALSTYBĖS VARDU

Lietuvos laisvės intereso akimis žiūrint, pasaulinė politinė padėtis 1945 metais, iš esmės paėmus, buvo ta pati, kaip ir 1955 metais — sunki, niūri, tragiška; neaišku, nei kaip, nei kada Kremliaus imperializmas bus sutriuškintas. Ir po dešimtmečio Lietuvos laisvinimo byla tebėra tokioji pat sunkioji, niūrioji ir tragiškoji būklė, su tomis pačiomis nežiniomis, tik gal vilties kiek daugiau paskleidžiama, žodiniame prieškomunistinio „karo fronte“ Amerikos Jungtiniams Valstybėms užėmus energingesnę laikyseną.

Per visą šį dešimtmetį Lietuvos nepriklausomybės atstatymo klausimo sprendimas nei per žingsnį nėra pasitūmėjęs į priekį. Kraštas tebėra okupuotas, komunistinamas ir rusinamas. Aktyvioji rezistencija su didžiuliais mūsų tautai nuostoliais buvo palaužta.

Išskyrus grupę kraštų su J. A. Valstybėmis priešakyje, kiti yra pripažinę sovietinės okupacijos faktą Baltijos valstybėse ir uždarę užsieniuose mūsų diplomatinės atstovybės ar leidžia joms veikti tik visiškai neoficialiai. Ši eiga prasidėjo nuo 1940 m. rudens, dar kiek pablogėjo 1945 m. ir be pagerėjimų pasiliko iki dabar.

Tačiau sovietų užsigrobtos sienos Europoje, tarptautinės teisės požiūriu, vis dar nėra sutvarkytos ir teisintos. Šiuo atžvilgiu, kaip praėjusį kartą minėjome, Baltijos valstybės, nors okupuotos, teisiškai vis tebėra gyvos. Mes laikome, ir tam mūsų manymui randame kaipur užsieniuose supratimą, jog Baltijos valstybės teisiškai tebegyvena. Kas jas, kaip valstybes, užsieniuose gali atstovauti, kalbėti jų vardu, ginti jų bylą? Egziliinių vyriausybių nuo okupacijos pradžios nei viena neturi ir vėliau nesudarė. Pavėluotas tokių dirbtinių vyriausybių iš pabėgėlių sluogsnių sudarymas dabar nieko nepadėtų ir nerastų pripažinimo užsieniuose. Liko tik Baltijos valstybių, jų tarpe ir Lietuvos, diplomatinės atstovybės užsieniuose. Liko taip pat diplomatinių tarnybų darbo tvarkytojai. Jie neturi užnugariuose savo vyriausybių, negali jų vaidinti ir nevaidina, — bet jie turi teisę ir pareigą, einant mūsų valstybių teisinio tęstinumo dėsniu, veikti ir kalbėti valstybės vardu.

Taip šį klausimą pilnai ir įsakmiai jau nuo 1945 m. išsprendė Lietuvos aktyviosios rezistencijos organai. Nuo to laiko nebuvo duomenų, kad šioji pažiūra būtų pasikeitusi. Lygiai taip pat šį klausimą sprendė nuo 1947 m. BDPS Užsienio Delegatūra. Tuos pačius dėsnius pabrėžtinai nusakė savo pareiškimuose ir Lietuvių Rezistencinės Santarvės stegėjai. Išskyrus LRS, jokia kita lietuviška politinė organizacija užsienyje to klausimo nebuvo sprendusi taip aiškiai, nuosekliai, be svyravimų, kryptinėjimų ir kompromisų. Mes nesame padėję savo parašo po jokia raštu, pareiškimu ar memo-

randumu, kur bent mažiausiu būdu šis dėsnis būtų pažeidžiamas.

Tik Pfullingeno ir Reutlingeno politinės grupės, kaip žinoma, nuo 1946 metų vienos nuėjo suirutės kėlimo keliu, kitos svyravo, pridengdavo, nerasdamos jėgos pasipriešinti tremties karo naktibaldoms.

DIPLOMATIJA — TAUTINĖS REZISTENCIJOS DALIS

Lietuvos žemę ir žmones priešui okupavus, Lietuvos vyriausybei išnykus, veikiančiųjų už jos išlaisvinimą tarpe pasiliko tik vien tik Lietuvos Diplomatinė Tarnyba užsienyje.

Tauta liko, ir tauta nepasidavė. Nevisi bėgo, ir tik maža dalis užsieniuosna išbėgo. Dar mažesnė išbėgusiųjų dalis ryžosi nenuleisti rankų. Ryžosi ne rūpesčiui, kaip svetur geriau įsikurti, bet darbui ir paramai Krašto Rezistencijos labui. Turiu galvoje ne tą partinę ir moralinę suirutę, keltą per dešimtmetį užsienyje, — tai nėra jokia rezistencija, tai tik liūdnas emigrantinis išsigimimas... Turiu galvoje tautos aktyvų, vėliau pasvėvų priešiniimąsi okupantui ir pastangas iš užsienio paremti tautos atsparumą.

Kaip anksčiau BDPS, taip vėliau LRSvės nusistatymas šiuo klausimu buvo aiškus nuo pat pradžių ir toks likosi be pakeitimų: — Lietuvos Diplomatinė Tarnyba užsienyje, mūsų nuomone, yra plačiai suprastos Lietuvos Rezistencijos sudedamoji dalis. Ji ir toliau tebeatlieka valstybinio organo vaidmenį. Tačiau šiomis ypatingomis aplinkybėmis jai tenka ir naujas ypatingas vaidmuo — bendradarbiavimas tautinėje rezistencijoje.

Mes protarpiais išgirstame iš vieno kito Diplomatinės Tarnybos nario lūpų: „Esame diplomatai, dirbame tyliai savo darbą, o ką kiti daro, tai mums nerūpi. Mes nesimaišome į visuomeninę sritį...“

Diplomatinio darbo metodai žinomi. Jie turi savo rėmus ir privalo atidžiai laikytis tam tikros nusistovėjusios tvarkos. Tačiau mūsų užsienio diplomatiniamis postoviams virtus vienintėliais Lietuvos suverenumo konstituciniais likučiais, jųjų prievolės Krašto, lietuvių tautos ir emigrantų (kurie nėra tapę kitų valstybių piliečiais) atžvil-

giu yra neišvengiamai išsiplėtusios kiek toliau, negu būtų normaliais laikais. Mūsų nuomone, Lietuvos Diplomatinė Tarnyba šiandien negali būti atitrūkusi tiesioginių visos mūsų Tautinės Rezistencijos reikalų ir negali laikytis vien savyje užsidariusi.

Taip manome dėlto, kad Lietuvos Diplomatinė Tarnyba šiandien atsako ne vien už formalųjį diplomatinį darbą, bet, Kraštui esant okupuotam, ir už tautos laisvini- mo darbą užsienyje. Jos postai privalo būti tie centrai, apie kuriuos sukasi ne tik diplomatinis Lietuvos interesų gynimas, bet ir eilė esminių laisvinimo darbo reikalų. Iš jų turi kilti iniciatyva, patarimai, nuomonės, taipgi nuolatinis teiravimasis, koks ir kaip vyksta darbas svarbiausiuose visuose mūsų Tautinės Rezistencijos baruose. Jų gyvas rūpestis — paruošti ir išauginti naujus talkininkus, naujus bendradarbius savo rėmuce, pritraukiant jaunesnes jėgas. Šalia to, nuolatinio sąlyčio su užsienio lietuviams plėtimas informacijoms ir paskatinimais Lietuvos bylos reikalais, kaip lygiai ir pasisakymas Lietuvos laisvinimo esminiais klausimais, imtinai ligi žalingų visuomeninių reiškinių ištaisymo.

Jei dabartinės tautinės rezistencijos metu Lietuvos Diplomatinė Tarnyba užsienyje šio vaidmens nenorėtų ar nesugebėtų atlikti, sutemoms ilgiau užtrukant, ji neišvengiamai virstų gyvąja tautos kovą atitrūkusių aneminiu simboliu, ilgainiui turinčiu nedaugiau reikšmės, kaip nuo Pirmojo ligi Antrojo Pasaulinio Karo yra turėjusios, pvz., Ukrainos, Gruzijos ar net carinės bei kerenskinės Rusijos diplomatinės pasiuntinybės kaikuriuose užsienio sostinėse...

Lietuvos Diplomatinė Tarnyba taip pat kelia moralinę ir net formalinę atsakomybę prieš Kraštą ir jo Rezistenciją ir už Lietuvos ateitį. Laimingo likimo dėka, ji dar turi savo darbui ir materialinių priemonių minimumą. Tomis priemonėmis jos darbo palaikymas, ypač pagelbstint sustiprinti ligišiol labai dar silpną informacinę ir propagandinę sritį, turėtų eiti ir iš pavienių užsienio lietuvių bei jų organizacijų pusės. Gi ligišiol tautiečiai buvo raginami aukoti daugiausia pabėgėlių partinėms erzelėnėms išlaikyti, o ne Lietuvos valstybės įstaigoms padėti,

OŽIO SMARVĖ...

Šio straipsnio tikslas nėra išminėjimas būdų ir priemonių, kaip Diplomatinės Tarnybos postai ir juose veikiantieji asmenys gali reikštis mūsų tautinėje rezistencijoje. Nėra šiuo kartu ir kritinis vertinimas trūkumų ar klaidų, kurios kristų akin pastarojo dešimtmečio būvyje. Lietuvos diplomatija užsienyje pati per tą laiką jau turėjo nemaža santykių su tūlomis lietuvių išeivių ir pabėgėlių politinėmis organizacijomis ir taipgi ypač su save vyriausiuoju apskelbusiu „lietuvių tautos valios reiškeju“. Turėdama santykių, turėjo ir patyrimų, ir be abejo susidarė nuomonių bei išvad..

Vieną gal būdingiausia šios patirties nuomonę yra viešai pasakęs ministeris B.K. Balutis. Į „Lietuvių Dienų“ magazino prašymą jo 75 metų sukakties proga ducti viešą pasikalbėjimą, B.K. Balutis atsakė neigiamai, bet sutiko, kad būtų išspausdintas jo laiškas, kodėl atsisako. Iš šio labai trumpo laiško pacituosime visą antrąją pusę. Atsisakymą viešai kalbėti politiniais klausimais B.K. Balutis pagrindė šitaip:

„Esu diplomatinėj tarnyboj, kuri tradiciniai yra „a silent service“, lietuviškai tariant, prisilaikoma (ar reikėtų prisilaikyti) priežodinės išminties: „Kalba — sidabras, bet tyla — auksas“. Aš stengiuosi atlikti savo pareigas, kaip geriausiai apie jas nusimanau, bet būgnyti apie tai, mokyti kitus, arba (kas dar arčiau) girtis — nėra diplomato darbas, nėra ir rimto išpausdėnvyro darbas. Žiūrėkit, kiek prikalbėta ir kiek prirašyta per 10 pastarųjų metų apie mūsų taip vadinamą politiką. Ir kiek iš to viso naudos? Anot tos patarlės, — kiek iš to ožio: nei pieno, nei vilnų, — viena tik *smarvė*.

Tad ir aš geriau patylėsiu. Tegul jaunesnieji kalba. Prieš keliausiant pas Abromą, dar noriu pažiūrėti, kokiose rankose mes, seniai, paliekame Lietuvos ateitį ir likimą...

TĖVYNĖS VAIKŲ RANKOSE!

„Geriau patylėsiu“... Bet taip jau sklandžiai B.K. Balučiui išėjo, jog ši kelių žodžių „tyla“, mokačiam raštą skaityti, tapo labai aiški ir iškalinga,

Tuose žodžiuose buvo pasakyta visa užsienio lietuvių politinio veikimo drama. Išskirkime tris atvejus..

Pirmasis — mums kelia daugiausia abejonių. Kai diplomatinės kalbos sidabras (gyvasis) uždaruose termometruose, be abejo, tai kildavo iki viršaus, tai gal kisdavo žemiau nulio, tylos auksas leido išbujoti „prezidentų“, „valdytojų“, „ambasadorių“ bei lietuviškų dienraščių redaktorių auksaburniavimui, kurio pasekmėmis gyvename dabar ir jau daugelis sunkiai dejuoja. Tų „auksaburnių“ nebepamokys joks diplomatas, bet apglušinti tautiečiai, atrodo, vis labai pasigenda valstybės vyrų pamokančio žodžio.

Antrasis — ta „taip vadinama politika“ ar tik nebus kartais toji politika, kuria skelbiasi vienintelis vedęs, daras, vadovaujās („lietuvių tautos“ ir net „respublikos“ vardu!) Reutlingeno Komitetas?

Trečiasis — noras pažiūrėti, kokiose rankose paliekama Lietuvos ateitis ir jos likimas. Pridėkime: kokiose rankose, kokiuose protuose, kokiose širdyse? Lietuvos diplomatijos veterano lūpose šie žodžiai skamba su nenuspajamu susirūpinimu. Jei sunkauso rūpesčio nebūtų, juk nereiktų nei klausimo kelti...

Kokios bus lietuviškos rankos, kokie protai, kokios širdys, — tai juk tas pats *žmogiškosios kokybės* klausimas, kurį dar prieš dešimtmetį kėlė ir mūsų minėtasis André Malraux. Vienas iš svarbiausių klausimų ir mums, lietuviams, mūsų ateičiai, mūsų tautai, mūsų likimui.

Platus ir be galo sudėtingas klausimas! Atsakymų, turbūt, dar niekas nežinome. Bet jieškosime jų, turbūt, dvejopai.

Užsienyje ugdydami lietuviškojo žmogaus kokybę žodžiu, pavyzdžiui ir darbu. Nepasieksime ar pasieksime vaisių, — kas žino! — bet pareigą būsime atlikę, padarę, ką galėjome.

Tėvynėje lietuviško žmogaus kokybę plauja kančios ir kraujas. Geležis ugnyje grūdinas ir virsta plienu.

Būkime mes tie paskutinieji, tie vargšai, kurie nesiekiamo jokios valdžios ir vadovavimo, bet giliai tikime, jog ten, Tėvynėje, Lietuvos ateitis ir likimas anksčiau ar vėliau pateks į geras, išmintingas ir doras rankas.

OKUPOOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

„LAISVĖS RYTOJUS JAU ŠVINTA“...

S. ŽYMANČAS

„... Šiandien mes matome tarptautiniame horizonte aiškias prošvaistes, kurios žada mums laisvę ir išvaduos nuo nepakenčiamo raudonojo teroro vergijos.

Laukdami didžiųjų tarptautinių įvykių, mes priešinsimės ginklu prieš bolševikinį smurtą, kuris, tikėkimės, grei-

tu laiku susilauks ir sutiks pasmerkimą antrajame Niurnberge, o mūsų Tėvynei nušvis laimingas rytojus“.

(Iš straipsnio „Ko mes siekiame“ pogrindžio laikraštyje „Laisvės Žvalgas“, 1946 m. rugpjūčio mėn. 14 d., Nr. 32.)

Iš metų į metus lietuviškieji politiniai veikėjai įvairiomis progomis, ypač Vasario 16-osios proga, per Amerikos Balsą sako kalbas į Lietuvą.

Ir iš metų į metus tose kalbose sutinkame tokius pareiškimus ar tvirtinimus, kaip: „laisvės rytojus jau švinta“, kad jis nebeto- limas, kad Lietuvos laisvės diena „ne už jūrių marių“, kad tarptautinėje politikoje jau matyti prošvaistės, kurios atneš mūsų tautai laisvę ir pan.

Suprantama, bolševikinėje okupacijoje gyvenančiųjų viltis stiprinti reikia. Nes, pagaliau, kuo gi jiems belieka gyventi žiaurioje svetimųjų priespaudoje, jeigu ne galimai greitesnio išsivadavimo, tautos laisvės ir nepriklausomybės sugrąžinimo viltimis.

Tos laisvės, dėl kurios jie yra atnašavę tiek aukų ir pralieję tiek kraujo.

Tačiau vienas dalykas yra teikti viltį ir ją stiprinti, o visai kitas garsiai skelbti, kad „laisvės rytojus jau švinta“.

Kai tokie garsūs pareiškimai kartojami metų metais, o okupantai šiais metais mini penkioliktąją okupacijos metinę sukaktį, nenoromis prisimena skaudūs žodžiai tų, kurie prieš dešimt-devyneris metus Krašte buvo kėlę ginklą prieš okupantą, pasitikėdami „aiškiomis prošvaistėmis“ tarptautiniame horizonte. Dėl tų prošvaistčių klys-

dami, o gal ir suklaidinti, patriotai Krašte kėlė ginklą prieš okupantą ir už tai padėjo savo gyvybes.

Tai buvo prieš dešimt, devyneris, aštuoneris metus. Laisvės Kovotojo ginklas jau prieš jam iš rankų išmuštas, o mes iš saugaus užsienio vis dar, nepaisydami jokio atsargumo, kalbame žmonėms Krašte apie tas pačias „aiškias prošvaistes“, kurios, de- ja, niekad jau neprašvis tiems, kurie įomis tikėdami prieš daugelį jau metų beviltiškomis sąlygomis buvo stoję atviron kovon prieš šimteriopai stipresnį priešą.

Lietuvos prijungimas prie Sovietų Rusijos nėra didžiųjų Vakarų valstybių pripažintas, Nepriklausomos Lietuvos Respublikos pasiuntinybės tebeveikia. Lietuva nėra Vakarų užmiršta. Lietuviai Vakaruose dirba Lietuvos laisvei. Savo agresyviųjų tikslų užvaldyti visą Europą ir visą pasaulį bolševikai nėra atsisakę. Rytų ir Vakarų pasaulinis konfliktas nėra išspręstas, ir lietuviai tiki, kad jam sprendžiantis, Lietuva atgaus laisvę ir nepriklausomybę.

Bet niekas šiandien negali pasakyti nei kada, nei kaip Lietuva atgaus savo laisvę. Tad užsienio lietuviams telieka, neprarandant vilties, išstvermingai tai laisvei darbuotis, Krašte esančiųjų viltį daugiau savo dar-

bais, negu žodžiais, stiprinti, o Kraštui sakomą kiekvieną savo žodį rūpestingai sverti. Neatsargus „jau švintančio laisvės rytojais“ pažadas vienus Krašte gali suklaidinti, nereikalingai neatsargion veiklon ar nereikalingiems neatsargiems veiksams pastumėti ir perankstyvai sunaikinti be naudos reikalui, kitus gi, įvykiams pažadų nepatvirtinus, gali įstumti į dar didesnę nevilgtį, gali sukelti jų apmaudą, nepasitikėjimą betkuriais žodžiais ir kalbomis iš Vakarų.

Štai, ar seniai mes viltingai Vasario 16 d. proga kalbėjome per Amerikos Baisą, o, štai, šiandien Vakarai rengiasi sėsti prie vieno stalo su Rytai, padorūs žmonės su tautžudžiais plėšikais, kalbėtis apie nusiginklavimą, tarptautinio įtempimo sumažinimą... Mes manomė, kad galutinėje išdavoje nieko iš to nebus, bet ką galį jausti ir ką turi galvoti tie, kurie dantis sukandę, kenčia ir metų metais laukia žadamų „*aiškių prašvaisčių*“, bet jų nesulaukia.

Šis sunkus ir svarbus klausimas, syki jį iškėlus, verčia dar kartą grįžti į pageltusius Lietuvos Rezistencijos pogrindžio spaudos 1946-48 metų puslapius. (Žiūr. SANTARVĖ, 1954 m. Nr. 10). Tegu autentiški tų puslapių liudijimai parodo, kaip plieninės uždangos nuo užsienio atskirtas Kraštas atidžiai stebėjo tarptautinį horizontą, registravo tarptautinės politikos įvykius, savaip visa tai aiškinosi ir darėsi toli einančias nepasitvirtinusias išvadas. Viltys pasekė norus, o nepagrįstas viltis — veiksmi.

„Sutriuškinus hitlerinę Vokietiją, visos pavergtos tautos tikėjo laisvu ir demokratišku gyvenimu“, rašo vedamajame „Laisvės belaukiant“ „Laisvės Šauklys“ Nr. 5, 1947. III. 20 d. Deja, „pasaulyje iškilo naujas laisvės priešas — raudonasis komunizmas“, pavergęs dalį Europos tautų.

Laisvę mylinčios tautos, tęsiama tame pačiame straipsnyje, tikėjosi taikiu būdu sutvarkyti pasaulį, tačiau tai pasirodė neįmanoma. „... pasaulis išsitikino, kad tokiu būdu su Kremliaus grobuonimis susitarti nepavyks, ir bolševikai nesutiks suteikti pavergtoms tautoms tikros laisvės. Pasaulis pamatė, kad tik bombos ir patrankos gali užkimišti besiočių bolševikų nasrus. Lygiat

prieš metus V. Čerčilis Fultone pašaukė visą pasaulį į kovą prieš sužvėrėjusį komunizmą. Visos laisvę mylinčios tautos ėmė ruoštis šiam šventam žygiui. Geležinis Vakarų demokratinų valstybių ginkluotųjų pajėgų ir karo bazių žiedas apsupo Tarybų Sąjungą nuo Japonijos iki Baltijos jūros, ir prasidėjo intensyvus pasiruošimas karui“ (m. pabr.).

„... naujo karo gaisras jau pamažu pradeda liepsnoti.

Išvada: „Laisvės Šauklio“ vedamasis ragina dar labiau sukaupti visas jėgas ir garbingai tęsti kovą iki galutinės pergalės — laisvės.

Nepamirškime, kad toji kova Krašte buvo vykdoma ginklu, aktyviu pasipriešinimu, o ne popieriuje.

1945 m. birželio mėn. 5 d. pogrindžio laikraštis „Kovos Keliai“ Nr. 7 vedamajame „Lietuva pasaulio laisvės kovos avangarde“ rašė: „Geležinis lankas prieš Sovietų Sąjungą vis siaurėja. Anglų-amerikiečių blokas įvykęs faktas. JAV ir Anglija mobilizuoja viso pasaulio materialines ir dvasines pajėgas sutriuškinti fizinę ir psichologinę žmonijos istorijos gėdą — pasaulinį komunizmą. Laisvosios pasaulio spaudos puslapiai... pilni bolševikinės tironijos žiaurumų atvaizdavimų. Nuo Baltijos iki Juodųjų Jūrų, Artimuosiuose Rytuose ir plačiame Azijos kontinente jau vyksta fizinė kova su bolševizmu. Skubiu tempu konsoliduojamos jėgos ne tik bolševizmo sutriuškinimui, bet ir naujos pasaulio taikos ir sistemos sukūrimui, pagrįstos teisingumu ir žmoniškumu, tais turiausiai demokratijos principais, kurie glūdi ir krikščioniškojo mokslo bei moralės esmėje. Lietuvių tauta savo antgamtiškoje kovoje nėra viena...“

1947. III. 15 d. „Laisvės Rytas“ Nr. 5 straipsnyje „Pasaulinių įvykių raidoje“, apžvelgęs šiuos įvykius, straipsnį baigia tokiu būdu: „visi šie paskutiniai įvykiai rodo, kad dabartiniu metu vyksta paskutinis pasiruošimo karui etapas“ (m. pabr.).

1947. X. 15 d. „Laisvės Varpas“ Nr. 123, straipsnyje „Įvykiai eina toliau“, pareiškia: „Tik bolševikų agentai ir silpnabūdžiai, pasigaudami bolševikinės viešosios propagandos, ima sau ir kitiems įkalbinėti, kad įvy-

ki, tai yra ginkluotas konfliktas negreit a'eis. Šitokia skleidžiama nuomonė yra iš pagrindų klaidinga".

Tas pats laikraštis 1947. XI. 1. Nr. 124 straipsnyje „Bolševikų propaganda“ įreidinėja, kad bolševikai klysta, tvirtindami, jog karą nebus. Priešingai, rašo „Laisvės Varpas“, „visi tarptautinės politikos įvykiai rodo, kad karas tarp bolševizmo ir demokratiinių Vakarų valstybių neišvengiamas“.

„Pavasaris politikoje“ užvardino savo straipsnį „Už Tėvų Žemę“ Nr. 5(37) 1947. IV. 2., skelbdamas apie naują, griežtą antibolševikinį kursą JAV-ių politikoje.

„Naujai susidariusi tarptautinė padėtis yra tokia rimta, kad betkada galima laukti visokių netikėtumų“ (m. pabr.), rašė vedamajame „Didžiojo sprendimo išvakarėse“ „Laisvės Varpas“ 1947. III. 20, Nr. 113. Todėl — stoti šaukiamam į sovietų armiją karinės prievolės atlikti „dabartinėmis aplinkybėmis būtų Tėvynės išdavimas“.

„Didingai, nebesulaikomai aušta gausiomis kraujo aukomis aplaistyta laisvės rytas, nešdamas neapsakomą džiaugsmą“... (m. pabr.) — baigia straipsnis, kuris, tai pabrėžtina, buvo parašytas prieš aštuoneris metus.

Ir retas tebuvo balsas, įspėjęs prieš greitai išvadų darymą ir raginęs pasaulinius įvykius vertinti realiai ir šaltu protu („Kovos Kelias“ Nr. 8, 1946. VI. 27, „Kova“, 1947. III. 22.).

Būtų labai neteisinga kovojusiems prieš devyneris ar aštuoneris metus Krašte su ginklu rankose primesti kaltę neapgalvotai, peroptimistiškai tarptautinius įvykius vertinus arba naiviai juos aiškinus bei pergreitas, nepagrįstas išvadas darius. Jie juk buvo anapus plieninės uždangos. Kraštui buvus neparuoštam antrajai okupacijai, jos pačios net realiai nenumačius, plieninės uždangos nuo laisvojo pasaulio atskirti, jie kitaip galvoti ir negalėjo.

Tais atvejais, kai užsienio lietuvių rezistenciniai sluogsniai sugebėdavo pasiekti, ten atsirasdavo blavių balsų ir realių vertinimų. Tačiau jų balsai buvo persilpni, kad galėtų pakreipti laikyseną realiesne linkme.

Jeigu viso to kaltininkų jįškoti, tai tenka jų jįškoti užsienio lietuvių politiniuose

sluogsnuose, kurie turėjo geriau suprasti realybę ir padėti visas pastangas Kraštui įspėti. Tačiau tie sluogsniai anuo metu patys skelbė, kad „įvykiai žengia į galutinę fazę“.

Kiek gi klausimo apie Kraštą, tai, turint galvoje 1943-45 ir 1945-48 m. ten nuotaikas bei padėtį, nesunku suprasti, kodėl iš žinių apie politinius įvykius buvo daromos vienokios, o ne kitokios išvados.

1946 metais Paryžiuje vyko Taikos Konferencija. Dėl jos „Laisvės Žvalgas“ Nr. 14, 1946. VIII. 20. rašė: „pasaulio vaizdas neatitinka to žodžio prasmės. ...Negalime tvirtinti, kad taiką įgyvendins tik karas, o ne kokios konferencijos, tačiau nenorom veržiasi išvada, kad žodžiai pasiliks tik žodžiais... visos valstybės ruošiasi tokiu tempu kažkam, kad kiekvieną priverčia abejoti visomis konferencijomis“.

Toliau laikraštis mini Reuterio pranešimą, kad rusai Vokietijoje visus fabrikus pavertę ginklų fabrikais. Rusai gamina raketą, tęsia vokiečių pradėtą atominės bombos gaminimą. Kinijoje karas, Indonezijoje karas, Palestinoje karas. Italijoje, Graikijoje, Trieste streikai. Viduržemio jūroje ruošiami Amerikos karo laivyno manevrai. Anglų kariuomenė gabenama į Iraną, Iraką, Palestiną... Triesto klausimu Sovietai nenusileidžia... Anglija priima visuotinės karo tarnybos įstatymą...

Okupuotoje Lietuvoje žmonėms atrodė, kad įvykiai bręsta.

Atėjo 1947 metai. „... Pasauli sujauđino nauja politinė staigmena“, rašo „Laisvės Šauklys“ Nr. 5, 1947. III. 20., „Amerikos Prezidento Trumano reikalavimas suteikti piniginę ir karinę paramą Graikijai ir Turkijai. J.A.V-ių radijo komentatoriaus nuomone, šis Trumano reikalavimas tai neoficialus karo paskelbimas Sovietų Sąjungai, nes Turkija ir Graikija tai svarbiausios arenos, kuriose tiesioginiai susiduria bolševikų ir vakarų demokratijų interesai“. „Šis Trumano pareiškimas reiškia milžinišką posūkį J.A.V-ių politikoje, nes Amerika perėjo į aktyvią kovą prieš komunizmą“, tęsia toliau tas pats laikraštis, atskirame straips-

nyje vertindamas Kongrese pasakytą Trumano kalbą.

Toliau tas laikraštis nurodo, kad „anglų radijo komentatoriaus Karl Andersono pareiškimu — pasaulis pakvipto paraku, ir tikrai tolimesnė J.A.V-ių politiką parems ginklai“. J.A.V-ių valstybės sekretoriaus pavaduotojas 1947. III. 20 d. pareiškė, kad Amerika yra pasiruošusi visokiems netikėtumams iš Sovietų Sąjungos pusės.

„Trumano kalba visame pasaulyje sukėlė didžiausią sąjūdį“, rašo „Aukštaičių Kovą“ 1947. IV. 16 d. Nr. 1(15). „Viso pasaulio spauda Trumano kalbą vertina, kaip didelį istorinį įvykį ir kaip naują J.A.V-ių politikos kryptį. Taip pat visa spauda sveikina šią kalbą, nes ji suteikia visoms tautoms, kovojančioms dėl laisvės, viltį būti išlaisvintoms“, skaitome „Laisvės Ryte“, Nr. 5, 1947. III. 15 d., kur randame dar ir tokią žinią, kad Churchill ryšium su Trumano kalba pasakęs 1947. III. 13 d., jog „pagaliau ateina laikas, kada bus išlaisvintos visos tautos“.

Trumano kalba nebuvo vienintelis įvykis, sukėlęs Lietuvoje tokias dideles vilts. Ši kalba ten buvo vertinta kitų įvykių bei įvairių Vakarų veikėjų ir spaudos pasisakymų fone. Štai keli pavyzdžiai:

„Laisvės Varpas“ Nr. 3(5) 1946. II. 25 d. pateikia tokias „svarbias politines žinias“:

....

— „Saugumo Tarybai svarstant Graikijos ir Indonezijos klausimus, tarp anglų ir sovietų įvyko smarkūs ir pavojingi susikirtimai. Tarybos nariams palaikant anglų pusę, bylos buvo baigtos, atmetus sovietų reikalavimus ir jų pasiūlytas rezolucijas.

— Graikijos rinkimai įvyks kovo mėn. 31 d. Rinkimus prižiūrės J.A.V-ių, anglų ir prancūzų misijos. Sovietai savo misiją pasiūstį atsisakė.

— Sovietai, lenkai ir jugoslaviai visiškai pralaimėjo bylą, kurią iškėlė Suv. Nacijoje, reikalaudami, kad jiems būtų prievarta grąžinti iš visų valstybių pabėgėliai, būtų uždrausta varyti prieš juos propagandą ir kad būtų įsileista jų atstovai pabėgėlių stovykloms saugoti ir administruoti. Visi šie bolševikiniai reikalavimai buvo atmesti.

— Vasario mėn. 20 sušėktas Kanadoje

sovietų špionažas atominės bombos paslaptį sužinoti. Šis įvykis smarkiai įtempė J. A.V-ių, Anglijos ir iš kitos pusės Sov. Sąjungos santykius.

— Lenkų vyriausybė susirūpinusi, kad Italijoje ir Vokietijoje amerikiečių okupacijoje zonoje laikoma virš 100.000 lenkų kariuomenės gen. Anderson vadovybėje. Ji reikalauja, kad ta kariuomenė būtų grąžinta Lenkijon, ir pasižada jos nepersekioti.

— Sovietai „Pravdoje“ paskelbė vieno georgiečio reikalavimą, kad Turkija grąžintų sovietiškai Georgijai georgiečių apgyvendintą sritį. Šis reikalavimas Turkijoje padarė didelį įspūdį.

— Sovietų-turkų pasieny vyksta incidentai ir nesusipratimai.

.....

— Bolševikai piktinasi Pijaus XII kalba, pasakyta Vatikane, įšventinant 30 naujų įvairių tautų kardinolų“.

Arba štai kaikiurios žinios iš skyriaus „Svarbios užsienio žinios“ „Laisvės Varpas“ Nr. 124. 1947. XI. 1, kurios užima iš 8 laikraščio puslapių bemaž 6-is.

J.A.V-ių ministras Harimanas smarkiai puolė „Varšuvos grupę“ sąryšyje su Kominternu atkūrimu. Su dar nebūtu atvirumu nupiešė komunistų valdomose šalyse vykdomas piktadarybes, priespaudą, kankinimus ir žudynes... Dabar bolševizmas Vakarais skelbia žūtbutinę kovą. Vakarai neturi kitokios išeities ir iššaukimą turi ryžtingai priimti (X. 15).

„Taims“ konstantuoja Amerikos gyventojų priešiškas nuotaikas rusų atžvigiui. Tai prašoka jų nusistatymą prieš vokiečius karo metu (X. 15).

....

— Brazilija nutraukė diplomatinis santykius su SSSR. Visame krašte vyksta demonstracijos prieš bolševikus ir jų suėmimas. Rio de Janeiro Sovietų ambasada apsvaidyta akmenimis (X. 21).

— Čilė nutraukė santykius su SSSR ir Čekoslovakija (X. 22).

— Idenas, atidarant naują sesiją anglų parlamente, pasakė kalbą, kurioje pripažino grėsmingą tarptautinės būklės pablogė-

jiną ir perspėjo anglų vyriausybę, kad būtų pasiruošusi netikėtumams. Priešingumas tarp Rytų ir Vakarų sparčiai didėja...

Min. pirmininkas Etli atsakė, jog anglų vyriausybė nepaprastai susirūpinusi tarptautinės būklės pašlijimu paskutinėmis dienomis... opozicija galinti būti rami, jog net blogiausi įvykiai dabar neužklups nepasirengus juos sutikti (10. 21).

....

— Vatikano radijas pranešė, kad komunistai ir bendrai marksistai negali būti laikomi katalikų bažnyčios nariais, nevalia jiems teikti bažnyčios paslaugų (vedybų, laidotuvių ir t.t.)... (10. 21).

— Pasaulinės liberalų unijos kongresas Londone griežtai užprotestavo dėl Petkovo nužudymo ir kitų įteisintų galvažudybų Rytų Europoje (10. 21).

....

— Korėja. Generolas Hodžas (J.A.V.-ių kariuomenės vadas) išprašė rusų delegaciją iš Seulo... (10. 22).

— Gen. Maršalas pareiškė, jog studijų bei pasirėngimų laikotarpis jau baigtas ar veik visai baigiamas. Dabar atėjęs laikas veikti. Šis Maršalo pareiškimas labai plačiai aiškinamas. Gąsčiojama, jog Maršalo veikimo sąvoka esanti labai plati, neišskiriant karo veiksmų (10. 23).

— Višinskis smarkiai puolė Ameriką, esą ji ruošianti karą prieš SSSR pagal kruopščiai paruoštą planą. Jo ruošėjas esąs Birnsas ir ypač Čerčilis. Pastarasis liko apšauktas tarptautiniu banditu... (10.23).

— Persijos (Irano) parlamentas panaikino rusų-Irano naftos sutartį. Prieš balsavo tik du parlamento atstovai (10. 23).

....

— Paryžiuje įvyko milžiniškas mitingas, kurio šūkiu buvo „gelbėjimas rusų pavergtų tautų“. Radijo žiniomis, čia daugiausia buvo kalbėta apie Pabaltijo tautų kančias ir likimą. Mitingą puolė komunistų gauja, bet buvo atremta. Yra sužeistų abiejose pusėse (10.29).

— Gen. Klejus, Amerikos kariuomenės vadas Europoje, grįžęs iš Vašingtono, padarė pareiškimą spaudai ir pareiškė, kad nuo dabar Amerika jau kitomis priemonė-

mis ginsianti demokratiją... į puolimus atsakoma tokiais pat kontrapuolimais... (10. 30).

J.A.V.-ių ir Britų vyriausybės įteikė protesto notas SSSR dėl Austrijoje jiems priklausančių naftos rafinerijų konfiskavimo". Ir t.t. ir t.t.

Nenuostabu todėl, kad šių išgirstamų iš užsienio žinių akivaizdoje „Laisvės Varpas“ Nr. 123, 1947. X. 15 rašė: „Virš pamintų faktai aiškiai rodo, kad ginkluotas konfliktas yra artimos ateities, o ne kelių metų reikalas... galima tvirtinti, kad įvykiai eina“ (m. pabr.).

Kaikam gal atrodo, kad Vakarų radijo pranešimuose Lietuvai reikia teikti tarptautinius įvykius ir faktus, vengiant politinių komentarų. Bet iš tikrųjų ar nėra tai kratymasis atsakomybe, pačiam Kraštui paliekant našta įvykius interpretuoti, kai tam, vienašališkos sovietų propagandos glušinimas, jis turi labai mažą galimumą ir sąlygų. Lietuvai palankaus kongresmano ar senatoriaus pareiškimas, nuogas tarptautinis įvykis mums užsienyje gali atrodyti nekaltas. Ir tai nesvarbu, o svarbu tai, kokias iš to pareiškimo ar kokio tarptautinio įvykio galės pasidaryti išvadas žmonės Krašte. Propaganda ir informacija į Lietuvą nevykdoma į tuštumą — ji taikoma okupacijoje gyvenantiems žmonėms. Jeigu ta propaganda rengiant ir vykdamas nėra visapusiškai atsižvelgiama į tai, kokias reakcijas ji gali sukelti Krašte, tai tokia propaganda ar informacija, naudos vietoje, gali atnešti labai didelę žalą.

Trumano naujos J.A.V.-ių politikos paskelbimas buvo, be abejo, didelis ir reikšmingas Vakarų politikos posūkis. Jį sekė Maršalo planas, NATO. Bet šis posūkis tada tebuvo „containment“, vadinasi sovietų agresijos sulaukymo, grynai defenzyvinės, ginamosios politikos išraiška. Ji visiškai nereikšė ofenzyvinės ar išlaisvinimo (liberation“) politikos, kaip tai klaidingai buvo suprasta Krašte.

Ši klaida atnešė Kraštui labai skaudžių išdavų. Šimtai, jei ne tūkstančiai partizanų buvo galėję, dar sovietų nepastebėti, grįžti į legalųjį gyvenimą. Aktyvus ginkluotas pasipriešinimas dar buvo galėjęs būti ap-

stabdytas ir sulaukytas. Deja, įvyko net priešingai, 1947 m. jis naujai išsiliepsnojo. Tūkstančiai lietuvių patriotų, laisvės kovotojų, jų šeimų, visų tų, kurie prie aktyvaus pasipriešinimo buvo prisidėję pagalba ar parama, buvo galėję išvengti bent iš dalies sunaikinimo ir būtų išlikę nepaliesiti išvežimų.

Okupantas visvien įvedė Lietuvoje visuotinę kolektyvizaciją, nors greito karo besitikėję partizanai ir ūkininkai tam aktyviai priešinosi. Jeigu Lietuvos ūkininkai būtų žinoję, kad „aiškios prošvaisės tarptautiniame horizonte“ ar „švintančio laisvės rytojaus“ pažadai tėra žodžiai be turinio, jeigu jie nebūtų laukę karo kiekvieną pavasarį, o jei ne pavasarį, tai jau būtinai rudeni, gal daugelis jų šiandien tebebūtų išlikę Tėvynėje, o ne Sibire. Ir į pačius kolchozus jie būtų ėję, negalvodami, kad eina laikinai, keliems mėnesiams, ir todėl nebūtų sunaikinę gyvulių ir turto. O juk tai dar ir šiandien jiems patiems labai skaudžiai atsiliepia, nes kolchozus gyvendinant, jų gyvenimo sąlygos didžia dalimi priklausė nuo to, su kuo jie buvo į kolchozus atėję. Tai rodo Estijos ir Latvijos pavyzdžiai, kur šiandien ekonominės sąlygos yra geresnės negu Okupuotoje Lietuvoje.

Yra ir dar vienas momentas, į kurį reikia atkreipti dėmesį. Kiekvienas pralaimėjimas neigiamai atsiliepia pralaimėjusio moralei, ją palaužia ir pakerta jo atsparumą. Lietuva 1944-48 m. buvo pakėlusį ginklą prieš okupantą, stojusi prieš jį atvirose kovose ir tą kovą pralaimėjo. Tiesa, mes žinome, kad tas pralaimėjimas nesumažino lietuvių tautos troškimo bei ryžto būti laisvai. Bet turbūt su pagrindu galima prileisti, kad, jeigu tarptautinė padėtis būtų vertinama realiai ir nebūtų laukiama greitų prošvaisčių, jeigu vietoje atviros kovos būtų stota slapton kovon, tai šiandien kova dėl tautinės dva-

sinės rezistencijos ir dėl tautinio atsparumo išlaikymo būtų lengvesnė ir veiksmingesnė.

Pasikeitimai Kremliaus viršūnėse užbaigė pereinamąjį laikotarpį po Stalino mirties ir ilgus metus trukusią Kremliaus Politbiuro grupių, asmenų ir skirtingų politinių linijų rivalizaciją. Valdžią tvirtai paėmė į savo rankas tie, kurie žino, ko siekia ir kaip siekti. Iš kitos pusės, pamažu, bet kantriai Vakarai išbaigė savo pastangas Vakarų Vokietiją prijungti prie Vakarų Sąjungos ir ją apginkluoti. Naujoje šviesoje ryškėja Rusijos-Vakarų santykiai, pasikeitimai ir polinkiai tarptautinėje politikoje ir pačioje Sovietų Sąjungoje žmonėms Krašte ir, jų manymu, suteikia jų viltims žymiai didesnio pagrindo. Tačiau, ar tai reiškia, kad laisvės rytojus šiandien jau švinta Lietuvai?

Kraštas tai nėra kokia abstrakti sąvoka. Tai Lietuva, gyvi žmonės, kurie galvoja, veikia, ryžtasi ir žūna. Jie seka ir stebi įvykius, klausosi žinių, pasisakymų ir, kaip sugėbėdami, darosi išvadas. Išvadas gi seka veiksmai. Ar yra jau atėjęs laikas žmonėms Krašte šiandien veikti, eksponuoti, ryžtis ir žūti?

1944-48 metų pamoka neturėtų būti pamiršta.

Prieš septyneris metus vienas žymiausių Lietuvos rezistentų buvo nurodęs, kad „pagrindinis mūsų lūkas su visu idealizmu, ryžtingumu, aukomis, klaidomis ir net nusi-kaltimais — tėra Lietuva“.

O tai reiškia, kad visų mūsų, esančiųjų užsienyje, dėmesys turi būti nukreiptas į tą pagrindinį mūsų laisvės kovos lūką ir į tai, kaip mūsų veiksmai, darbai ir žodžiai gali jam atsiliiepti, kokias reakcijas sukelti ir kokių gali atnešti išdavų.

Seni politikieriai gromuloja senas gudrybes ir biznelį sau varo ligi paskutiniųjų.

Pope

SOVIETINIAI „RINKIMAI,

Artėjant rinkimams, nesvarbu kuriems, į Augščiausiąjį Sovietų Sąjungos Sovietą, į vietinius sovietus ar į Okupuotosios Lietuvos deputatų sovietą, visuomet vykdomi dideli pasirėngimai. Daugmaž prieš mėnesį ar net anksčiau įrengiami rinkiminiai punktai ir išskabinami renkamu žmonių sąrašai bei jų nuotraukos.

Tiek kaimų vietovės, tiek miestai suskirstomi rinkiminėmis apygardomis. Kiekvienoje rinkiminėje apygardoje įrengiami keli rinkiminiai punktai, kurie būna atdari dieną ir naktį. Tuose rinkiminiuose punktuose prikrauta įvairios propagandinės literatūros. Dieną ir naktį ten groja radijas arba patefonas. Tuose rinkiminiuose punktuose taip pat daromi vieši susirinkimai, per kuriuos aiškina ma rinkimų svarbą bei tikslas, o taipgi rinkikai pažindinami su renkamujų biografijomis. Renkamieji deputatai ar kitokie atstovai patys taipgi važinėja po rinkimines apygardas. Rinkiminiuose punktuose jie skaito paskaitas, pasakoja apie stebuklingąjį gyvenimą sovietiniame rojuje ir žada, jei bus išrinkti į valdžios viršūnes, stengtis dar labiau gerinti darbininkų, tarnautojų ir kolchozininkų būklę. Žada ir kitokių gėrybių, bet visa tai pažadais ir lieka. Į tokius susirinkimus niekas nenori eiti, tad žmonės varu suvaromi. Pav., suvaro mokinius iš mokyklų bei gimnazijų, darbininkus ir tarnautojus iš fabriklų bei įstaigų. Tokie susirinkimai dažni. Renkamieji aplanko visus rinkiminius punktus toje apygardoje, kurioje jie renkami.

Patys rinkiminiai punktai labai puošiami. Tam reikalui išleidžiamos didelės pinigų sumos. Rinkimų progomis tarp rinkiminių punktų ruošiamos soclenktyinės, kuris punktas gražiausiai bus išpuoštas. Rinkiminiai punktai iliuminuojami įvairiaspalvėmis šviesomis.

Kiekvienai rinkiminei apygardai skiriami agitatoriai iš inteligentijos tarpo. Jie turi paskirtus jiems aplankyti namus miestuose ir turi aiškinti gyventojams rinkimų sistemą, įstatymą ir rinkimų tikslą. Agitatoriai turi pasižymėti, kurie gyventojai iš klausė jų aiškinamojo „kurso“, ir tuos duomenis turi pateikti partijos vietinio komiteto propagandos skyriui. Agitatoriais dažniausiai skiriami mokytojai, studentai ir šiaip tarnautojai bei partinis aktyvas, neatsižvelgiant į jo išsilavinimą.

Kaimuose taipgi skiriami agitatoriai, kurie irgi vaikščioja po kaimo trobas ir vykdo aiškinamąjį rinkimų darbą kaimiečiams, Kaimuose tą darbą dažniau-

sia atlieka kaimo mokytojai ir klubų skaityklų vedėjai. Tačiau į kaimus taipgi siunčiami agitatoriai ir iš miestų. Jie turi gyventi kaimuose ligi rinkimų. Juos išlaiko kolchozai.

Miestų rinkiminiuose punktuose bemaž kiekvieną vakarą rengiamos pramogos. Įėjimas laisvas. Per tas rinkimų progą ir jų garbei pramogos vaidina dramos, operos, operetės, baletu bei įvairių meno saviveiklos ratelių artistai. Vaidinami įvairūs sovietiniai veikalai, šokami tautiniai šokiai, dainuojamos dainos. Po programos vyksta šokiai. Taip pat nemokamai griežia įvairūs orkestrai.

Priešrinkiminei kampanijai prasidedant, rinkimų garbei organizuojamos soclenktyinės įstaigose ir fabrikuose. Pasirašomi įvairūs plano įvykdymo, perviršijimo, priešlaikinio plano įvykdymo ir kitokie įsipareigojimai. Ta proga pasireiškia visokie stachanoviečiai, spartuoliai. Jų vardai įrašomi garbės lentose. Rinkimų garbei išleidžiamos specialios laikraščių laidos, surašomi sieniniai laikraščiai.

Rinkiminei propagandai vykdyti paskirtieji agitatoriai iš tarnautojų ar darbininkų tarpo rinkiminiam laikotarpiui atleidžiami nuo darbo. Įstaigos ar įmonės turi jiems už tą laiką mokėti pilną atlyginimą.

Pačių rinkimų dieni atėjus, jau nuo šeštos valandos ryto prasideda gyvas judėjimas rinkiminiuose punktuose. Tą valandą rinkiminių punktų pareigūnai pradeda vaikščioti po rinkimų butus, žadinti gyventojus ir raginti juos ko greičiausiai eiti balsuoti, Mat, kiekvienas rinkiminis punktas būna sudaręs su kitu rinkiminiu punktu soclenktynių sutartį, kuriame punkte bus greičiau užbaigtas balsavimas. Rinkiminio punkto vedėjas kas pusvalandį turi teikti žinias apie rinkimų eiga partijos vietinio komiteto propagandos skyriui, pranešti, kiek balsuotojų jau yra balsavusių. Telefono ryšis tą dieną sutvarkomas taip, kad rinkiminiams pranešimams teikiama pirmenybė.

Ligonys taipgi balsuoja, juos aplanko rinkiminių punktų pareigūnai su urnomis, kurias mieste vežioja automobiliais, o kaimuose arkliais. Pasitaiko, kad kaiko neranda namie, tada agitatoriai patys įmeta balsavimo kortelę į urną ir pažymi, kad balsuota. Atsitinka, kad vėliau tie patys žmonės ateina į rinkiminius punktus, ir jiems leidžiama perbalsuoti. Skaičiuojant balsus pasirodo, kad balsavo daugiau balsuotojų, negu jų būta sąrašuose.

Rinkimai baigiami lygiai 12 val. naktį. Tada nuo urnų nuplėšiami antspaudai, ir prasideda balsų skaičiavimas. Skaičiuotojų tarpe būtinai dalyvauja vienas MGB atstovas. Suskaičiavus, tikrieji duomenys tuojau pat pranešami partijos vietinio komiteto propagandos skyriui.

Rinkiminių būstinių vidus sutvarkomas šiaip: kambaryje ar salėje pašaliais sustatomi stalai, suskirstyti raidėmis. Ant tų stalų yra rinkiminiai balsuotojų sąrašai alfabeto tvarka. Kambario ar salės gale įrengtos uždaromos kabinos, kuriose tariamai galima išbraukti iš lapelio nepatinkamą arba įrašyti kita, nesama sąrašuose kandidatą. Tačiau paprastai balsuotojas, įėjęs į rinkimų patalpą ir užsiregistravęs, į kabiną neina. Jis čia pat perlenkia gautąjį renkamąjį lapelį, eina prie urnos, kuri stovi kambario viduryje, ir įmeta jį į urną.

Balsuotojas ir norėdamas nelabai galėtų kitaip padaryti, nes jam paėmus balsuojamąjį lapelį, prie jo tuoj priėmęs kuris partietis ar MGB atstovas ir ranka nurodo, kur yra urna. Taip elgiamasi su kiekvienu balsuotoju, tad į kabiną nėra nei kaip ir eiti.

Įmetęs į urną savo lapelį, balsuotojas išeina iš patalpos jau pro kitas duris, negu buvo įėjęs. Gretimame kambaryje, į kurį jis įtenka, įrengtas bufetas su gėrimais ir įvairiais skanumynais. Balsuotojas paprastai išgeria 100 gramų degtinės, o neretai, gal iš širdgėlos dėl tokios laisvos rinkiminės sistemos, ir visai nusiigeria. Nors šiaip viskas yra nemokamai, bet bufete reikia mokėti.

Kiekvienas rinkiminis punktas, tiek miestuose, tiek ypač kaimuose, saugomas ginkluotos sargybos, kurią sudaro kaimų vietovės vietiniai MGB „stribai“. Miestuose sargyba eina dažniausia patys MGB pareigūnai, taip pat rinkimiuose punktuose visą dieną pakaitomis budi slaptai ginkluoti partiečiai. Rinkimų dieną taipgi sustiprinama milicijos sargyba gatvėse, gi kaimuose budi MGB „stribai“.

Rinkimams pasibaigus, rinkiminiai punktai uždaromi, ir vėl prasideda pilkas kasdienis gyvenimas.

Rinkimų būna beveik kiekvienais metais. Renkama jei ne į Augščiausiąjį Sovietų Sąjungos Sovietą, tai į respublikos sovietą, į vietos miesto arba rajono sovietą, į apylinkės sovietą, arba renkami teismo tarėjai bei teisėjai.

Bolševikiniai rinkimai yra laisvų demokratiščių rinkimų parodija. Tačiau jie turi savo vietą, prasmę ir reikšmę sovietinėje diktatūrinėje sistemoje. Aple romėnus sakoma, kad jie reikalavo „panem et circense“ — duonos ir žaidynių, bolševikai gi sovietinių rinkimų progomis parūpina gyventojams už dyką pramogų, kad jie pamirštų apie duoną. Jie rinkimus organizuoja ir naudoja gudriai apgalvotai propagandai ir sovietiniam režimui stiprinti, stengdamiesi sudaryti gyventojams sovietinės santvarkos demokratiškumo ir jos artimumo liaudžiai iliuziją.

Reikia turėti galvoje, kad Sovietų Rusijos gyventojai iš tikrųjų kitokių rinkimų nė nesivaizduoja. To paties pasiekti bolševikai stengiasi ir pavergtuose kraštuose.

VIEŠOJI SVEIKATOS TARNYBA

Sveikatos apsauga okupuotoje Lietuvoje yra valstybės žinioje. Medicinos personalas yra valstybės tarnautojai, už savo darbą jie gauna mėnesinį atlyginimą. Medicininis patarnavimas ir gydymas teikiama nemokamai.

Medicinos personalas

Medicinos personalas, palyginti blogai, net, galima pasakyti, labai blogai atlyginamas. Tačiau kandidatų medicinai studijuoti yra daug, ir politiškai bolševikams nepatikimas elementas, kaip, pav., „buožių“ vaikai ir kt., mažai teturi šansu patekti į medicinos fakultetą.

Jaunieji gydytojai pradžioje gauna tik po 475-500 rb. į mėnesį, vadinasi, daug maž tiek, kiek soferis. Vyresnieji gydytojai gauna 900 rb. į mėnesį, specialistai li-

gi 1000 rb. Kulautuvos I-os stadijos TBC sanatorijos direktorius, kurio žinioje yra 35 vilos su visa eile pagalbinių pastatų ir įrengimų, tegaua 1200 rb. į mėnesį, vadinasi, tiek, kiek baigęs amatų mokyklą ir keletą metų išbuvęs bei padirbėjęs įmonėje darbininkas. Nemaža gerų gydytojų apkrauta administracinėmis pareigomis, ir todėl jų tiesioginės specialybės darbas nukencia.

Pav., TBC direktorius turi pasirašinėti sąskaitas, rūpintis tarnautojais ir atlikti kitokius, grynai administracinius darbus.

Galistingųjų seserų atlyginimas — 450 rb., slaugytojų — 360 rb. į mėnesį.

Apskritai paėmus, medicinos personalas yra perkrautas darbu, savaime, nuo to nukencia gyventojų medicininė priežiūra. Gydymų esant nemokamam, paci-

entų kiekis yra didelis, antrą gi vertus, gyventojai viešai raginami tikrinti sveikatą, o tai irgi didina medicinos punktu lankytojų skaičių.

Privačia praktika gydytojai oficialiai beveik nesiverčia, nes nuo to juos atbaido labai dideli mokesčiai. Tik labai geras specialistas įstengia juos sumokėti. Gydytojai gali gauti leidimus priiminėti pacientus privačiai, po darbo valandų ligoninėse, tačiau labai retas kuris tuo naudojasi. O jei kuris gydytojas turi privačių pacientų, tai visai neoficialiai ir daugiausia iš labai gerai pažįstamų tarpo, įskundimui išvengti.

Oficialiai privačia praktika verčiasi bene tik vienas Dr. Kairiūkštis Kaune. Privatus vizitas pas gydytoją kaštuoja 35-50 rb.; brangu pagal uždarbius, tačiau nebrangu pagal prekių kainas, turint galvoje, kad tiek pat kaštuoja 1-1,5 klg. sviesoto.

Ligoninės

Okupantai giriasi žymiai padidinę ligoninių skaičių Lietuvoje. Jų tvirtinimu, ligoninių esama kiekviename rajone (82), tačiau sunku tiksliai pasakyti, ar jų teikiama skaičiai yra tikri.

Kaune veikia trys poliklinikos: V. D. klinikoje (dabar Medicinos Instituto) Žalajame Kalne, II-ji Poliklinika yra Mickevičiaus gatvėje, III-oji Poliklinika — Senamiestyje, buv. Žydų Ligoninėje. Be to, yra atskiras TBC dispanseris Kęstučio gatvėje ir taipgi atskiras vėžio ligos dispanseris buv. Latvijos Pasiuntinybės ir Konsulato namuose. Odos ir venerinių ligų ligoninė yra Žalajame Kalne, buv. Kauno Miesto Savivaldybės Socialinio Aprūpinimo Skyriaus namuose. Vaizganto gatvėje yra užkrečiamųjų ligų ligoninė, Dr. Mažylio namuose yra moterų ligoninė, o buv. Kauno Miesto Ligoninėje prie Vytauto Didžiojo tilto yra psichiatrinė ligoninė.

Gydymas ligoninėse nemokamas, taipgi vaistai.

Taičiau ligonys nusiskundžia bloga priežiūra, blogu maistu ir gerų vaistų stoka.

Ligonių apžiūrėjimas, skyrimas į ligonines

Ligonys, norį pasitikrinti sveikatą, eina į ambulatorijas ir poliklinikas, stoja į eiles, kurios būna labai didelės, registruojasi ir gauna eilės numerį, pagal kurį patenka pas atitinkamą gydytoją.

Ligonio kartoteka ir registracijos numeris įteikiami gydytojui. Apžiūrėjęs ligonį, gydytojas išrašo į jo kartotekinę kortelę diagnozą, paskiria gydymą ir vaistus. Ligonis gali būti pasiūstas į ligoninę arba gydytis namie. Pastaruoju atveju jis vaistus turi pirktis vaistinėje ir už juos sumokėti. Besigydančiam namie gydytojas išrašo nedarbingumo lapelį trims dienoms, po to jis gali būti pratestas dar trims dienoms, o ligoniui dar vis nepasveikus, jis siunčiamas į komisiją, kuri turi teisę išduoti nedarbingumo pažymėjimą 10 dienų. Gydytojas gali būti iškvieistas ir į ligonio namus.

Atlikti įvairius reikalingus diagnozui tiksliai nustatyti tyrimus yra labai sunku, nes eilės yra labai didelės, tenka ilgai laukti, vaikščiojant nuo vienos laboratorijos į kitą. Tyrimams atsiliepa taipgi trūkumas įvairių reikalingų medžiagų. Pav., plaučių nuotraukai padaryti nevisuomet yra negatyvų.

Gerų vaistų vaistinėse gauti sunku. Dažnai nebūna net jodo, ypač sunku gauti kad ir tokio paprasto dalyko, kaip gličeras. Visai nėra vaistinėse paprasto leukoplasto, negalima ten gauti gryno spirito.

6 tablečių vaistų nuo galvos skaudėjimo kaštuoja 1-2,40 rb. Gramas streptomicino — 20 rb.

Kaune šiuo metu veikia 10 vaistinių.

Dantų gydymo kabinetai yra prie poliklinikų. Priėmimo tvarka toji pati, kaip ir kitokiam gydymui, tačiau eilės yra dar didesnės, ir dantų gydymas sudaro gyventojams nemažą problemą. Dantims plombuoti ar įstatinėti negalima naudoti brangiųjų metalų. Tam reikalingas specialus komisijos leidimas.

Praejusiais metais Vytauto prospekte atidaryta dantų klinika, kur pacientai priiminėjami tik už pinigus. Danties plombavimas kaštuoja 20 rb., ištraukimas — 15 rb.

Sanatorijos

Sanatorijos (TBC) yra perpildytos. Kauno apylinkėse yra 4-os TBC sanatorijos: A. Panemunėj, Romainuose, Sargėnuose ir Kulautuvoje. Gydymas ir išlaidos nemokamas, išskyrus Kulautuva, kur patekti reikia profesinės sąjungos kecionlapio, už kurį pati prof. sąjunga gali apmokėti visą reikalingą sumą arba jos tik dalį. Pusanantro mėnesio gydymosi Ku-

lautuvos sanatorijoje, mokant savais pinigais, kaštuoja 1500 rb.

Į sanatorijas skiria TBC dispanserio trijų gydytojų komisija. Dirbantieji TBC ligonine gali naudotis gydytojų komisijos paskyrimu ligi 6 mėnesių.

Sveikatingumas, ligos

Dažnos ligos Krašte yra šios: TBC, vėžys, nervų ligos, reumatizmas. Charakteringa, TBC suserga nemaža vyresniojo amžiaus žmonijų — 45-50 metų amžiaus. Daug serga vėžio liga. Kaip gydymo priemonė — vartojamos operacijos.

Venerinės ligos ypač paplitusios, tačiau imamasi griežtų profilaktinių priemonių, ir šiuo atžvilgiu padėtis gerėjanti. Vene-

rinių ligų gydymas atliekamas tik ambulatorijose. Ligonis turi pateikti ligos istoriją ir nurodyti, nuo ko užsikrėtė. Tuoj tikrinama, ar nurodytas asmuo kur gydosi — jei ne, jis kviečiamas gydytis pradžioje raštu, o nepaklusus, milicijos pagalba.

Miestuose 2-3 fabrikus aptarnauja vienas gydytojas, kuris tikrina darbininkų sveikatą ir teikia pirmąją pagalbą sužeidimų atvejais. Kolchozuose gydytojų nėra, kolchozininkai turi vykdyti gydytis miestus arba iš ten vežti gydytojus sunkaus susirgimo atvejais.

Sveikatos priežiūrą, kaip ir kitas gyvenimo sritis, Okupuotoje Lietuvoje žlungdo biurokratija, tvarkos stoka, medikamentų trūkumas ir pablogėjęs profesinis gydytojų parengimas.

LAIKOTARPIS PO STALINO MIRTIES

1952 m. pabaiga ir 1953 m. pradžia buvo itin sunki Lietuvoje.

MGB ministeris P. Kapralov 1952 m. balandžio mėn. buvo atleistas ir pakeistas iš Ukrainos atgabentuo P. Kondakovu. MGB teroras iš dienos į dieną vis stiprėjo. Daugėjo suėmimų. Gyventojai aiškiai jautė, kad užaina kažkokia nauja teroro banga, kuri nežinia kur ir kada sustos ir kuo baigsis.

1953 m. kovo mėn. mirė Stalin. Natūralia mirtimi, ar numarintas? To ir šiandien dar niekas tikrai nežino.

Padėtis Lietuvoje, Stalinui mirus, nors iš esmės nebuvo pasikeitusi, tačiau ėmė rodyti teroro atlyžimo žymes.

Pasikeitimų būta įvairių. Palengvėjo policiniai suvaržymai, sumažėjo suėmimų skaičius, nebebuvo girdėti, kad žmonės būtų suiminėjami už juokus, bolševikų ar sovietinės santvarkos pašiepimą.

Nežinia, ar ryšium su Stalino mirtimi, ar dėl kitų priežasčių, MGB ministeris Kondakov buvo pakeistas lietuviu — J. Vildžiūnu. Pati MGB buvo sujungta su MVD. Buvo panaikinti leidimai keliauti į pasienio zoną, pav., į Vilkaviškį ir kitur. Sričių administracijų — Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių — panaikinimas reiškė saugumo aparato sumažinimą.

Krautuvėse pasirodė daugiau maisto produktų, pav., miltų, sviesto, saulėgrąžų aliejaus. Anksčiau krautuvėse miltų galima buvo gauti tik prieš dideles „šventes“ — gegužės 1-ąją, lapkričio 7-ąją ar prieš Naujus Metus, kalbamuojų gi laikotarpiu jų galima buvo dažniau užčiuopti, bent kartą per mėnesį.

Atsirado gandų, kad rusai bus atleisti iš atsakingų vietų, ir kad į jų vietas galės būti skiriami tik lietuviai. Tatai ir buvo pradėta vykdyti, didžiam žmonių nustebimui, pradėdamiesi pačia MVD.

Turguose ir komiso krautuvėse atsirado atpigusių baldų ir šiaip namų apyvokos reikmenų, kuriuos ėmė likviduoti rusai, labai nepatenkinti naujais vėjais.

Nor ir netikėdami tuo, kad rusai galėtų visai išsikraustyti iš Lietuvos, lietuviai visgi buvo patenkinti, tikėdamiesi naujų, geresnių vietų. Ypač lietuviai komunistai griežtai prisitardavo, kad seniai reikėjo nuo tų rusų apsvalyti, kad kiekviena sovietinė respublika turi teisę pati valdytis.

Tačiau visa tai neilgai tetruko. Likvidavus Beriją, išnyko ir tautinio komunizmo, „nacionalinių kadru“ savotiškas protegavimas. Vėl imta kelti rusų tautos nuopelnus, garbinti rusų tautos genialumą, vėl imta rusus skirti į geriausias tarnybas. Maskva atsuko ratą atgal.

KAIKURIE OKUP. LIETUVOS SKAICIAI

Mašinų traktorių stočių (MTS) (jos prižiūri kolchozus)	— 135,
Kolchozų	— 1809,
Rajonų	— 87,
Augštųjų mokyklų	— 8,
Technikumų	— 55,
Zemės ūkio mokyklų	— 13,
Specialių mokyklų	— 10,
Viduriniųjų mokyklų	— 341,
Septynerių mokslo metų mokyklų	— 960,
Vaikų darželių	— 203,
Lopšelių	— 91,
Bibliotekų	
(Kultūros M-jos tinkle)	— 1653,
Klubų-skaityklų	
(Kultūros M-jos tinkle)	— 2822,
Kultūros namų	
(Kultūros M-jos tinkle)	— 188,
Muzėjų (Kultūros M-jos tinkle)	— 32,
Kultūros ir poilsio parkų	
(Kultūros M-jos tinkle)	— 42,

Šie skaičiai, naudingi žinoti ir sekti, yra pateikti, remiantis oficialia okupantų

statistika, todėl juos tenka priimti ir vertinti atsargiai ir kritiškai.

Mokyklų ar klubų-skaityklų skaičius toli gražu nereiškia Lietuvos švietimo ar kultūros lygio kilimo okupantų malonės dėka, nes, jeigu Lietuva būtų ligi šiandien laisva, tai tikriausia, sprendžiant, pagal Nepriklausomos Lietuvos mokyklų tinklo augimą, per pastaruosius penkiolika metų mokyklų skaičius būtų smarkiai padidėjęs. Sovietų pateikti skaičiai neparodo Lietuvos švietimo lygio kilimo, bet parodo Lietuvos sovietinimo intensyvumą. Tai nėra lietuviškos mokyklos. Tai yra sovietinės mokyklos, sovietinio ir rusiško turinio, tik dėstomąja lietuvių kalba. Jų skaičius, ypač technikos mokyklų, priklauso ne nuo Lietuvos reikalavimų, bet nuo Sovietų Rusijos reikalavimų.

Klubai-skaityklos yra grynas sovietinės propagandos ir sovietinio auklėjimo įrankis, perkeltas į Lietuvos kaimą.

Ši grandis yra specialios Kultūros Ministerijos žinioje. Maskvos akimis žiūrint, nepakankamos sovietinimo pastangos priverstė pakeisti Kultūros ministerį, buvusį enkavedistą, A. Guzevičių J. Smilgevičium, kuris, matyti yra sovietinės propagandos specas Lietuvoje, nes iki šiol jis buvo Partijos CK propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas.

Tai parodo Kultūros Ministerijos ir plataus jos įstaigų tinklo tikrąjį vaidmenį.

AUGŠČIAUSIOJO OKUP. LIETUVOS SOVIETO SUDETIS

Sovietiniais duomenimis, Okupuotosios Lietuvos Augščiausiojo Sovieto, „išrinkto“ 1955.II.27 d. sudėtis įvairiais atžvilgiais yra ši:

1. Partinis priklausomumas

Iš bendrojo 209 Augščiausiojo Sovieto narių skaičiaus komunistų partijos narių ir kandidatų yra 156, nepartyvių — 53.

2. Atstovų amžius

Nuo 21 iki 24 m. amžiaus	— 3,
„ 25 „ 29 „ „	— 27,
„ 30 „ 39 „ „	— 50,
„ 40 „ 49 „ „	— 79,
„ 50 ir vyresnių	— 50.

3. Deputatų pasižymėjimai

144 deputatai yra „pasižymėję“ ir apdo-

vanoti įvairiais sovietiniais ordenais ir medaliais, 4 yra Stalino premijos laureatai, 3 Sovietų Sąjungos „didvyriai“, 1 socialistinio darbo „didvyris“.

4. Deputatės moterys

Moterų deputačių yra 62 — tai yra 29,71% visų deputatų.

5. Profesinis deputatų pasiskirstymas

Darbininkų — 47,
kolchozininkų — 35,
mokslo darbuotojų — 22,
profesinių darbuotojų — 38,
žemės ūkio specialistų — 17,
mokytojų — 13,
medicinos darbuotojų — 8,
kitokių — 29.

KULTŪRINĖS TEMOS

Albert Einstein

Jonas Masiulis

Albert Einstein buvo galbūt labiausiai visame pasaulyje gerbiama asmenybė. Ne tik gerbiama, bet ir žavinti. Nepaprastos simpatijos jis susilaukė gal todėl, kad šalia didžio proto jis pasižymėjo retomis švelnumo, žavumo ir kilnumo savybėmis ir, nors nepaprastai kuklus, reikalui ištikus, dėl žmonių gerovės jis nebijojo stoti prožektorių švieson, tvirtai ir viešai pareikšti tai, ką savo širdies gelmėje jis jautė teisingą ir reikalingą esant.

Einstein gimė Vokietijoje, Ulm mieste, žydų šeimoje ir mirė š.m. balandžio mėnesį Amerikoje, Princeton mieste, sulaukęs 76 m. amžiaus.

Vokietiją jis apleido 1933 m., kai naciai nužudė profesorių Lessingą, ir kai jam pačiam grėsė mirtis. Jis išstojo iš Vokietijos Mokslų Akademijos ir atsiskė Vokietijos pilietybės, paaiškinęs, kad nenori gyventi krašte, kur žmogui nėra garantuota lygybė ir kur nėra nei žodžio nei mokslo laisvės.

Nors ir labai būdamas dėkingas J. A. Valstybėms, kurios jį priglaudė ir 1940 metais suteikė jam pilietybę, jis ir čia lygiai nedviprasmiškai pasmerkė tai, ką laikė neteisingu esant, ir tokiu būdu, kaip būtų tai padaręs bet kuriame pasaulio krašte. Jis griežtai smerkė vadinamąjį „raganų medžioklę“ ir pareiškė, kad jis atsakytų liudyti Kongreso Tyrimų Komitete, jei būtų kviečiamas tai padaryti, ir kreipėsi į visus intelektualus užimti panašią poziciją.

Einstein visą gyvenimą buvo pacifistas — taikos žmogus, bet tai jam nesukliudė 1939 m. atkreipti Prezidento Rooseveltto dėmesį į tai, kad jo paskutiniai atominės fizikos darbai įgalina tvirtinti, jog atominė bomba galima pagaminti ir kad vokiečiai galbūt tuo keliu jau žengia. Tuomet pradėtieji, jo teorija remiantis, tyrimai įgalino J.A.V.-ės ir Didžiąją Britaniją atsistoti ato-

minės jėgos naudojimo priekyje. Bet vėliau jis tvirtai reikalavo tarptautinės atominės energijos kontrolės civilizacijai nuo sunaikinimo išgelbėti.

1952 m. mirus Dr. Weizmanui, jis buvo kviečiamas kandidatuoti į Izraelio Valstybės prezidento postą, tačiau atsisakė, kukliai pasiteisinęs: „Aš esu įsitikinęs, kad tai rolei netinku“.

Tik prieš septynis mėnesius jis buvo pareiškęs, kad, jei jam tektų gyventi dar kartą, jis norėtų būti skardininku arba karabelninku.

Nemaža anekdotų pasakojama apie jo smuikavimą, jo atsitiktinį išsiblaškimą ir jo linksnumą — humoro pajutimą.

Visą gyvenimą jis tęsė savo tyrinėjimus ir prieš 5 metus sukūrė subendrintą visuotinės traukos teoriją, kuri, sakoma, jei pasitvirtins, tai taps visatos dėsnium, nusakančiu kiekvieną fizinį judėjimą visatoje nuo atomo vidaus ligi plačiųjų erdvių ir viena formulė nusakys ryšį tarp laiko, erdvės, medžiagos, energijos, traukos, inercijos ir elektromagnetizmo.

Einstein buvo du kartus vedęs. Pirmą kartą jis vedė Berne 1903 metais — jugoslavę katalikę, studijų draugę. Iš šios žmonos jis sulaukė dviejų sūnų. Vėliau jis išsiskyrė ir vedė našlę, savo pusseserę, kuri pasimirė 1936 m. ir paliko jam dukrą.

Pats Einstein „įžengė“ į istoriją 1905 metais. Jaunas vyrukas, pasišaukęs, apsilvike suvelta eilute, atnešė į „Fizikos Metraščių“ redakciją Zueriche 30 puslapių rankraštuką, klausdamas, ar nebūtų galima šį jo dalykėlį panaudoti. Tas jo straipsnis vadinosi — „Apie judančių kūnų elektrodinamiką“. Jis buvo atspausdintas. Ir šiandien šis dokumentas žinomas visam pasauliui, jame — visa Relatyvumo Teorijos esmė. Tai naujos eros gimimo metrika.

Vienas žurnalistas tą Einsteino straipsnį apibūdino, kaip sukėlusį tokį jausmą, koks kyla besėdinčiam kėdėje žmogui, kai koks juokdarys ištraukia iš po jo netikėtai tą kėdę. Einstein ištraukė kėdę tokiems mokslininkams, kaip Poincaré Prancūzijoje, Lorenz Olandijoje, Planck Vokietijoje, ir viso pasaulio mokslo pažiboms apskritai. Vissi jie kartu sušuko: „Kas tai parašė?“. Jiems buvo atsakyta: „Tai nežinomas, jaunas 26 metų Vokietijos žydas, pavarde Albert Einstein, dirbąs Šveicarijos Patentų Biure.“

Tas genijus, kuris savo trisdešimčia puslapių sukėlė revoliuciją žmonijos galvose, tas aštuntasis pasaulio meistras, kaip jį pavadino Bernard Shaw, statydamas jį eilėje po Pitagoro, Aristotelio, Ptolomėjaus, Koperniko, Galilėjaus, Keplerio ir Newtono, savo vaikystėje darė keistą protiniai atsilikusių įspūdį. Kalbėti jis pradėjo labai vėlai, ir jo tėvai buvo pastebėję, kad jo protas veikia nenormaliai lėtai. Vėliau katalikiškoj mokykloj Muenchene, kur tėvai jį leido mokytis, mokytojai nuolat skundėsi jo atsilikimu. Jie sakydavo, kad Albertas orientuojasi keturis kartus lėčiau už kitus vaikus. Ir jo tėvas viename laiške savo broliui skundėsi, kad „Albertas mokosi blogai. Jis vis norėtų tik smuiku griežti, aš bijau, kad nieko gero iš jo nebus.“

Tačiau vienas atvejis rodo, kad Einstein ir vaikas būdamas buvo jau pademonstravęs kažką neįprastinio. Kartą, ketverių metų amžiaus būdamas, jis sorguliuavo, ir jo tėvas, turėjęs elektros aparatų dirbtuvėlę, atnešė jam žaisliuką — kompasą. Vaikas nepaprastai kompasu susidomėjo ir kelias valandas neatsitraukdamas stebėjo rodykliukę, vis rodančią vieną kryptį visose pozicijose. Juo ilgiau vaikas kompasą stebėjo, juo labiau jaudinosi net ligi karščiavimo. Jo nepaprastas sugebėjimas nustebtį ir buvo pirmutinis geniaus ženklas.

Devynerių metų amžiaus Einsteinukas perskaitė iš karto pirmąjį geometrijos vadovėlį ir per tris mėnesius išsprendė visus uždavinius.

Keturiolikos metų amžiaus jis jau buvo iššėjęs visą algebrą, analitinę geometriją, integralinę ir diferencialinę skaičiuotes, tačiau istorijos ir geografijos moksluose jis buvo silpnas, o kalboms rodė visišką nesugebėjimą. Stodamas į Zuericho Politechni-

kumą, išsyk egzaminų jis neišlaikė, nors iš fizikos ir matematikos gavo puikiausius pažymius. Sunki buvo jo mokslų pradžia.

Nepaisydamas sunkumų, Einstein vėžiasi pirmyn. Epocha, kurioje Einstein įeina į mokslo areną, kelia dar sunkų praejusių šimtmečių palikimą. Paskutiniųjų 2.000 metų būvyje žmonijos istorija paženklinta vyraujančia jausmų ir proto nesutarimo problema. Toji problema galop atsidūrė aklame skersgatvyje.

Žmogaus žinojimas paremtas pojūčiais. Jei pojūčiai neduoda mums svokti to, kas vyksta aplink mus, joks mokslas neįmanomas. Tačiau, priešingai, lygiai yra teisinga, kad mes nieko moksliskai nebūtume pažinę, jei būtume vadovavęsi tikiai jausmais. Jei mokslininkas pirmiausia priima tai, ką liudija jausmai, tai tuoj paskui jis žiūri, ar tai teisinga. Mokslas prasideda tada, kai saulė nustoja buvusi vien tik šiaip sau maloni šildanti saulutė.

Dar prieš 23 šimtmečius Demokritas rašė: „Saldumas ir kartumas, šaltis ir šiluma, spalvos — visi šie dalykai tėra mūsų vertinime, bet ne realybėje. Egzistuoja tik vienalytės dalelytės, atomai, ir jų judėjimas erdvėje.“

Demokritas, aišku, niekad nebuvo matęs atomų ir neturėjo jokių priemonių jų buvimui patikrinti. Jis rašė, remdamas gryną intuiciją, užbėgdamas 2.000 metų prieš savo laikotarpi. Nuostabi jo intuicija ir dar nuostabesnės išvados, kurios iš jos išplaukia, būtent tai, kad realybė nėra tai, ką mes matome, ką girdime, ką liečiame, ir tai, kad svarbiausias mokslo uždavinys yra atskleisti už matomojo pasaulio esamą nematomąjį pasaulį.

Iki XVI-ojo amžiaus regimasis pasaulis atrodė pakankamai platus ir įvairus, ir jo inventorizacija buvo užėmusi visą jieskotojų laiką. Taigi vyko pasaulio surašymas, ir pagal 2.000 metų dominavusį Aristotelį, buvo manoma, kad viskam išaiškinti pakanka paprasto galvojimo principų. Taip, pav., sveikas protas diktavo, kad kiekvienas daiktas šiame pasaulyje turi savo vietą. Buvo prieita išvados, kad jei sunkūs daiktai krinta žemėn, tai todėl, kad ten jų vieta, jei dūmai kyla į dangų, tai todėl, kad jie ten turi būti.

Galilėjus sugriovė tokį idilišką supratimą.

mą. Jis nesitenkina regimu atsakymu, bet bandymais pats nori surasti ir patikrinti, kaip iš tikrųjų yra. Tuo būdu jis randa, kad visi kūnai, net ir patys lengviausi, net ir dūmai, krinta žemėn. Jis įieško šio krintimo dėsnio, stengiasi jį matematiškai įrodyti. Jo apskaičiavimai nesako, *kodėl* daiktai krinta, bet *kaip* krinta. Jis buvo vienas iš pirmųjų, kurie pradėjo atskleidinėti ujausmų pasaulio esamą bejausmį pasaulį — matematikos pasaulį.

Gimė klasikinis mokslas.

Anglas Izaokas Newton dominuos tą mokslą vėliau taip, kaip anksčiau jį vyravo Aristotelis. Jis atmes visus žmonių jausmus ir sentimentus. Kalbantieji liūtai ir medžiai grįžta į pasakų pasaulį. Simpatija ir antipatija nustoja būti pasaulio varikliai. Jas pakeičia jėgos, įtampos, spaudimai, svyravimai. Pasaulis dabar suprantamas grynai mechaniškai. Pasaulis dabar vaizduojamas, kaip nepaprastai komplikotas laikrodys, bet jo principai, kaip ir laikrodžio, yra paprasti. Momento entuziazmo pagauti žmonės mano, kad ir pats žmogus tėra mašina. Vaucanson pagarsėja savo automatais. Tačiau peranksti. Robotų amžius dar tuomet nebuvo atėjęs, bet reikia pripažinti, kad mašinų amžius jau buvo atėjęs. Visas devynioliktasis šimtmetis su jį vainikuojančiu automobiliu yra Newtono vaikas. Mokslas duoda savo rezultatus. Klasikinė mechanika per kelis dešimtmečius pakeičia pasaulio veidą. Ir filosofai konstatuoja, kad juo labiau mokslininkas nutolsta nuo jausmų pasaulio, juo daugiau jausmai turi jam užleisti vietos.

XX-jo amžiaus pradžioje, kai pasirodo Einstein, klasikinis mokslas yra augščiausiojo lygio. Bet tai tik iliuzija. Tiesa, mašinizmas triukšmingai rieda priekin, tačiau jau padarytieji atradimai dar nenaudojami. Pažangai vadovauja inžinieriai, vakar dienos žmonės. O mokslininkai yra rytojaus dienos žmonės ir jie mato pro hidraulinių kijų trenksmą, kad jų pirmatąkų statytas pastatas jau aižėja.

Einstein pats pirmas nusprendė, kad tą pastatą jau reikia griauti. Ir jis ne tik jį sugriovė, bet ir pats pakeitė kitu. O kitas mokslininkas, vokiečiai Max Planck, penkeriais metais anksčiau buvo jau senajam pastatui sudavęs stiprų smūgį, gal dar nė pats nesuprasdamas visų savo žygio išdavų.

1900 metais Max Planck sukūrė plantų teoriją.

Visi žino, kad kaitinamas kūnas, pav., geležis, pradeda spinduliuoti. Jis raudonuoja, paskui įgauna oranžinę, paskui geltoną ir pagaliau baltą spalvą, temperatūrai kylant. Tai paprastas reiškinys. Tačiau per visą XIX amžių be išdavų buvo stengtasi suformuluoti dėsnį, nusakantį spinduliuojančių kūnų išleidžiamos energijos kitimus. Tą dėsnį surado Planck. Grynai matematinu metodu ir gana skandalingu jo laikų mokslui absurdiškumu. Mat, jo apskaičiavimai parodė, ir rezultatų patikrinimas tai patvirtino, kad energija nėra leidžiama pastoviai, o priešingai, mažais smūgiais, mažais kiekiais — fragmentais, kuriuos jis pavadino kvantomis. Toks prieidimas anuo metu atrodė nesąmonė, jis prieštaravo įprastinei galvosenai. Nebuvo jokių priemonių kvantų egzistencijai patikrinti. Žodžiu, kvantos atrodė gryna matematinė abstrakcija.

Pradžioje Plancko atradimas buvo tik atskiras faktas, sudaręs veikiau išimtį, negu revoliuciją. Tuo metu betgi pasirodo Einstein, apie kurį garsusis prancūzų matematikas Henri Poincaré su nusteblimu rašė: „Einstein yra originaliausia dvasia, kurią mums kada teko pažinti. Spręsdamas fizikos uždavinį, jis nesitenkina klasiškais nustatytais principais, bet tiria visus įmanomus galimumus...“ Kaip tik taip ir padarė Einstein su Plancko apskaičiavimais. Jis juos subendrino. Jis prileido, kad visos spinduliuojančios energijos formos, kaip šviesa, šiluma, X spinduliai — eina kvantų pavidalu. Tokiu būdu šilimos pajutimas, kurį mes patiriame stovėdami prieš ugnį, yra išdava to, kad mūsų oda bombarduojama neapskaičiuojamų spinduliuojančios šilimos kvantų. Taip pat ir spalvos pajutimas yra išdava mūsų optinių nervų bombardavimo šviesos kvantomis. Tai griovė klasikinės fizikos pagrindus. Ir Einstein puolė visu frontu — erdvės ir laiko problemai.

Smulkiai, detalai Einsteino teoriją suprantą tik mažas būrys mokslininkų, ir šiandien yra bent 4.000 jo darbų aiškinimų. Vieną tokį aiškinimą pats Einstein buvo paskaitęs ir patvirtinęs. Tai žurnalisto Lincoln Bernetto knyga „Einstein ir Visata“. Tąja knyga mes paseksime.

Visi važiąvę traukiniu žino, kaip greit traukiniai vienas pro kitą prašvilpia priešingomis kryptimis. Ir priešingai, tas pats traukinys, riedąs greta kito traukinio ta pačia kryptimi, gali pasirodyti visai nejudąs. Kitas to paties išpūdzio aspektas gali atrodyti dar keistesnis. Kartais stotyje stovėjęs traukinys pradeda judėti taip švelniai, kad keleiviai nejaučia jokio sukrėtimo. Ir jei staiga keleivis pasižiūri pro langą ir pamato kitą traukinį judant šalimais kitais bėgiais, jis negali atspėti, kuris traukinys juda, o kuris stovi vietoje. Dar geriau, nėra jokio galimumo atspėti, kuria kryptimi vienas iš dviejų traukinių juda ir koku greičiu. Vienintelis būdas susiorientuoti — tai žvilgtelti pro kitą langą ir įsitikinti, pamačius peroną, stotį.

Newton, kuris iš krintančio obuolio vaizdo sudarė visuotinės traukos dėsnį, labai domėjosi tais „judesių triukais“. Jis ėmė pavyzdžiu laivus. Jis žinojo, kad ramią dieną atviroje jūroje jūrininkai gali skustis ar valgyti sriubą lygiai patogiai, kaip laivui stovint su inkaru uoste. Sriuba jų dubenyje lygiai nesitalaškuos, ar jų laivas plauks 10, 20 ar 30 mylių greičio per valandą. Ir nežvilgtelėjęs į jūrą, jūrininkas negalės atspėti, koku greičiu jo laivas plaukia, nei net ar iš viso jis juda.

1678 metais Newton taip formulavo savo fizinio principo apmąstymus: „Uždaroje erdvėje esamų kūnų judėjimas yra vienoks, ar toji erdvė stovi vietoje ar pastoviai be trūkčiojimų juda tiesia linija“. Tas dėsnis yra žinomas, kaip newtoninio arba galilėjinio relatyvumo principas.

Nors Newton kalbėjo apie laivą jūroje, jis turėjo galvoje ne ką kitą, kaip mūsų Žemę. Paprastiems mokslo reikalams Žemė gali būti laikoma, kaip nejudanti. Tačiau astrofizikui ji juda, sukasi aplink save, skrieja su nepaprastai komplikuoju užsišpyrimu, kurio visų aspektų Newton savo gyventame amžiuje pažinti negalėjo. Kaip ten bebūtų, jam rūpėjo atskirti relatyvų judėjimą nuo absoliutaus judėjimo. Tam laivui, kuriuo yra žemė, jis jieškojo pastovaus nejudančio atspirties taško, kad galėtų patirti, ar tas laivas juda ir koku greičiu. Tokie taško neradamas, nes visatoje regimai viskas juda, jis įtaigojo kažkokią absoliučią nejudančio kūno egzistenciją tolimuose dangaus plotuose. Newton įsivaizdavo

erdvę, kaip pastovius rėmus. Negalėdamas paremti savo įsitikinimų mokslo argumentais, jis rėmėsi teologija: erdvė atstovavo Dievo galybę gamtoje.

Ta teorija laikėsi. Tačiau viena kita smulkmena liko neaiški, o moksliskasis protas neprileidžia tamsoje paliktų smulkmenų. Ir kaip tik viena tokia smulkmena, nelyginant kelmas, išvertė visą Newtono mechanikos vežimą.

1881 metais du jauni amerikiečiai, Michelson ir Morey, atliko bandymus, kurie sukirto Newtoną. Jų bandymai įrodė vieno iš pagrindinių klasikinės mechanikos dėsnių klaidingumą. Tas dėsnis sako, kad jei du kūnai juda vienas link kito, tai jų greičiai susideda. Jei aš einu pasitikti savo draugo, kuris tuo pat greičiu eina pasitikti manęs, tai mudu susitiksime du kartu greičiau, negu jei tik kuris vienas mudviejų eity, o kitas stovėtų. Atrodo, viskas įrodyta. Tačiau vienas veiksnys atsisako nusilenkti šiam įrodymui: šviesa. Michelson ir Morey įrodė, kad šviesa betkuria kryptimi ir betkuriomis sąlygomis keliauja pastoviai 300.000 kilometrų per sekundę greičiu. Šis faktas prieštarauja klasikinei mechanikai.

Einstein pirmasis išsprendė šią mįslę. Jis pradėjo griauti idėją erdvės, kuri buvo laikoma nejudanti ir kurioje galima būtų atskirti absoliutų judesį nuo relatyvaus. Laivų ir traukinių atveju jis atmetė nejudantį atramos tašką, kitaip sakant, prileido, kad ne tik traukinys, bet ir peronas ir stotis juda.

Tuo pat metu Einstein atmetė absoliučią erdvę ir absoliutų laiką, tą reguliarųjį, pastovųjį, nesikeičiantį laiką.

Relatyvumo teorija sunkiai įkandama gal labiausiai todėl, kad žmogui sunku prileisti, kad laiko pajautimas, lygiai, kaip spalvos pajautimas, kaip Demokrito sąlūdas ir kartumas, tėra tik paviršutinis suvokimas, išpūdis. Kaip spalva neegzistuoja, jei nėra akies, kuri ją mato, kuri ją išskiria, taip ir laikotarpis ar valanda yra niekis, jeigu jų nepaženklina įvykiai. Be įvykių — laikas yra niekas.

Laikrodžiai ir kalendoriai padeda iškreipti mūsų susidarytąjį laiko supratimą. Mūsų laikrodžiai nustatyti pagal saulės sistemą. Tai, ką mes vadiname para (24 val.) yra matas vieno žemės apsisukimo

apie savo ašį, ką mes vadiname metais yra vienas žemės apsiukimas apie saulę. Merkuo gyventojas turėtų skirtingą laiko supratimą, nes Merkurus apsisuka apie saulę per 88 mūsiškas dienas ir per tą patį laiką tik vieną kartą apsisuka aplink savo ašį. Merkure vieneri metai yra lygūs vienai dienai.

Pagaliau, ką reiškia žodis „dabar“, jei, pav., aš iš Londono telefonuju savo draugui į New Yorką? Londone 2 val. po pietų — New Yorke 9 val ryto. Bet čia dar mūsų abiejų laikrodžiai nustatyti pagal tą pačią astronominę sistemą. Tačiau prileiskime, kad tas mano draugas yra Arktūro žvaigždėje. Toji žvaigždė yra 38 šviesos metų nuotolio nuo mūsų, vadinasi, 38 kartus tiek, kiek šviesa nulekia per vieneris metus, t.y. 9.470.000 milijonų kilometrų atstumo. Prileiskime, kad tas mano draugas kalbasi su manim per radiją (radiofoninės bangos skrieja tokiu pat greičiu, kaip šviesa). Tuo momentu, kai aš girdžiu jo balsą, iš tikrųjų jau yra praėję 38 metai nuo to laiko, kai jis kalbėjo. Taigi, gal jo net ir gyvųjų tarpe nebėra tuo momentu, kai aš girdžiu jo balsą.

Jeigu visa tai neturima galvoje, žmogui, giliai įleidusiam savo šaknis į žemę, sunku suprasti, kad tas momentas, kurį jis vadina „dabar“, negali būti taikomas visai Visatai. Einstein savo Relatyvumo Teorijoje įrodė visa eile pavyzdžių ir nesugriaujamais argumentais, kad yra nesąmonė galvoti, jog įvykiai, vyksta tarpusavio ryšio neturinėiose sistemose, yra vienalaikiai. Pasirėmęs šiuo principu, jis atrado daug nepaprastų tiesų, liečiančių fizinę visatą (universa).

Tos tiesos gali būti aprašytos labai prieinamai. Einstein, pastatęs filosofinius ir matematinius relatyvumo pagrindus, pagalba laikrodžių ir skaičiavimo mašinų juos patikrino laboratorijose ir atrado ligi šiol nepastebėtas savybes. Pav., judantis laikrodis tiksni skirtingu ritmu, negu vietoje gulintis laikrodis. Realybėje tie laikrodžiai yra atomai, kurių pulsavimas gali būti sutapdytas spyruoklės švytavimu. Stebėtojas judęs drauge su laikrodžiu, to nepastebi, bet vietoje stovįs stebėtojas pastebi, kad judančio laikrodžio spyruoklės (plaukelio) švytavimai sulėtėjo. Tas pats stebėtojas pastebi, kad judanti liniuotė (pav., 1-o metro ilgumo) yra trumpesnė, negu vietoje gulin-

ti liniuotė. Ir juo didesnis judančios liniuotės greitis, juo ji darosi trumpesnė. Jeigu ji juda greičiu, lygiu 90% šviesos greičio, ji sutrumpėja perpus, o jei pasiektų šviesos greičio, tai išnyktų visai.

Ta proga Einstein daro kitą stebinančią išvadą. Žmogaus širdis savo reguliariu pulsavimu yra panaši į laikrodį. Jeigu žmogus judėtų šviesos greičiu artimu greičiu, pav., 265.000 klm. per sekundę, jo širdies plakimas sulėtėtų. Jis pats to nepastebėtų, nes ir jo laikrodžio ėjimas sulėtėtų, tačiau pašalinis, nejudąs stebėtojas matytų, kad tas tokiu greičiu judąs žmogus sensta lėčiau. Fantastiniame pasaulyje galima įsivaizduoti, kad koks keleivis, išskridęs kokia tarpplanetinio susisiekiimo mašina, skrendančia 265.000 klm. greičio per sekundę, po 10 kelionės metų sugrįžtų į Žemę pasenęs tik 5-ais metais.

Tačiau ir neužbėgdami už akių įvykiams, nesivaikydami to, kas bus, jau tuo, kas yra padaryta remiantis Einšteino samprotavimais, galime pakankamai stebėtis — būtent, visiems žinoma atominė bomba, kuri peršoka paprastą vaizduotę.

Tam, kad galima būtų nusakyti fizinės visatos mechanizmus, reikalingi trys duomenys: laikas, nuotolis, masė. Laikas ir nuotolis (kitaip sakant, erdvė) yra relatyvios sąvokos, galima įsivaizduoti, kad ir tretysis duomuo — masė — yra taipgi relatyvi sąvoka. Einstein taip ir padarė. Jis išplėtė relatyvumą iki masės.

Įprastinė masės sąvoka yra svoris. Tačiau fizikas galvoja kitaip. Jam masė gali būti nusakyta, pav., kaip atspara judėjimo kitimams. Traukinio atspara judėjimui yra didesnė, negu dviračio, nes jo masė didesnė. Klasikinėje fizikoje kūno masė yra pastovi nekintama savybė. Traukinio masė yra vienoda, ar tas traukinys stovi vietoje, ar rieda 100 klm. per valandą ar 60.000.000 klm. per sekundę greičiu. Tačiau Einstein atrado, kad judančio kūno masė keičiasi, lygiai kaip laikas ir erdvė. Ji su greičiu didėja. Ir stumdamas šias savo masės reliatyvumo išvadas toliau, Einstein priėjo prie neįvertinamos svarbos pasauliui sprendimo.

Jis samprotavo taip: kadangi judančio kūno masė didėja, greičiu didėjant, ir kadangi judėjimas yra energijos forma, judančio kūno masės padidėjimas gali rasti

tik dėl energijos padidėjimo. Paskui jis nustatė masės vertę lygią m kiekviename energijos vienetė E ir išreiškė šitokia lygtimi:

$$m = \frac{E}{C^2},$$
 kurią kiekvienas mokinys

gali pakeisti garsiausiąja istorijoje lygtį: $E = m \cdot C^2$, kurioje C atstovauja šviesos greitį.

Ši lygtis išreiškia tai, kad medžiagos dalelėje esamoji energija yra lygi tos dalelės masei (gramais), padaugintai iš šviesos greičio (centimetrais per sekundę) kvadrato. Tuo būdu, 1 kilogramas anglies, pilnai paverstas energija, duotų 25 trilionus kilovatvalandų elektros, t.y. tiek, kiek galėtų patiekti visos JAV-ių elektros stotys, nepaliaujamai dirbdamos ištisus 2 mėnesius.

Išvada. Nuo 1945 m. liepos mėn. 16 dienos, vadinasi, 40 metų po Einsteino paskelbtų atradimų, žmogus išmoko, kaip paversti medžiagą energija. Tą dieną Alamagordo, Naujosios Meksikos dykumoje sprogo pirmoji atominė bomba.

Toji atominė bomba buvo Einsteino tragedija. Šis mokslininkas, kuris tiesiog nekenė karo, kurio širdyje be jokių abejonių per visą gyvenimą buvo įrašytas žodis TAIKA, pasidarbavo labiausiai mirtį nešančiam masinio naikinimo ginklui nukaltai...

Todėl kaikurie žurnalistai Einsteinau palygino su profesorium Melchioru Putele, kurio geri norai dažnai atneša nepageidaujamų rezultatų.

Pats Einsteino gyvenimo būdas nekartą buvo privertęs jį arčiau pažinusius nusišypsoti.

Pav., Einstein rado, kad vartoti dviejų rūšių muilą — vieną skustis, kitą praustis — esą perkomplikuota, ir jis vartojo abiem tikslams tą patį muilą.

Kartą vienas jo pažįstamas sutiko jį einant be kepurės per smarkų liūtį ir paklausė, kodėl jis nesaugo savo galvos. Einstein atsakė: „Aš pastebėjau, kad mano plaukai išdžiūna greičiau, negu kepurė“.

Vieną gražią dieną jis nutarė nebemuvėti kojiniėmis, teisindamasis, kad kojines sudaro papildomo darbo jo žmonai, kuri turi jas adyti...

Tačiau žmona (antroji) privertė visgi jį muvėti kojiniėmis. Ji labai juo rūpinosi, gamino jam jo mėgstamiausius valgius —

dešras su kopūstais ir pyragą su obuoliais, nuo plaukų slinkimo duodavo jam svogūnų valgyti ir žiūrėjo, kad jis neišeitų į universitetą vien su pizama, nes ir taip padaryti jam buvo pasitaikę. Einsteino drabužiai būdavo tokie nudėvėti, kad 1922 metais įteikiant jam Nobelio premiją, norvegai prašė jį užsivilkti fraką. „Kad aš neturiu frako“, ramiai jiems atsakė Einstein ir nuėjo spausti karaliui ranką nelygintomis kelnėmis ir suglamžytu švarkeliu.

Tačiau dėl to niekas jam neprikaišėjo, net niekas iš jo keistenybių nesišypsojo — tokiu šis vyras spinduliavo kilnumu.

Gautą Nobelio premiją geraširdis Einstein tuojau pat padalino į dvi puses: pusę pirmajai savo žmonai, o kitą pusę vienai labdaros organizacijai.

Pinigai, drabužiai, baimė, ką kiti apie jį pamanyt ar pasakys, Einsteinui tiek terūpėjo, kiek pernykštis sniegas. Jo tikras gyvenimas buvo kitur.

Neturėjo jis nė draugų. Jis yra išsireiškęs: „Aš visuomet ir visur jaučiuosi svetimas, net ir savo šeimoje“...

Jo ryšiuose su muzika atsispindėjo jo būdo keistumas. Jis mėgo griežti smuiku, ir gerai, kone virtuoziskai! Tačiau jis griežė šaltai, poliariškai šaltai. Matyti, muzika jam buvo logika, arba dar geriau, pagal Platoną — jausmingoji geometrija. Jo muzika jam netarnavo, gal, nei jausmams nei įkvėpimui kelti, o buvo tik gaublinė priemonė dvasios ramumui išlaikyti.

Tačiau Einstein mokėjo ir supykti. Jis nekenė naciškų metodų ir stebėjosi vokiečių intelektualų pasyvumu nacizmo atžvilgiu.

Išvažiavo jis iš Vokietijos su smuiku po pažastim, ir po kelių dienų naciai paskyrė 20.000 markių premiją už jo sugavimą... Nedidelė suma... nes gal niekas nežinojo, kad jo lagaminu buvo atominė bomba...

Einstein vylėsi, kad pakaks pademonstruoti atominę bombą kur nors dykumoje, ir žmonės supras ir liausis kariavę. Apie sprogimą Hirošimoje jis sužinojo tik iš laikraščiu, ir tai buvo baisiausias jo gyvenime momentas. Jis puikiausiai žinojo, kokį pavojų visai žmonijai sudaro atominis ginklas.

Kartą žurnalistai jį paklausė, kokie ginklai bus naudojami trečiajame pasauliniame

Leonardo da Vinci

mokslininkas ir išradėjas (1452-1519)

LINAS JOLĖNAS

Dažniausia Leonardo da Vinci vardas siejamas su jo nuostabiais paveikslais: Pasukinė Vakariene, Madona ir šv. Ona, Madona Uolose, Mona Liza, ir kt. Tačiau retai kas prisimena iki kokio laipsnio didysis menininkas buvo atsidėjęs mokslui ir jo pritaikymams. Šio rašinio tikslas paryškinti šį nepakankamai plačiai žinomą Leonardo da Vinci asmenybės bruožą.

Milano kunigaikščiui Liučvikui Sforzai 1483 metais adresuotame laiške Leonardas išvardina net 36 savo kompetencijos sritis, kurių tik 6 siejasi su menu, o 30 — su technika. Natūralu būtų manyti, kad norėdamas gauti kunigaikščio dvare tarnybą, Leonardas tyčia labiau išryškino savo nusi-manymą įvairiose technikos ir karo srity-

se, kurios nuolat kariaujantiems valdovams labiau turėjo rūpėti, negu menas. Bet yra ir kitų liudijimų apie Leonardo da Vinci aistringą mokslo ir technikos pamėgimą. Fra Pietro da Novelara 1504 metais Isabella d'Este adresuotuose laiškuose rašė apie Leonardą: jis su pasišventimu dirba geometrijai, o piešia su nekantrumu. Arba, kitame laiške: jo matematiniai bandymai taip atitolino jį nuo tapybos, kad jis nebeporė nei į rankas paimti teptuko. Be to, 5300 lapų išlikusių jo rankraščių daugiausia liečia mokslą ir techniką. Mokslo ir technikos pamėgimas ir buvo toji pagrindinė priežastis, dėl kurios šis genialusis tapytojas mene buvo taip mažai produktyvus ir tepaliko vos keliolika paveikslų.

Iš užsilikusiujų užrašų matyti, kad Leo-

cardo kare. Jis pagalvojo ir atsakė: „Nežinau. Tačiau aš galiu jums pasakyti, kokie ginkliai bus vartojami *ketvirtajame* kare: akmeniniai kirvukai!“...

Kūrybinis genijus niekad nebuvo Einsteino apleidęs. Jei jis kartais užmiršdavo žmones, tai gal todėl, kad jis negalėjo negalvoti apie Dievą. Jame, kaip ir bemaž visuose didžiuosiuose mokslininkuose bei filosofuose, yra ir ryški mistinė pusė.

Jis pats rašė, kad „pati gražiausioji, pati giliausioji emocija, kurią mes galime išgyventi, yra mistiškas pajutimas. Tai tikrojo mokslo sėkla. Kam toks jausmas yra svetimas, kas neįstengia stebėtis ir nusižeminti, tas yra gyvas numirėlis“. Ir dar: „Mano religija yra nužemintoji pagarba augščiausiajai ir beribei dvasiai, kuri duoda save pajusti pačiose menkiausiose smulkmenose, kurias mes tegalime pastebėti mūsų silpnomis ir trapiomis sielomis. Tas gilus sentimentalus įsitikinimas buvimu galingo ir augštesnio proto, kuris save išryš-

kina nesuprantamoje Visatoje, štai mano supratimas apie Dievą“.

Tąja idėja jis supasi iš visų pusių ir ją gilina visą savo amžių. Jis nori visus savo apskaičiavimus suvesti į vieną formulę, viską apčiuopti viename principo.

1950 metais vasario mėnesį trečiajame savo veikalo „Relatyvumo reikšmė“ leidime jis paskelbė keturias lygtis, pagal jas duodančias raktą į Visatą, į Kosmą.

Tačiau šio genialaus veikalo išvada nuostabiai melancholiška: „Neperžengiamas mūras mums kliudo patikrinti teoriją praktiškai“. Norint tą teoriją patikrinti, jam būtų reikėję nukalti naują matematinį įrankį. Tačiau Einstein jau sirgo, ir mirtis artėjo.

Ir pagaliau mirčiai priklauso Einsteino paslaptis. Ji staiga nusinešė šį naująjį Prometėją, atominės ugnies VAGĮ, neduodama laiko sužinoti, ar Einsteinui tikrai pavyko surasti Visatos harmoniją, ar jis, kaip senis daktaras Faustas, kai tik dėjo Dievą į formulę, tai ir klydo savo apskaičiavimuose...

hardo mokslinė ir technikinė veikla reikėsi nepaprastai intensyviai, ir tai įvairiausiomis kryptimis. Jis ypatingai vertino matematiką, nors neturėjęs progos sistematingai jos mokytis, pasiliko greičiau matematinės gerbėju, negu specialistu. Tačiau jo drąsi, nepriklausoma galvosena ir gili intuicija įgalino Leonardą padaryti gana žymų įnašą net ir į matematikos, ypač geometrijos, sritį. Nesutikdamas su savo taip pat genialaus pirmatako — menininko ir mokslo vyro — Leo Battista Alberti naudojamais geometrijos terminais, Leonardas pasiūlė kinematinis geometrinių figūrų apibrėžimus:

Linija yra taško pėdsakas... Linijos judesys sudaro paviršių... (Arundel, 190 v.). Taškas nėra linijos dalis (Triv., 63).

Šie apibrėžimai greit prigijo Italijoje ir pasklido už jos ribų. Šiais apibrėžimais naudojosi Newton. Jie tebegalioja ir šandien. Leonardas patobulino senus metodus ir rado naujų būdų erdvinėms figūroms, ypač tetraedro ir piramidės svorio centrams susiekti, atliko išsamią mėnulinių figūrų studiją, išrado prietaisą sferiniams veidrodžiams tirti, sugalvojo proporcinę ir parabolinę skriestuvus, ir t.t. Į matematiką Leonardas da Vinci žiūrėjo ne filosofu, bet inžinieriaus, realisto akimis. Jis ieškojo kad ir apytikrių, bet paprastų, praktikos reikalaujantį sprendimų.

Daug laiko Leonardas skyrė anatomicinėms studijoms ir šioje srityje buvo laikomas dideliu autoritetu. Užsilikusiuose jo užrašuose randame 779 nepaprastai aiškius ir tikslus braižinius. Tarp daugelio kitų dalykų, Leonardas pirmasis pastebėjo kapiliarinius kraujotakus ir davė jiems vardą, kuris ir šandien tebėra vartojamas. Astronomijoje Leonardas buvo priešingas tuo metu vyrausiam geocentrizmui ir dėl to daugelio laikomas Galilėjaus pranokėju:

Žemė nėra saulės rato centre, nei pasaulio centre, bet viduryj nuosavų elementų, kurie ją lydi ir su ja yra susiję (Ms F, 41).

Botanikoje Leonardas ištyrė lapų išsidėstymo (filotaksijos) dėsnius. Geologijoje išaiškino suakmenėjusių jūros gyvūnų stratigrafiją, kaip jūros dugno pakilimų ir nusilei-

dimų išdavą; ši tiesa tik 19-ame šimtmetyje iš naujo buvo atrasta. Meteorologams Leonardas išrado automatinę lietaus matuoklę. Chemikams jis sugalvojo visą eilę distiliacijos aparatų; vieno jų viršutinė dalis visiškai panaši į šandien tebevartojamą Liebig'o aušintuvą. Dr. E. Belt tvirtina, kad Leonardas buvęs suradęs būdą net acetoniui gaminti.

Iš visų mokslo ir technikos sričių Leonardas labiausiai mėgo mechaniką. Teorinės mechanikos srityje jis įvedė į statiką jėgos momento koncepciją, suvokė inercijos reiškinį, suformulavo veiksmo ir atoveiksmio dėsnį:

Kiekvienas natūralus ir tolyginis judesys siekia išlaikyti savo pradinę kryptį (Solmi, p. 124, 126). Daiktas veikia orą ta pačia jėga, kokia oras veikia jį (Sul volo, 11 r.).

Šiuc pačius dėsnius tiksliau apipavidalino Newton 200 metų vėliau Leonardo.

Leonardas nujautė kiekybinį santykį tarp medžiagos ir energijos:

Paimk iki raudonumo įkaitintą daiktą ir pasverk jį vėl, kai jis bus šaltas... (L. Infeld, Sc. a. Soc., 17, 40 (1913)).

Savaime aišku, Leonardas negalėjo šilimos masės nustatyti svarstyklių pagalba. Einstein tai padarė 400 metų vėliau, naudodamasis matematine analize. Bet Leonardas iškėlė energijos masės problemą, kurią sprendami mūsų laikų mokslininkai atskleidė atominės energijos paslaptį.

Praktiškosios mechanikos srityje Leonardas yra padaręs apie 300 išradimų, sumušdamas išradingumo rekordą turbūt visiems laikams. Karo technikos srityje jo išradimų tarpe randame per drūtgali užtaisomą patranką, distancinį sviedinį — šrapnelę, torpedos tipo pailgą sviedinį, minavimo ir kontrminines priemones, kolektyvų prietaisą keletui žmonių ilgesnį laiką išsilaikyti po vandeniu (savotišką povandeninį laivą), puolamąją valtį be žmogaus (jūrų torpedos prototipą), nuodingas kautynių dulkes, lengvai kilnojamus tiltus ir daug kitų puolamųjų ir ginamųjų kovos priemonių. Kai kurie Leonardo suprojektuoti ginklai pranašesni už tuos, kurie buvo vartojami 18-ojo šimtmečio viduryje, t.y. pustrėčio

šimto metų vėliau. Leonardas nekenė karo, vadino jį „žvėrišku pamišimu“. Projektuodamas ginklus, Leonardas norėjo ir tikėjosi, kad jie bus panaudoti tik užpuolikai atremti arba prarastajai laisvei atgauti.

Daugiau išradimų Leonardas padarė taikos meto reikalams, siekdamas atpalaiduoti žmogų nuo ilgo ir vargingo darbo. Čia randame verpimo ir audimo mašinas, gana tobulos konstrukcijos obliavimo, gręžimo ir sriegimo mašinas, plokščių ir įgaubtų veidrodžių šlifavimo mašinas, ir t.t. ir t.t.

Leonardas nepaprastai mėgo vandenį, ne tik kaip dailininkas bet ir kaip technologas. Ypač jam rūpėjo upių sureguliuojimas, pritaikant jas navigacijos ir transporto reikalui. Pagelbinių kanalų ir užtvankų su pralaidomis (šliužais) projektai rodo Leonardo platų mostą ir puikų nusimanymą žemės darbų technikoje, hidraulikoje ir statyboje. Savo milžiniškų projektų sėkmingiam įvykdymui Leonardas sugalvojo galingas kanalus kasti ir jiems gilinti mašinas. Sureguliuotų upių vandens energijai išnaudoti jis suprojektavo kelis tipus mašinų, kurių vienas veikė tuo pačiu principu, kuriuo ir šiandien tebesinaudojama Fourneyron'o turbinose.

Leonardo užrašuose randame atvirų, gerai vėdinamų miestų projektus, su dvių aukštų gatvėmis (savotišku požeminiu susisiekimu), su nuostabiai gražiais paraboliniiais sukiojamais tiltais ir net su dangoraižio eskizu. Savaiame aišku, daugumai šių idėjų įgyvendinti dar nebuvo atėjęs laikas.

Tačiau visi iki šiol išvardinti išradimai nublunka prieš Leonardo suprojektuotas skraidymo mašinas. Žmogaus skraidymo problemai išspręsti Leonardas intensyviai dirbo daugiau kaip 30 metų. Su nepaprastu kantrumu ir akyliumu jis stebėjo paukščių skridimą, išdėstė sparnų plasnojamą pavienius judesius ir sudarė skridimo teoriją. Giovanni Borelli 150 metų vėliau atliktos analoginės studijos neprilygsta leonardiškėms. Naudodamas savo sudarytos skridimo terijos principus, Leonardas suprojektavo keletą skridimo mašinos modelių, parašūtą ir helikopterį — lėktuvą su vertikaliu sraiginiu propeleriu. Visų skraidymo mašinos dalių brėžiniai atlikti nepaprastai kruopščiai, iki smulkmenų. Vi-

sur nurodytos medžiagos, iš kurių kiekvienas turi būti padaryta.

Atrodo, kad bent vienas Leonardo da Vinci skraidymo mašinos modelis buvo pagamintas ir išbandytas, tačiau nesėkmingai. Gerolamo Cardono savo veikalė *De Subtilitate* rašo:

Išėjo blogai dviems, kurie neseniai atliko bandymą (skridimo). Leonardas da Vinci, apie kurį esu kalbėjęs, bandė skraidyti, bet jam nepavyko.

Savaime aišku, kad Leonardo turėtomis priemonėmis neįmanoma buvo skridimo mašiną pagaminti. Didžioji Leonardo idėja buvo įgyvendinta tik po 400 metų, kai metalurgai išmoko gaminti didelio atsparumo plieną ir kai buvo išrastas galingas vidaus degimo variklis. Leonardo gyventoji epocha nebuvo pribrendusi jo genijui.

Kaip matome, Leonardo da Vinci mokslinio ir techninio genijaus universalumas apglėbė beveik visas pažinimo sritis, o jo išradimų gausumas toks nuostabus, kad išradėjų tarpe jis vienas neregėtu ir nepalyginamu milžinu iškyla visų laikų ir visų kraštų mokslų istorijoj. Ypatinai pažymėtini jo pažinimo metodai, jo galvosena:

Gamta niekad neperžengia savo dėsnų... Be bandymo nėra tikrovės pažinimo... Prieš sudarydamas teoriją, pakartok bandymus du ar tris kartus ir žiūrėk ar jų duomenys tikrai pastovūs (Ms A, 47 r.) Joks pažinimas nenusipelnė mokslo vardo, jei jis nėra pagrįstas matematiniais išvedžiojimais (Tr. Pitt. \$1).

Taigi pirmučiausia atidžiai stebėk ir pažink reiškinį, išeidamas iš stebėjimų ir bandymų suformuluok reiškinio teoriją, matematiškai ją pagrįsk ir tik tuomet, turėdamas rūpestingai patikrintą teoriją, galvok apie išradimus, apie kalbamo reiškinio panaudojimą žmonijos gerovei, — štai Leonardo metodas. Šiandienis mokslininkas nieko čia negalėtų pataisyti.

Leonardo mokslinio ir techninio genijaus universalumas ir nuostabus produktumas kelia klausimą, kokia buvo jo įtaka vėlesnių laikų mokslo plėtotei ir kodėl šiandien jis kiekvienam žinomas, kaip įžymiausias menininkas, bet labai mažai kam žinomas, kaip mokslininkas. Atsaky-

mas gana paradoksalus: *Leonardo mokslinė darbuotė ir išradimai beveik jokios itakos tolimesnei mokslo plėtolei neturėjo*. Jo užrašuose smulkiai aprašytus ir braižiniais paaiškintus dalykus mokslininkai vėl iš naujo atrado šimtą, du ar net tris šimtus metų vėliau. Tai įvyko todėl, kad Leonardas savo raštų neparuošė spaudai ir nepaskelbė. Jo užrašai, rašyti iš dešinės į kairę, atbulu (veidrodiniu) šriftu, buvo nelengvai išskaitomi ir niekas jais nesinaudojo iki 19-jo šimtmečio. Leonardo gana daili, gerai išdirbta rašysena rodo, kad jam, nors ir kairiarankiui, nesunku būtų buvę ir normaliai rašyti. Kodėl jis griebėsi tokio sunkiai išskaitomo rašymo būdo, nelengva suprasti. Yra istorikų, kurie mano, kad Leonardas taip rašęs tikslu apsisaugoti nuo inkvizicijos, kuriai nereliginga, autoritetų nepripažįstanti, su prietarais ir irracionaliu pseudo-mokslu kovojusi stipri Leonardo asmenybė turėjo būti ytin nemaloni. 1550 metais Giorgio Vasari apie Leonardą rašė:

Jis filosofavo apie gamtą ir jos privalumus, nuolat stebėjo dangų, žvaigždžių judesius ir gyvūnų savybes, ir jam atedavo iki tokio laipsnio heretiškų minčių, kad jis nepritapo jokiai religijai ir laikė didesne garbe būti filosofu, negu būti krikščioniu.

Tačiau šių istorikų iškeltoji versija nėra įtikinama, nes Leonardas negalėjo tikėtis tokiu paprastu būdu apgauti inkvizitorius, kurių gudrumas jam buvo gerai žinomas. Greičiausia Leonardas jautėsi palyginti saugiai dėlto, kad beveik visą savo gyvenimą jis praleido galingų valdovų tarnyboje, būdamas jų nepaprastai vertinamas ir, be abejo, globojamas. Greičiau savo keistu rašymo būdu Leonardas galėjo slėpti savo mintis nuo scholastinių savo bendraamžininkų, kurių jis tikrai nemėgo. Leonardo atsiribojimas nuo to laiko šviesuomenės galėjo kilti iš to, kad Leonardas, būdamas nevedusių tėvų vaikas, jaunystėje galėjo patirti iš betkuriai tolerancijai svetimos, besąlyginio dogmatizmo persunktos tų laikų bendruomenės persekiojimų ir pravar-

džiavimų. Neturėjęs galimybės lankyti universiteto ir nemokėdamas gerai lotynų kalbos bei scholastinės filosofijos, Leonardas ir užaugęs savo bendraamžininkų buvo pravardžiuojamas *uomo senza lettere*. Tokiomis aplinkybėmis Leonardas negalėjo turėti savo bendraamžininkams ypatingų šiltų jausmų. Ar dėl šios ar kurios kitos priežasties Leonardas savo darbų neskelbė. Jam mirus (1519), jo rankraščiai atiteko jo mokiniui Francesco Melzi, kuris savo numylėto mokytojo raštus rūpestingai saugojo ir mirdamas pavedė juos savo gimnainiui Orazio Melzi globai. Pastarasis Leonardo raštų vertės nesuprato ir jų nevertino. Dalis raštų buvo pavogta, kiti perduoti. Žymi dalis atsidūrė Ispanijoje ir perėjo Don Juan d'Espina nuosavybėn. Kai 1638 metais pastarasis pateko į inkvizitorių rankas, Leonardo raštai (greičiausia nevisi) buvo perimti Th. Howard'o (Arundel grafo) ir buvo iš Ispanijos perkelti į Angliją. Šiuo metu Leonardo rankraščių yra Milane, Torine, Paryžiuje, Londone, Vatikane. Kai 19-tame šimtetyje Leonardo raštai buvo dešifruoti ir paskelbti, juose aprašytos mokslinės teorijos ir išradimai jau buvo pasenę, antrą kartą atrasti kitų mokslininkų. Leonardo genijus mokslo srityje liko nepanaudotas.

Tačiau vienas dalykas Leonardo da Vinci raštuose tebėra aktualus ir šiandien: Leonardas buvo pirmasis modernus mokslininkas, kuris žodžiu ir darbais skelbė, kad grožio, tiesos ir žmonių gerovės siekimas eina kartu. Leonardas lygiai brangino meną, mokslą ir technologiją. Tai yra daug kam pavyzdys net šiandienų šviesuolių tarpe. O nepamirškime, kad Leonardas gyveno 15-tame šimtetyje, kai misticizmo ir baimės persunkta Viduramžių naktis tebedengė to meto Europą, kai žmonėse atgijęs tiesos, grožio ir laisvės individualus siekimas dar teberizikavo būti užgniaužtas.

KALBOS KLAUSIMAIS

„INFANTILIŠKAI TRYPIAME VIETOJE”...

(KELIOS PASTABOS APIE
SANTARVĖS STRAIPSNIŲ KALBĄ)

Praejusiais metais vienas skaitytojas laišku Redakcijai nusiskundė, kad Santarvėje spausdinamieji straipsniai yra persunkūs ir nevisiems skaitytojams suprantami. Bendradarbiai be reikalo vartoja per daug tarptautinių, paprastam žmogui nesuprantamų žodžių ir išsireiškimų. Jis prašė nepamiršti, kad nevisi žurnalo skaitytojai yra akademikai.

Vėliau kitas skaitytojas pavyzdžiais nurodė, kaip vienas Santarvės bendradarbis savo straipsnį taip perkrovė svetimžodžiais ir įvairiais griozdiškais išsireiškimais, jog jis pasidarė stačiai neįkandamas. Esą, tokius straipsnius skaityti — tai išgyventi pragarą šioje žemėje...

KUR ATRAMOS PAGRINDAS?

Teisybė, Santarvė yra ne dienraštis ar savaitraštis ir ne koks pramoginis magazinas, bet žurnalas. Jo temos ir kalba turi teisę būti ir nekasdieniškos. Jis skirtas svarstyti svarbiems politikos, visuomenės ir kultūros klausimams. Nekiekvienas tų klausimų visada gali būti išdėstytas taip, kaip kalba Pumpėnų piemenys, tartant vienu Balio Sruogos sąmojumi. Kartais, beje, ir tūlam skaitytojui nebūtų per daug žalinga kiek pasitempti, tuo praturtinant savo žinių ir kalbos lobyną.

Bet visdėlto turėtume sutikti su ano skaitytojo priminimu, jog Santarvė neskiirtina tik akademikams ar vien kokiems giliems įvairių sričių žinovams. Jei ji būtų taikoma tik šiems sluogsniams skaityti, tai ji būtų arba jau pernai sustojusi arba turėtų ilgai netrukus užsidauryti. Dėl tos paprastos priežasties, kad užsienyje neturime pakankamai šios srities žmonių sudaryti prenumeratoriams, kurių dėka betkoks žurnalas galėtų gyvuoti.

Ką čia kalbėti apie dabar, jei ir laisvojoje Lietuvoje tų sluogsnų prenumeratorių negalėjo klestėti joks žurnalas.

Tad nors žurnalas būtų skirtas svarstyti labai svarbiems ir rimtiems klausimams, dabartinėmis mūsų gyvenimo sąlygomis jis niekada neturi pamiršti plačiųjų skaitytojų sluogsnų dėmesio, jų pagėidavimų ir jų pribrendimo teikiamąją skaitymo medžiagą suvirškinti. Žurnalas, noris plačiau pasklisti, čia ypač turi rūpintis tuos svarbiuosius klausimus suprantamai išdėstyti. Vadinasi, jo straipsnių stilius turi būti pakankamai lengvas, jo straipsnių kalba — neraizgyta, sklandi, lietuviška, apvalyta nuo nebūtinų „moksiškų“ išsireiškimų ir svetimžodžių.

ATŠAKINGI IR BENDRADARBIAI

Tai daugiausia priklauso nuo bendradarbių.

Jei bendradarbiai atsiunčia sunkia kalba ir stiliumi paruoštus straipsnius, tai mūsų gyvenimo sąlygomis redaktoriui nėra lengva juos patobulinti prieš spausdinant. Jei juos pripina painiais išsireiškimais ir eibėmis svetimžodžiu, tai kruopstesnis jų ištaisymas pareikalautų gal nemažiau laiko, kaip tų straipsnių parašymas. Neapmokamų redaktorių gadynėje būtų veik nesąžininga jiems vieniems suversti atsakomybę ir reikalauti vien iš jų antžmogiško pasiaukojimo.

Bendradarbiai turėtų patys rūpintis savo straipsnius paruošti taip, kad jie pilnai pasiektų tikslą — būtų įskaitomi ir suprantami kiekvienam lietuviui. Be abejo, nevienas bendradarbis turi tokių gerų norų. Tačiau dažnas apie tai nepagalvoja ar stačiai nepajėgia skaitytojo reikalavimams prisitaikinti.

SVETIMOS PAGAIRĖS

Bet yra ir kita priežastis, dėl kurios mūsų laikraštinė ir žurnalinė kalba dabar genda ir, pasakytume, nulietuvėja.

Jau ilgus metus gyvename daugiau ar mažiau, o kažkas ir visiškai nelietuviškoje aplinkoje. Mūsų ryšiai su tikrosiomis lietuvių kalbos versmėmis yra nutraukti. Mūsų intelektualai, rimtesnieji laikraštinninkai nuolat skaito laikraščius ir knygas viena ar keliomis svetimomis kalbomis. Beveik kiekvienas iš mūsų kasdien, santykiuodamas su žmonėmis, turį kalbėti kuria svetima kalba. Net ir tiems, kurie eję mokslus lietuvių kalba Lietuvoje, tat ilgainiui neigiamai atsiliepia į jų lietuvišką žodyną, gramatiką ir sintaksę. O ką bekalbėti apie jaunosius? Pirmųjų lietuviškasis kalbinis jausmas šimpa ir prisi-siurbia svetimybų, antrųjų — tas jausmas neturi sąlygų net normaliai vystytis.

Ne tik Santarvės, bet ir daugelio kitų lietuviškų žurnalų bei laikraščių skiltys kasmet vis daugiau užgožiamos įvairiomis kalbinėmis svetimybėmis. Suprasdami priežastis, dėlko jos veiks neišvengiamai atsiranda, mes neturėtume svaidytis akmenimis į kaltininkus, kurie iš tikrųjų yra tik likimo aukos. Dar mažiau galėtume juos kaltinti „patriotizmo stoka“, kaip tai kartais padaro vienas kitas pačios gryniausios lietuvių kalbos mylėtojas.

Bet būtų teisinga nuolat ir nuolat priminti, kad kiekvienas iš mūsų neužleistume usnimis gimtosios kalbos lauko, kad kiekvienas toliau jos mokytumės, kad vengtume įsibraunančių klaidų ir eibės barbarizmų, kuriuos dar patys, atidžiau pasidėmėję, galime suprasti arba kuriuos gali mums nurodyti kiti, geresni lietuvių kalbos specialistai.

PONAI SVETIMŽODŽIAI IR SKOLINIAI

I ką pirmiausia žiūrėti?

Patyrimas rodo, kad skaitytojai ne tiek pastebi ar bent tat jiems mažiau užkliūva, jei rašytojas kur prasišlenkia su lietuvių sintaksės taisyklėmis, sušlubuoja gramatikoje, painiojasi rašyboje ar pavartoja kokius lietuvių kalbos dvasiai neįprastus posakius. Iš tikrųjų, rašytojas čia sunkiai nuodėmiauja, bet ne už tai skaitytojas labiausiai pyksta. Skaitytojas greičiausia būna įerzintas ir net įsiunta, kai kokiame rašte jis randa per daug jam nesuprantamų atskirų žodžių ar posakių.

Ir čia jis tikrai teisus. Mūsų rašto kalboje per daug vešliai ima kerotis svetimžodžiai.

Kas jie? Tai sulietuvinti įvairių svetimų kalbų žodžiai, pridodant jiems lietu-

viškas linksniavimo bei asmenavimo lytis. Taip pat žodžiai, kurie, nors mūsų kalbon ateina kiek žymiau pasikeisdami, bet iš tikro yra svetimos kilmės, svetimų saknų. Kalbininkai visai teisingai vadina juos skoliniais.

Kaip žinoma, visokiame šių dienų gyvenime skolinintis tenka ir reikia. Ir kalbos skolinasi vienos iš kitų atskirus žodžius, išsireiškimus, būdingus pasisakymus. Tai nieko labai blogo, — visos kalbos yra kartu skolininkės ir skolintojos. Bet kas per daug įsiskolina ir vėliau nebepajėgia išsimokėti, tas bankrotuoja. Ateity bankrotas ir lietuvių kalbai, jeigu be sąiko ir be būtinio reikalo skolinumės žodžius iš svetimųjų.

VISŲ NEIŠVYSIME

Kaikurie gryniausios lietuvių kalbės mylėtojai, ypač Amerikoje, dažnai rašo laikraščiams laiškus, bardamiesi dėl per daug „moksliškos“ naujosios lietuvių kalbos ir reikalaujami vyti iš jos **betkokius ir visus svetimžodžius**.

Atrodo, kad mūsų kalbininkai ir šiaip lietuvių dauguma su tuo nesutinkame ir sutikti negalėtume. Dabartinė lietuvių kalba yra ne kokios atsiskyrusios tautelės, bet su kitomis tautomis glaudžiai santykiejančios tautos civilizuota kalba. Mes jau vartojame ir ateityje turėsime vartoti tam tikrą skaičių žodžių bei sąvokų, kurios skolintos iš kitų kalbų (daugiausia lotynų ir graikų), bet aiškiai ir visuotiniai yra tapusios bendruoju kultūros kalbų lobiu. Jei anksčiau savo kalboje neturėjome tų žodžių, ypač įvairioms atitrauktinėms (abstraktinėms) sąvokoms žymėti, tai gal nėra būtinio reikalo kiekvienai tokiai sąvokai ar daktui dabar sugalvoti (arba „nusikalti“) naują sąva žodį. Mokslinėje ar specialiu dalyku literatūroje svetimžodžių neišvengiamai turėsime vartoti daugiau, o kasdienėje kalboje arba platiesiems sluogsniams skiriamuose raštuose — žymiai mažiau.

Bet yra galybė klausimų ir reikalų, kuriems tinkamai išnagrinti jokių būdu nebeužteks Pumpėnų plemėnų žodyno ir kalbos. Norom nenorom čia teks mokytis tos „sutarptautintos“ kalbos, ir ne vien tik jos...

KADA VARTOTI, KADA NE

Knyga, dienraštis, savaitraštis ar mėnraštis, kurie skiriami „visiems lietuviams“, t.y. platiesiems ir plačiausiems visokių galimų skaitytojų sluogsniams, jau žymiai labiau privalo žiūrėti savo kalbos ir jos žodyno lietuviškumo, papras-

tumo, suprantamumo... Atrodo, jog čia nebeturėtume nei ginčytis dėl dėsnio, kad tokio pobūdžio ir paskirties spaudai nėra ko mažiau, stačiai ko mažiausia versis svetimžodžiais.

Ką gi reikštų: **ko mažiausia?** Ar visai jų nevertoti, kaip čikagietis Anis Rūkas nuolat reikalauja Amerikoje?

Ne, nevertoti jų be būtino reikalo ir visur ten, kur juos lengvai, be jokios žalos minčiai ir prasmei galima pakeisti grynai lietuviškais, visiems ar bent daugumai suprantamais žodžiais. Nevertoti jų ten, kur ir kam apsieiai turime visai tinkamų lietuviškų žodžių be posakių. Neikišti svetimžodžių tyčiomis, norint tuo parodyti tariamai augštesnį išsilavinimą ar sugebėjimą „giliai“ ir „moksliškai“ galvoti...

Svetimžodį vartoti tik ten, kur kitaip neišvengiama, kur būtina visiškai minties tikslumui išryškinti arba naudinga spalvingiau išsiskleisti stilistiniam imantrumui, šamojui, kokiam būdingam atspalviui ir pan. Ir visada čia pat vienu ar kitu būdu arba tarp skliaustelių paaiškinant, ką toks svetimžodis ar posakis reiškia. Tuomet supras ir tingusis skaitytojas, o aklasis įsidėmės ir pasimokys.

Ir dar — kiekvienas rašantis suteiks sau ir skaitytojams naudos, dažniau pavartydamas Lietuvių Kalbos Vadovą. Mūsų kalbininkai dar ir šiandien pasiginčija dėl vienos kitos Vadovo rašybos smulkmenėlės. Bet tai nereikiša, kad pats Vadovas būtų abejotinos vertės mokytis lietuvių kalbos grynumo.

PAIMKIME SIETĄ

Pasijoje per šiais dėsniais išpintą sietą mūsų spaudoje straipsnius, rastume daug ir vis didėjančio apsilėidimo bei stambių vdu.

Ypač jų apstu Santarvėje, ir yra atėjęs metas daugumai jos bendradarbių rimtai susirūpinti. Skaitytojai jau skundėsi ir jie nesiliaus skūstis.

Kad šie rūstūs kaltinimai neatrodytų be pagrindo, kad jie atkreiptų Santarvės bendradarbių dėmesį ir gal ta pačia proga duotų kiek naudos skaitytojams, čia pamėginu panagrinėti Santarvės 2 nr. (1955 m.) kelis pagrindinius straipsnius. Ne tų straipsnių turinį ir mintis, bet tik jų kalbą, jų svetimžodžius, jų vieną kitą persunkiai suregtą posakį.

Šiuo požiūriu beveik nieko nebūtų galima prikišti vedamajam straipsniui apie jaunystę, laukimą ir senatvę. Tikriausia nei vienas skaitytojas nepasiskus, kad toks straipsnis jam nesuprantamas ar persunkus.

SUNKIŲ SAKINIŲ PAVYZDŽIAI

Bet su S. Kuzminsko „Bendruoju Keiliu“ jau užminame grumstus. Dar neperklumpame, išsilaukome stati, tačiau keliose vietose jau niksteli kojos. Daugybė tikrai svarbiu, rimtu ir gana painių lituviškos politikos klausimų autoriui pasiseka išdėstyti taip, kad, aplamai paėmus, jie bus suprantami ir vadinamojo „mažo išsilavinimo“ skaitytojui. Tačiau keli sakiniai visai be būtino reikalo jį klupdys. Pvz. —

„Kai jau atrodė, kad, štai, siekiama konsolidacija galės virsti realybe, nesantaika buvo pakurstoma naujomis žiezirbomis“. Tikrai graži antroji sakinio dalis čia yra be reikalo apsinkinta pirmosios dalies „konsolidacijos“ ir „realybės“.

Realybe — (šiuo atveju) tikrovė, tikras reikalas.

Konsolidacija — reiškia sustiprinimas, stiprėjimas, gi išvestinėmis ir čia taikomomis prasmėmis dar gali būti — sustiprinimas vienijantis, susijungiant, stiprėjimas sutelkiant visas tautines pajėgas, „vienybėje — galybė“ ir pan.

Ta pati mintis be jokio prasmės tikslumui nuostolio galėjo būti pasakyta: „Kai jau atrodė, kad siekiamoji vienybė (mūsų pajėgų sustiprinimas, sujungimas...) galės virsti gyvenimo tikrove, nesantaika buvo pakurstyta naujomis žiezirbomis“.

Toliau — „Keturių organizacijų susitarimas bendradarbiauti yra pirmas žingsnis į suskaldytos ir dezorientuotos užsienio lietuvių visuomenės konsolidaciją, į kovos suaktyvinimą, į jos įstatymą į tikroviškas pozityvias vėžes“...

Dezorientuotas — pakrikdintas, suklaidintas, nebesuvokiantis savo kelio, nebežinantis kaip galvoti ir pan.

Suaktyvinimas — suveikšminimas, sustiprinimas, pagyvinimas...

Pozityvus — teigiamas, duodantis tikrą, apčiuopiamą naudą...

Todėl visas šis sakinytis be didelių pastangų galėjo būti truputį lietuviškiau ir daug paprasčiau surašytas. Pav., taip: „Keturių organizacijų susitarimas bendradarbiauti yra pirmas žingsnis suskaldytai ir pakrikdytai užsienio lietuvių visuomenei sutelkti, kovai sustiprinti ir jai pakreipti į teigiamas tikrovės vėžes“.

Pagalčiau, dar sakinytis: „jos susitarė veikti ne prieš ką, bet už realų, pozityvų ir konstruktyvų darbą“... Sakinio mintys labai kilnios, bet ar tie trys vienas po kito sekantieji nebūtini svetimžodžiai nebūbyrės nuo dažno mūsų skaitytojo, kaip vanduo nuo žąsies?

Vėl kartojame: realus yra — tikras, tolesne prasme — apčiuopiamas, naudingas; pozityvus — teigiamas; o konstruktyvus — statantis, kuriantis, sandarus, tvarkus... Todėl ir visas sakinyšs be didelio nuostolio galėtų skambėti: „Jūs susitarė ne prieš kitus veikti, bet naudingai, teigiamai ir kūrybingai dirbti.“

BARIO LIBERALIZMAS

Su Kazio Bario „Liberalais, liberalizmu ir kas toliau“ jau įžengiame į tikrus (arba, kaip jis greičiausiai pasakytų, realius...) svetimžodystės usnynus.

Jau pati antraštė perpus svetimžodiška. Skaitytojas, arčiau nesupažinęs su įvairiais pasaulėžiūriniais ar ūkiniais mokslais, iš viso vargiai susivoks, kas tie liberalai ir liberalizmas. Todėl jam nebus aišku „ir kas toliau!.. O autorius nepasirūpino nors bent keliais žodžiais šių terminų (įvardų) paaiškinti. Jie dabar mūsų spaudoje labai dažnai linksniojami, tačiau reto tiksliai tesuokiami. Liberalas — tai laisvininkas. Bet kas jie iš tikrųjų yra?

Neilgame straipsnyje K. Barys pavartojo kelias dešimtis svetimžodžių, daugiausia lengvai išvengiamų ir gerai lietuviškais žodžiais pakeičiamų. Pav. —

Situacija — padėtis.

Susikristalizavęs — išryškėjęs.

Komplikuotas — sudėtingas, painus, keblus.

Potencija — pajėgumas, išgalė.

Produktingas — našus.

Kolizija — susidūrimas, susikirtimas, dūžis, kova.

Regioninis — sritis.

Kosmo sąranga — visatos sąranga.

Kontinentas — žemynas.

Industrija — pramonė.

Sokiruoti — erzinti, pykinti, užgandinėti.

Industrializacija — pramonėjimas, supramoninimas.

Fantazija — vaizduotė, netikras reginys.

Individas — atskiras žmogus, asmuo.

Ideologinė struktūra — idėjinė sąranga.

Individualus — atskiras, asmeninis.

Evoliucija — raida.

Generalinis streikas — visuotinis streikas.

Sfera — sritis, aplinka, „orovė“...

Tai vis svetimžodžiai, kuriuos autorius galėjo labai lengvai pakeisti nieko neblogesniais, gana tiksliais ir mūsų kalboje veik nusistovėjusiais lietuviškais žodžiais. Čia, kaip ir visur, mano pateikiami svetimžodžių lietuviškieji pakaitalai kalbiniu požiūriu nėra gal šimtanuosimintiniai atiktikmenys, bet berods jie visi mūsų vartosenoje turi tokią prasmę arba bent tokia prasme juos autoriai savo straipsniuose vartoja.

SVIESTAS SU GRIETINE

Tačiau K. Barys nepasitenkina svetimžodžių vartojimu, bet jis juos pabrėžtinai mėgsta ir prideda ten, kur tas pats dalykas jau čia pat lietuviškai pasakytas. Pvz., jiis rašo taip: „Kiekvienos epochos ir laikotarpio žmonės yra sąlygoti ir t.t.“ Epochai lietuviai turi kalbininkų kiek ujamą, bet jau labai giliai prigijusią ir gražią gadynę. O jei jau to žodžio nevertoti, tai epochos reikšmę čia pilnai atstoja laikometis ar laikotarpis (jei laikotarpis nėpabrėžtas, jis gali būti tiek pat ilgas, kiek gadynė).

Dar stipresnis palinkimas ant sviesto tepti grietinę yra sakinyje: „... tie kontinentai neturėjo tokios ekspansyvios ir veržlios dvasios“. Ekspansyvi dvasia juk ir yra — veržli dvasia. Kam kartoti lietuvišką ir čia pat kitą lotynų kilmės žodį, kai jų prasmė šiuo atveju visai ta pati?

K. Barys eina dar toliau. Jis kuria naujus svetimžodžius. Žodį kolizija turi anglai, prancūzai ir visos romaniškos kalbos. Bet man neteko patirti, kad jie vartotų iš to žodžio pasidarytą veiksmąžodį! Bent prancūzai tokio visai nežino. Bet Barys vartoja greičiausia savo paties pasidarytą „prancūziškai“ skambantį veiksmąžodį kolizuoti. Jo posakis „kultūra nekolizavo“, turbūt reiktų suprasti — kultūros viena su kita nesikirto, savo turiniu neprieštaravo, jos nekariavo..

Jis vartoja lotyniškus žodžius limes romanorum, jų neišversdamas ir nepaaiškindamas, kad tai reiškia senovės romėnų imperijos valdytų žemių ribas, Romos imperijos sienas. Užsimenta apie „promėtėjišką-faustišką dvasią“, — bet kas ji? Pamini Europos žmonių prieaugli,ėjusį „geometrine proporcija“ (!) (gal geometrine progresija?), — bet ar dažnas Detroito ar Čikagos skaitytojas, dirbdamas automobilių ar galvijų skerdimo imonėse, beturės galvoje kiekvieną aritmetikos įvardą, ir ar neužtektų paprastai pasakyti, kad tuo metu Europos gyventojų skaičius sparčiai daugėjo?

Be būtino reikalo autorius vartoja ir eilę kitų gana sunkių išsireiškimų bei filosofinių sąvokų, kurių visų aiškinimas ir vertimas į paprastam žmogui suprantamą lietuvių kalbą užimtų perdaug vietos.

„KIEKVIENO LIETUVIO“ KALBA...

Jei jau ir seniau daugelis lietuvių žinojo, ką reiškia žodžiai agitacija ir propaganda, tai nacių ir bolševikų laikus išgyvenusieji — dabar juos puikiausiai supranta visi. Todėl visiems bus suprantamas Karolio Drungos straipsnio pavadinimas — „Lietuviškoji antibolševikinė propaganda“. Žinoma, nėra labai džiaugs-

minga, kad ir trijų žodžių derinyje jau pavartoti du svetimžodžiai! Ir „antibolševikinė“ būtų buvę dar geriau, ir be jokios skriaudos, pakeisti „priešbolševikinę propagandą“...

K. Drungos straipsnis svarsto įdomią temą, kuri yra labai svarbi mūsų priešbolševikinės propagandos vadovams laisvuosiuose Vakaruose. Tad jis pirmiausia skirtas šiam siauram žinovų sluogsniui, — žmonių, kurie, be abejo, yra ar turėtų būti visais atžvilgiais išsyrusinė šviesuoliai ir kuriems galima rašyti net gelžbetoniniu stiliumi ir kas trečią žodį pavartoti vis „mokslišką“ ar paimtą iš svetimos kalbos. Jie vistiek šiaip taip supras.

Bet pasirodo, kad autorius turi daug platesnį tikslą. Tą mintį keliaš atvejais pabrėždamas, jis sako: „... lietuviškoji spauda turi kiekvieną lietuvių aprūpinti gerai nušifuotu propagandiniu ginklu savajai dabatinei aplinkai veikti“.

Jeigu taip, tai jo straipsnis, vadinasi, skirtas plačiausiems skaitytojų sluogsniams, netgi kiekvienam lietuviui. O jeigu taip, tai ir rašyti, aiškinti, mokyti reikia kiekvienam lietuviui be vargo suprantama kalba. Kaip tu kitaip jį aprūpinsi „gerai nušifuotu propagandiniu ginklu“, jeigu jam kalbėsi, anot to lietuviško pliauškalio, apie majonezą, o jis supras „mano Jėzu“? Ginklas tada bus nenušifuotas (nekaip tenutekintas), o bus gal tik kaip koks kulkosvaidis, iš kurio jis visiškai nemokės šaudyti.

Drunga mums, visiems lietuviams, pasiūlo, stačiai į rankas įbruka pačios naujausios gamybos puikų kulkosvaidį ir čia pat surašo kiek taisykliu, kaip šaudyti. Bet... ne kiekvienas lietuvis jas supras, ir ypač dėl perdidelio skaičiaus nebūtinų svetimžodžių! Skaitytoji nuo augštos įtampos pradės žaibuoti smegenys jau nuo paantraštės: „Jos problematika ir uždaviniai“. Uždaviniai jam bus aišku, bet **problematika**, — o, Visagali, kas tai? Tai, be abejo, problemų, daugelio klausimų ir reikalų sąsajos rezginys, bet... tas sunkus žodis paantraštėje gal buvo visai nereikalingas.

TRUPUTIS (?) ŽODYNĖLIO...

O toliau išrašysime iš straipsnio dalį svetimžodžių, kuriuos autorius būtų galėjęs lengvai pakeisti lietuviškais atitikmenimis...

Straipsnio objektas — straipsnio svarstomas dalykas.

Išanalizuotas — išnagrinėtas.

Efektingas — įspūdingas.

„Kaikuriuos iš jų net su pretenzijomis titulavo save „Lietuvių Konferencija“ — **kaikuriuos iš jų net tuščiai pasivadino „Lietuvių Konferencijomis“**...

Impulsas — akstinas, poveikis, paskata. Koordinuotas — suderintas, sutvarkytas.

Reguliarus — pastovus, tam tikrais tarpais lygiai pasikartojantis.

Klausimo prezentavimas — klausimo išdėstymas, pateikimas, pasakymas.

Specialūs komentarai — ypatingi paaiškinimai, išaiškinimai.

Faktiškai — iš tikrųjų.

„Korektiškas“ — netikusi ir neprigijusi forma žodžio korektus — mandagus, taisyklingas, tiksus, „toks, kaip reikiant“... Deklaravimas — paskelbimas.

Bagatelizuoti — sumenkinti, paversti niekais, nuzulinti, ligi nerimtumo ir besiskoniškumo sujaukti.

Dezorganizacija — netvarka, pakrikimas, iširimas...

Standartas — lygmuo.

„Spontaniško laiko būvio nuožiūra“ — (visai neaiškus ir lietuviškai neišverčiamas posakis, nežinant, ką autorius norėjo pasakyti).

Permanentinis deklaravimas — nuolatinis skelbimas, nuolatinis reiškinimas...

Izoliuoti — atskirti, išskirti.

Opinija — nuomonė, manymas.

Demonstravimas — rodymas, vaizdavimas.

Humanizmas (jei ne kaip filosofinė ir kultūrinė kryptis) — žmoniškumas.

„Individualus ūkinis skurdas“ — atskiro žmogaus, asmens ūk. skurdas.

Potencialas — pajėgumas (autorius, kaip ir Barys, šalia lietuviško **pajėgumo** čia pat prideda ir tos pat prasmės svetimžodį „potencialas“).

Neracionalus — netikslus, neišmintingas, neprotingas.

Deportacijos — trėmimai, ištrėmimai.

Kriminalistiškumas nusikalstamumas.

Ir vėl, kaip pas Barį, ekspansija — plėtimasis, veržimasis.

„Instruktuojančio pobūdžio“ — mokančio, pamokančio...

Reakcija — atveiksmis, atbalsis.

Etapas — tarpsnis.

Misija — paskirtis, pasiuntinybė...

Interpretacija — supratimo būdas, išaiškinimas, išdėstymas.

Sugestijonuoti — kelti užuominomis, įtaigoti, įteigti, švelniai kurstyti.

Orbita (jei ne astronominis terminas) — aplinka, veiksmo sritis...

Tai bus dauguma K. Drungos mėgstamų svetimžodžių, kurie be nuostolio įmanomi pakeisti lietuviškais... Bet dar toli gražu nevisi ir juo labiau nevisi perpainūs, „komplikuoti“ posakiai!

Vadinasi, teikiamas kiekvienam lietuviui vartoti propagandinis ginklas tebėra ne tik nenušifuotas, bet kalbiškai dar ir iš paviršiaus nenuvalytas. Toks ginklas

kartais blogai šauna, užspringsta...

Bet už vis linksmiausiai mane nuteikė tai K. Drungos posakis: — „Mes... infantiliškai trypiame vietoje“! Svetimžodis stačiai nuostabus savo bereikalingumu.

Turbūt jau nuo Mindaugo laiku, jei dar ne nuo seniau, lietuviai tokiame reikalui turi žodį vaikiškas. Vaikiškas ir vaikiškai yra lygiai tie patys infantiliškas ir infantiliškai, tik šie pastarieji lotynų kamieno, persisijoję per ispanišką ir prancūzišką rėtį. Lietuvis tokių žodžių gali niekad nevertoti, nes nėra nei mažiausio reikalo.

Bet jei mūsų rašytojai ir laikraštiniškai tokius žodžius vis dažniau pradės rašyti kalbon traukti, tuomet pasakyčiau, kad, deja, nebe vietoje trypiame, bet sparčiai einame atgal — į vaikiškąjį amžių, kada mėgstame žaisti betkokiu žaislu ir susigalvojame savotišką, kartais labai keistą kalbą.

TARPTAUTINIS TUŠCIAŽODŽIAVIMAS

Jurgis Lengvenis nuo pirmųjų Santarvės numerių jau yra gerokai pakankines skaitytojus savo „Liepsnomis ir dūmais“, — nemažiau, kaip šį kartą Barys ir Drunga, gal net daugiau. Tiesa, kaikurios jo nagrinėtos filosofinės, politinės ar literatūrinės temos buvo specialaus pobūdžio, kur svetimžodžiaivimas kiek atleistinas ar bent sunkiai išvengiamas.

Kaip atrodo, pastaruosiuose straipsniuose Lengvenis ėmė kiek taisyti, švarinti stilių ir kalbą, „lietuviėti“. Pastarasis jo gan ilgokas straipsnis „Ginklai, falsifikatai ir džugesiai“ apie Lietuvos tarybinę literatūrą, reiktų tikėti, jau bus suprantamas gangreit kiekvienam Santarvės skaitytojui. Pažanga matyti ir antraštėje: kai Drunga ir Barys iš trijų antraštės žodžių pasirenka du svetimžodžius, tai Lengvenis iš tiekos pat žodžių bepalieka tik vieną.

Palyginus su ankstyvesniaisiais Lengvenio straipsniais, jau matyti, kiek šį kartą autorius stengėsi nebristi iš lietuviško daržo į tarptautinių žodžių kelmynes. Tačiau vistiek dar usnių bus palikęs. Pvz.: —

Industrinė sritis — pramoninė sritis (Koks per biasas kone visus Santarvės bendradarbius kankina su ta industrija!).

Emocija — jausmas, išgyvenimas.

Atributas — priedėlis, pažymys, ypatybė.

Deklaravimas — pareiškimas...

Militarinis — karinis. (Bet Lengvenis, lygiai kaip Drunga ir Barys, vartoja vie-

ną ir kitą žodį paeiliui, lyg tartum būtų tarp jų skirtumas).

Frizuoti — raityti, garbanoti (tiesa, frizuoti dabar jau pažįstamas visoms lietuviams, tad gal jau nebe svetimžodis... Lygiai tas pats ir su žodžiais grimuoti, grimas)...

Perfrazuotas — persakytas, kitais žodžiais ta pati mintis pakartota.

„Prisiskirti sau kredita“ — prisiskirti nuopelnus, užsitarnavimą. Šis amerikozimas vis daugiau be reikalo įeina mūsų šnekamojo ir rašomojo kalbon.

Progresas — pažanga.

Falsifikuoti — klastoti.

Falsifikacija — klastojimas, suklastojimas.

Apiforminti — apipavidalinti.

Komercinis — prekybinis.

Raportuoti — pranešti, trumpai, „kariškai“ išdėstyti.

Majestotiškumas — didingumas.

Ignorancija — tamsumas, nežinojimas.

Zenitas — viršūnė.

Konfiskuoti — atimti, nusavinti.

Linkime Lengveniui, kaip ir kitiems Santarvės bendradarbiams ateityje dar mažiau vartoti internacionalinės frazeologijos — vadinasi, tarptautinio tuščiažodžiaivimo.

SAUSAI KEPTI PATIEKALAI

Kitų šio Santarvės numerio straipsnių — straipsnelių smulkiau nebekeidensime. Nebūtinių, pakeisti galimų svetimžodžių yra veik visuose, tačiau kol sriuba neperšūdyta, ją kiekvienas gali srėbti. Kiek daugiau druskos pasitaiko G. Tokajevo straipsnio apie Kremliaus diktatorių vertime, bet čia jau atsakomybė tenka ne vien vertėjui, o ir autoriui, kuris, kaip atrodo, nemažiau už mūsų šiuos mėgsta įmantrius svetimžodžius vežti beveik poriniais vežimais.

Mūsų pačių bendradarbių rašiniuose galėtume nebent patarti, pvz., vietoje „dinamiško realizatoriaus“ vartoti — judrus vykdytojas. Apogėjus, kaip ir zenitą — geriau vadinti viršūne arba augštybėmis. O jau dominavimą tikrai galime pakeisti vyravimu, viešpatavimu (visi katalikai žino žodį Dominus — Viešpats)... Na, ir Lietuvą bei Lietuvos reikalus (žr. „Lietuviška paroda Brazilijoje“) svetimuose kraštuose toliau nebe prezentuokime, bet — rodykime, supažindinkime, pavaizduokime ar, pagaliau, nors „pristatykime“. Visų bus geriau, negu tas „prezentavimas“.

Gražus ir įdomus Liongino Palaukio „Laiškas iš Vokietijos“... Žinoma, ne be tų mūsų pamėgtų konsolidacijų, metodiškų transliacijų, hermetiškai uždarytų pelių, subordinacijų, kvalifikacijų, legalių vyriausybių, efektyvios propagandos, faktinės būklės ir kitų kelių sausiai keptų institucijų de facto... Gal mūsų šilviai ilgainiui pripras ir prie užsieninių patiekalų virškinimo, nors vis dar abejotina.

BLEFAS

Tačiau mane visai išutino tai tas Dr. P. Karvelio „užinicijuotas blefas“!

Kokią čia dar vieną velniavą iškrėtė tas Dr. Karvelis? Mes, pokerio lošikai, nuo seno puikiai žinome, kas yra ir ką reiškia blefas (nors Santarvės skaitytojai tikriausiai nevisi yra „užinicijavę pokerį“...).

Blefas tai yra toks atvejis, kai tu turi rankoje tik porą devynakių, bet vaidini, arba „sugestijonuoji“ tokį mandrą ir galingą, lyg tarsi turėtum keturius tūzus. Ir gąsdini, ir įtaigoji, ir mulkini savo draugą anoje pusėje stalo. Jei jis tavęs išsigąs, tavo galybė patikės, tai ir su dviem devynakėm laimėsi prieš tris karalius. Bet jei nepatikės ir paklaus: na, pasirodyk gi, ką iš tikrųjų turi? Tada tu — sveikas dingęs.

Kad Dr. Karvelis ir ligšiol vis nėra dingęs, nors kartas atidarius pasirodė, kad delne tebūta vos vienos devynakės, tai, matyt, kad jis yra užinicijavęs kažkokį be galo ypatingą ir dar niekad nematytą blefą. Ir greičiausia, kad ten Vokietijoje jokių lošimo taisyklių nebesilaikoma: ar su karaliais ar su devynakėm, — kiekvienas laimi, sėdi sau prie stalo ir ką tu jam padarysi.

Bet vis dėlto iš prancūzų ir anglių paskolintą „užinicijavimą“, grieždiškai skambantį lietuviuo ausiai, būtų geriau pakeisti **sumanymu, pradėjimu, sugalvojimu** ar panašiai. Užinicijuotas blefas bus užmąnytas, pradėtas, sugalvotas ar sustringautas blefas, bet, žinoma — **vis tiek blefas... Blefas de facto!**

Kad tūliems Santarvės bendradarbiams svetimžodžiai yra taip reikalingi ir mėgstami, tešu parodys šis paskutinis pavyzdys. Galiniuose puslapiuose įdėta R. K. paruoštoji M. Laupinaičio knygos „**Aš kaltinu**“ recenzija. Ji parašyta visai suprantamai, beveik be svetimų makaronų, tačiau nežinia kodėl recenzijos antraštė uždėta prancūziška — „**J'accuse!**“ Ir recenzentas to žodžio niekur nepaaiškina, matyt, manydamas, kad visi Santarvės skaitytojai puikiai kalba prancūziškai. Kai lietuviškai išverčiame, tai pamatome,

jog ta mandrybė reiškia „**Aš kaltinu**“, — visai tą patį, kaip ir Laupinaičio knygos antraštė. (Recenzijos autorius čia niekuo dėtas — jis man pateikė recenziją be antraštės, kurią įrašiau aš pats — **Redaktorius**).

AR GIRDEJOT APIE VELASQUEZĄ?

Išsireiškimas „**J'accuse!**“, pagarsėjęs nuo Emile Zola tokio vardo brošiūros pasirodymo prieš keliasdešimt metų Prancūzijoje, yra gerai suprantamas prancūzams ir žinomas daugeliui profesorių užsieniuose. Bet taip, kaip jis pavartotas be jokio paaiškinimo recenzijos antraštėje, jis tikriausia yra nežinomas bent 90% Santarvės skaitytojų.

Kai visuomeninio pobūdžio žurnale rašytojai kalba apie Konfucijų, Dante, Platoną, Shakespeare, Rembrandtą, Zola ar cituoja išsireiškimus jų gimtosiomis kalbomis, turėtų atsiminti, kad apie tuos žmones ir dalykus nėra trys ketvirtadaliai žmonijos nieko nėra girdėję.

Be to, būtų naudinga nepamiršti tokį linksmą, bet tikrą nuotyki. Amerikietis E. E. Edgar pasakoja, kad kartą į dailininko J. M. Flaff studiją užėjo vienas žymus boksininkas. Tarp kitko, jis paklausė dailininką, ar šis negalvojas, jog esąs paveldėjęs savo gabumus iš tėvų.

— Abejoju, — pareiškė Flagg. — Paimkite pavyzdžiui ispanų dailininką Velasquezą.*) Ar esat ką nors girdėjęs apie Velasquezo tėvą?

— Nieko, — atsakė boksininkas.

— O ar ką girdėjot apie Velasquezo motiną?

— Ne, niekados...

— Na, — nusišypsojo Flagg, — dabar suprantate, ką aš manau...

— Nevisai, — burbtelėjo boksininkas.

— Aš niekad nieko nesu girdėjęs ir apie patį Velasquezą.

VYRAI, VYRAI!

Ir mes daugelis kalbame apie Velasquezą taip, kaip anas dailininkas boksininkui. O mūsų skaitytojai nevienas pakrapšto galvas.

Taip negerai. Dėlto, kad taip su mialais tautiečiais negalima kalbėtis.

Ir ta mada užėjo ne tik šiandien. Prisimenu Kaune prieš karą vieno dienraščio redakcijos pobūvį, kurin atvyko pasiūnėti tuometinis ministeris pirmininkas J.

*) Velasquez (1599-1660) — vienas iš pačių žymiausių Ispanijos dailininkų, šalia Murillo, Goya, El Greco...

Tubelis; Jis buvo ne koks pagarsėjęs kalbininkas; pasakytume greičiau — tik sveiko gospadoriško galvavimo žmogus. Mūsų laikraštinius per pobūvį jis ėmė pajaukti ir bartis...

— Ei, vyrai, vyrai, kas jums pasidarė? Jūs dabar sakot, kad tiek ir tiek emigrantų per metus iš Lietuvos išvažiavo į Ameriką, o mes visada sakydavom, kad jie išplaukė į Ameriką. Bet blogiausia, kad jūs šiandien gaisrą nebe gesinat, o visada — likviduojat! Vyrai, vyrai, kuo jūs paversit lietuvių kalbą?..

Vyrai, vyrai (ir moterys), — kelkim tą klausimą vėl šiandien. Ta sena mada neįnyksta. Ji vis bjaurėja. Esame kalti beveik visi, įskaitant ypač ir šių eilučių margintoją...

KARININKAS — IR NEATAKUOJA!

O visdėlto būčiau neteisingas, Santarvėje nesurasdamas nei vieno vilties žiburėlio.

Visi jį surasime, paskaite T. Vidugirio atsiminimų nuotrupas iš senosios praeities. Tie atsiminimai jau driekėsi per kelis numerius, — ir kokia paprasta, lengva, suprantama, tikra lietuvių kalba jie parašyti! Karys, pulkininkas pasakoja savo nuotykius iš kovų su bolševikais 1919 metais...

Rodos, taip ir lauktum, jog čia mirgėte mirgės skambūs ir kariški žodžiai, kaip ofenzyva, defenzyva, egzekucijos, destrukcijos, sektoriai, kolizijos, arba tokie būtinai karingi veiksmožodžiai, kaip atakuoti, okupuoti, likviduoti, evakuoti, revanšuotis, rekvizuoti...

Nieko panašaus! Tokių žodžių T. Vidugirio atsiminimuose, bent Santarvės 2 nr. atkarpoje, visai nėra. Kai žmogus galvoja ir jaučia lietuviškai, kai nori, — puikiausiai gali pasakoti itin sudėtingus dalykus vien „paprastais“ lietuviškais žodžiais, tik retkarčiais pavartodamas pačius būtiniausius, kaip batalioną, brigadą, štabą ir vieną vienintėlį kartą „operacijas“, — tarptautiškai priimtą karinį žodį veiksmams nusakyti. Šiaipjau visi lietuviai supranta „operacija“, kai gydytojas susirgusių pilvą prapjauna...

Man Vidugirio kalba ir pasakojimo būdas taip patiko, kad sugalvojau dėl ryškumo pabaigai čia jums pasiūlyti mažą bandomąjį vaidinimą (jūs, aišku, pasakytumėt — spektaklį!). Neilgai rinkęsis, apsi-

stojau ties penkiomis Vidugirio sakiniais. Ir paklausiau save: o kaip šių dienų mūsų laikraštinkai, rašantieji politikai ir kariai tuos pačius dalykus pasakytų?

VIDUGIRIO PASNEKESYS SU MOKSLO DAKTARAIŠ

O! Jiems, žinoma, Vidugirio šnekta būtų perprasta, nemoksliška, kaimietiška, net nekariška... Pavyzdžiui: —

Koks pamaiva būtinai rašytų taip: „Kelios gračijos užatakavo mane, būk vakar aš turėjęs intenciją jas visas totališkai likviduoti“.

O Vidugiris porina: „Kelios merginos užsipuolė mane, esą vakar aš norėjau jas visas iššaudyti“...

Koks nors filosofuojantis profesorius būtinai šiandien jam saktų: „Aktualiosios dienos (arba epochos...) perspekta ir kategoriški imperatyvai buvo realizuoti“.

Gi Vidugiris va kaip: „Šios dienos uždavinys buvo įvykdytas“...

Veiksnijų politikas savo prakalboje neišsireikštų kitaip, kaip tik: — „Susikonteliavo labai komplikuota situacija“.

O Vidugirui čia tik: — „Susidarė kebi padėtis“...

Ekonomijos mokslų daktaras ar kitas verslų galiūnas savo raporte rašytų: — „Suinicijavau tad rekvizuoti nutirtyvines materijas iš mums nelojaliai ar antagonistiškai nusistačiusių individų“.

O gospadoriškas Vidugiris tą patį dalyką nušviečia pasakymu: — „Sumaniau, tad, paimti maistą iš mums nepajankių; ar priešiška! nusiteikusių žmonių“...

Augstųjų karo mokslų daktaras taipogi mėgtų rašyti: — „Priėmiau deciją intendantūriškai konsoliduoti kuopą iš Balčiausko ekonominių resursų“.

O mūsų Vidugirio pašnekesyje ta „komplikuota operacija“ buvo taip atlikta: — „Nutariau kuopą aprūpinti iš Balčiausko išteklų“...

* * *

Stai mano vaidinimas, gal akiplėšiškas ir nemandagus, — bet dabar jūs matote skirtumą... žodžiuose, tik žodžiuose, ne mintyse.

Tie penki bandomieji sakiniai, man rodos, ryškiausiai išaiškina svetimžodžių „problematiką“ ir atskleidžia abi puses: tikrą, švarią, aiškią, nesugadintą lietuvių kalbą ir... infantilišką mūsų troyimą.

Br. R.

Mielieji SANTARVĖS skaitytojai prašomi ko gausiausiai pasisakyti šio straipsnio iškeltais klausimais — Red,

VILNIUJE RASTAS K. DAUKŠOS LIETUVIŲ KALBOS

GRAMATIKOS RANKRAŠTIS

Neseniai Vilniuje aptiktas iki šiol nežinomas Kazimiero Kristupo Daukšos, mirusio 1858 m., lietuvių kalbos gramatikos rankraštis.

Rastasis rankraštis yra dviejų tekstų: lietuviškojo ir lenkiškojo. Abiejų tekstų turinys daugmaž vienodas. Rankraštyje nenurodyta, kada ši gramatika buvo parašyta, bet tenka spėti, kad tuo metu, kai K. Daukša pradėjo mokyti Biržų mokykloje, vadinas, daugiau negu prieš šimtą metų.

Vadinas, tai būtų pirmoji lietuvių kalbos gramatika, parašyta lietuviškai. Baranausko ir Miežinio gramatika buvo išleista 1896 m., o visos kitos ligi to laiko pasirodžiusios lietuvių kalbos gramatikos buvo parašytos svetimomis kalbomis, lenkiškai ir daugiau vokiškai.

Tačiau Daukšos gramatika nebuvo išleista ir tuo būdu neturėjo įtakos lietuvių kalbos mokslui.

Įdomu, kad autorius vartoja vietoje anuo metu įprastinio *Sz* jau *š*, vietoje *dž* ir *č* vartoja *d'* ir *t'*, taipgi vartoja nedvigubą lūpinę priebalsę *v*. Priebalsėms minkštinti prieš *a, o, u* nevartoja raidės *i*, bet po priebalsės deda apostrofą, pav.: *baig'asi, baltos'os, ketur'os, šuos*.

Autorius neskiria ilgųjų balsių nuo trumpųjų: *septini, gimties viriškos, sunus* (dgs. vard.), *untruju* (dgs. klm.). Vietoje mūsų balsės *e* vartoja *e*.

Gramatika parašyta biržėnų tarme: *unt* (=ant), *rašunt, untras, žusis, nindre*.

Autoriaus vartojami gramatikos terminai daugiausia akliai išversti iš lenkų kalbos, jų tarpe nedaug tokių, kuriuos mes šiandien vartojame savo gramatikose: (šių dienų rašyba) *daiktinykai* — daiktavardžiai, *prapultinykai* — būdvardžiai, *skaičiavardžiai* — skaitvardžiai, *prietikis* — linksnis, *skaičius daugingas* — daugiskaita, *skaičius vieningas* — vienskaita, *pacbalsė* — balsė, *draugbalsė* — priebalsė.

Gramatika turi senesnių kalbos formų. Šalia *vaisiai*, turi senesnę formą *vaisiūs*.

Daiktavardžių ir būdvardžių (įvardžių) vyrišk. gim. dgs. naud. turi galunę — *mus*: *tiemus, tėvamus, mažiemus vaikamus*.

Būdvardžių ir įvardžių vienask. naud.: *jamui, baltamui*; dgs. vrd.: *didie, didesnie, dirbantie*; įvardžiuotinių būdvardžių vnsk. naud.: *baltamjam*; dgs. naud.: *baltiemsies*.

Esamojo laiko pirmojo asmens galunė dažnai rašoma *uo* vietoj *u*, antrojo asmens *ie* vietoj *i*: „*kuriame mieste gyvenuo tame pačame ir dirbuo*“. Dvibalsė au rašoma *av*; *ai, ei* rašoma *aj, ej*.

Gramatikoj kiek kalbama apie tarmes — daugiausia augštaičių ir žemaičių. Autorius rašo: (dabartinė rašyba) „*Tos balsės dvilypės ie, uo* daugiausiai kitiškių daro tarp augštaičių ir žemaičių žėzuvio. Augštaičiai-lietuvinykai nekuriuose vietose abi pačbalsi iškalba, o žemaičiai tiktai pirmutinę arba abi atžagariai, t. v. vietį, *uo, ie* kalba *uo* (ov) *ej*, kaip šit: *augštaitiškai-lietuvinykai: diena, kiek, kemas, pienas, šienas, vienas, duona, duoti, juodas, pucdas...* Zemaitiškai gi bus: (gramatikos rašyba) *dina, kik, kimas, pinas, šinas, vinas, duna, duti, judas, pudas...* arba: *dejna, pejnas, douna ir t.t.*“.

Norint įtikti abiem tarmėm, autoriaus nuomone, reiktų rašyti vietoje dvibalsės *uo*, raidę *u* su raide *o* viršum jos, o vietoj dvibalsės *ie*, rašyti raidę *i* su *e* viršum jos.

Iš gramatikos dėstymo nematyti, kad jos autorius būtų susipažinęs su Mažosios Lietuvoj išleistomis lietuvių kalbos gramatikomis vokiečių kalba.

Šis svarbus radinys gali būti naudingas rašantiems istorinę lietuvių kalbos gramatiką, nes joje yra nebevertojamų mūsų rašomojoje kalboje formų, antra gi vertus, kadangi rastoji gramatika parašyta biržėnų tarme, tai aprašant tą tarmę būtų įdomus palyginimas šių dienų tos tarmės su vartojama prieš šimtą metų.

IŠ NESENOS PRAEITIES

PIRMOJI BOLŠEVIKŲ OKUPACIJA (9)

(1918-1919)

Atsiminimų nuotrupos

T. VIDUGIRIS

Voros viršininkas nusprendė pasilikti miškelyje ir iš čia sekti prieš juodus. Jis parašė Brigados vadui šio turinio pranešimą: „Vidurinioji vora išėjo iš rikiuotės. Prarasti geresnieji puskarininkiai ir kulkosvaidžiai. Su 1-os ir 3-os kuopos likučiais (17 vyrų) esu X miškelyje“.

Jau sutemus nuo Subačiaus pusės pasirodė atslenkanti grandinė. Tai buvo 2-jo pėstininkų pulko kuopa, atvykusi susidariusiai bare spragai užkimšti. Kuopa sustojo mūsų laikomoje riboje, o mes nuvykome į Palėvenės dvarą su uždaviniu saugoti tos kuopos kairįjį sparną.

Kurios gi buvo priežastys tokio didelio mūsų pralaimėjimo?

Augščiau jau esu minėjęs, kad Brigados vadas nebuvo suderinęs puolimo pradžios. Vidurinioji vora tegalėjo pradėti puolimą apie 12 val., o ne 4 valandą, kai pradėjo pulti kitos voros. Bolševikai pajėgė sulaikyti kitų vorų puolimą ir prieš sėkmingai, bet atskirai puolusią viduriniąją vorą jie galėjo panaudoti visus savo turimus rezervas.

3-os kuopos būrys, veikdamas paliai geležinkelį, turėjo pridengti mūsų dešinįjį sparną. Kautynių pradžioje to būrio vadas puskarininkis D. buvo sužeistas ir išėjo iš rikiuotės. Prieš tą būrį ir buvo nukreiptas pagrindinis bolševikų smūgis. Netekęs sumanuso vado, būrys pakriko ir, neįspėjęs apie mums gresiantį pavojų, pasitraukė.

Pajutęs prasidėjusį prieš priešpuolį, voros vadas šoko prie rezervo, tačiau veltui jo jieškojo. Karininkas Snarskis su dviem rezerviniais būriais pat kautynių pradžioje buvo pabėgęs į Subačiaus geležinkelio šo-

tį. Tuo būdu nebebuvo kas sulaiko priešą, supantį mūsų dešinįjį sparną. Bejieškodamas dingusio rezervo, voros vadas drauge su viršyla J. X kaimelyje buvo įsimaišęs į bolševikų tarpą ir tik laimės dėka grįžo pas savuosius. Mūsų nuostoliai buvo dideli. Vien tik 1-os kuopos dviejuose būriuose turėjome 13 nukautų.

Tą pat dieną atvyko nuolatinis Brigados vadas karin. Nastopka (vėliau generolas) ir perėmė iš karin. Glovackio vadovavimą.

Nesėkmingos dienos kautynės taip jį buvo paveikusios, kad jis nusprendė brigadą atitraukti net ligi Panevėžio. Tokia prasme jo buvo pasirašytas įsakymas. Dėl man nežinomų priežasčių tas įsakymas daliniams nebuvo išsiuntinėtas, ir jie likosi pasiektoje riboje.

Kitą dieną anksti rytą su dešimčia su manim pasilikusių vyrų iš Palėvenės dvaro nuvykau į Subačiaus geležinkelio stotį. Čia rinkosi vakar išskaidytos 1-ji ir 3-ji kuopos. Patikrinus pasirodė, kad mūsų nuostoliai nebuvo tokie dideli, kaip atrodė vakar dieną. Atsirado ištisi skyriai, kuriuos buvau laikęs žuvusiais. Daugelis savanorių, nebegalėdami išeiti iš Karaliūnų ir Rėdžiūnų kaimų, smuko į tvartus, šiaudų stirtas, ten tūnojo ligi nakties ir naktį patys arba gyventojų lydimi prasigavo į mūsų pusę. Keletas vyrų atsirado net po keelių dienų. Jie, mat, pasirodė smarkesni bėgliai net už karininką Snarskį, ir buvo pasiekę net Panevėžį, visur skleisdami gandus, kad tik jie vieni teisišgelbėję, o visi kiti žuvę kautynėse.

Visą dieną praleidome besirengdami naujam puolimui, o kitą rytą auštant pradėjo

me žygi. Priešo, taip atkakliai užvakar jo gintoje riboje neberadome. Sudavęs mums juntamą smūgį, jis pasitraukė. Be nuotykių užėmėm Kupiškį. PA Batalionas sustojo Drulėnų kaime, 9 kilometrus į šiaurės rytus nuo Kupiškio. Paskelbta, kad čia turėsime bent savaitę poilsio.

Gavau dvi dienas atostogų ir nuvykau į tėviškę. Savo atvykimu padariau tėvams didelį džiaugsmą. Užvakar dieną jie visą laiką su didžiausiu nerimu buvo klausęsi kautynių atgarsių. Jų nerimas juo labiau suprantamas, nes du jų sūnūs tose kautynėse dalyvavo. Nerimas buvo virtęs siaubu ir sielvartu, kai pasirodė bėgliai iš kautynių lauko.

Visų bėglių vaizduotė neribota. Jie patys tiki ir kitus įtikinėja, kad tik jiems vieniems pavyko išsigelbėti, o likusieji visi jų draugai žuvo.

Galima įsivaizduoti tėvų sielvartą, kai vienas bėglys papasakojo jiems matęs, kaip manas brolis, priešo kulkos pakirstas, nukritęs nuo arklio, gi kitas sakėsi matęs mane bolševikų apsuptą ir, man nepasidavus, susmaigstyta durtuvais.

Vienas kaimynas, vakar dieną buvęs Subačiūje, tikino tėvus, kad abu mudu su broliu buvo matęs gyvus ir sveikus, tačiau tėvai juo netikėjo, manydami, kad jis sako netiesą, norėdamas juos paguosti.

Mano pasirodymas išsklaidė jų abejones.

Neteko tų dviejų dienų praleisti ramiai savųjų aplinkoje. Rinkosi kaimynai pasikalbėti, išgirsti mano „svarų“ žodį, kad bolševikus mes tikrai nugalėsime, klausinėjo, kokia bus Lietuvos santvarka, prašė įvairiausių patarimų.

Atskubėjo kaimynė, buvusi mano mokinė vakariniuose kursuose. Jos tėvą vakar dieną nežinomi kariai suėmė ir išvarė Panevėžin. Ji maldavo mane vykti į Panevėžį ir išlaisvinti jos tėvą. Vokiečių okupacijos metu jos tėvas B. buvo kaimo seniūnas. Jis buvo klusnus okupantų įrankis, ir per jį mūsų kaimynai buvo nemaža nukentėję. Mano tėvelis turėjo su juo kažkokius senus nesusipratimus, todėl mūsų ūkis buvo smarkiai paliestas rekvizicijų. Išgirdę mano buvusios mokinės prašymą, kaimynai

ėmė murmėti, o vienas atvirai pasakė: „Jam taip ir reikia“.

Žinojau, kad bolševikų okupacijos metu B. niekuo nebuvo nusikaltes, suimtas tad jis galėjo būti tik dėl melagingo įskundimo, tačiau tas įskundimas karo metu galėjo jį prazudyti. Ryžausi tad jį gelbėti. Anksti rytą išsirengiau į Panevėžį ir ten atvykęs užėjau į Karo Komendantūrą. Komendantu tuomet buvo Lietuvos vokiečių karininkas Puzer von Mueller. Buvau su juo pažįstamas, nes tarnavome tame pačiame PA Batalione. Papasakojau jam apie paskutinių dienų įvykius fronte, o paskui užsiminiau apie reikalą, kuriuo buvau atvykęs. „Ne mano reikalas, eik pas kontr-žvalgybos viršininką“, pasakė jis.

Einu pas tame pačiame name reziduojantį žvalgybininką. Priima mane puošnia karine uniforma apsilvilkęs vyras. Jis be jokio karinio laipsnio ženklų, tačiau jo aplobas nemažesnis už rusų komisaro. Savo perdrėkusiais prakaitu drabuželiais pasijutau prieš jį, lyg nykštukas. Pradedu jam aiškinti reikalą, kuriuo esu atvykęs. Jis siūlo man kalbėti lenkiškai, nes esą jis „Po lietuvišku nesuprantu“. Aš lenkiškai nekalbu, sutariam tad kalbėtis rusiškai. Išdėstau jam B. reikalą ir prašau jį iš kalėjimo tuojau paleisti. „B. ryt bus...“ — čia puošneiva perbraukė sau ranka per kaklą. Vadinasi, suprask, ryt B. bus nužudytas. Nemačiau prasmės su puošneiva ginčytis ir grįžau pas komendantą. Žinojau, kad suimtųjų likimas priklauso tik nuo Puzer von Muellero nusiteikimo. Tarp mudviejų įvyko audringas pasikalbėjimas. Galop Puzer von Muelleriui tvirtai pareiškiau, kad jeigu B. ui nukris nors vienas plaukas nuo galvos, tai jis (Puzer von Mueller) turės reikalo su manim, kaip su Lietuvos kariu. Komendantas suminkštėjo ir pažadėjo B. no bylą persvarstyti. Po kelių dienų B. grįžo namo.

Panevėžyje teko nugirsti, esą kalėjime vyksta šaudymai, kad svarbesnieji nusikaltėliai, daugiausia svetimtaučiai, paleidžiamimi, o menkai nusikalte lietuviai šaudomi. Komendantūroje patirti įspūdžiai vertė tuo tikėti.

Sunkių minčių slegiamas grįžau tėviškėn. Nebuvau tikras, kad mano pastangos gel-

bėti B-ną duos vaisių. O tokių B-nų buvo daug, kas juos gelbsti?

Tuo metu, kai savanoriai idealistai, liedami prakaitą ir kraują dėjo antžmogiškas pastangas nugalėti išorinį priešą, jų užnugaryje visokie svieto perėjūnai griovė tą išsvajotą, šviesų atstatomos Lietuvos vaizdą. Argi tam aš nuolat savo gyvybę statau pavojun, kad kažkokie kitataučiai teistų nors ir suklydusius lietuvius? Kur rasti teisingumą? Kaip pašalinti tas šunvotes, atsirandančias mūsų kūne? Daug, daug panašių klausimų sukaliojosi galvoje. Norėjosi grįžti komendantūron ir abiem niekšam paleisti po kulką. Ne! Ryt poryt vėl bus kautynės — ten aš reikalingas.

Kitą dieną grįžau Batalionan. Apie partitus Panevėžyje išpūdžius papasakojau Bataliono štabo viršininkui karininkui U. Jis mane nuramino, pasakęs, kad netrukus iš Kauno į Panevėžį turįs atvykti nuolatinis karo komendantas, o Puzer von Mueller ašaukiamas į Batalioną.

Puzer von Mueller už savo darbus buvo atiduotas karo teismui, bet iš Lietuvos pabėgo. Kontr-žvalgybos viršininkas (dvarininkėlis nuo Panevėžio) buvo POW (lenkų

karinė organizacija) narys. Atskleidus POW sąmokslą Lietuvoje, jis pabėgo Lenkijon.

Pasilsėjęs ir apsitvarkęs, PA Batalionas pakilo tolimesnio žygio. Žygiavome be kliūčių, nes rusai bolševikai po kautynių prie Radžiūnų-Rudylių buvo toli pasitraukę. PA Bataliono Raitųjų Žvalgų Būrys, nesusidūręs su priešu, buvo net pasiekęs ir užėmęs Jakobpilį (Jakobštadtą). Pirmoji PAB-no kuopa, žygiuodama per Pandėlį, Panemunį, Akništą, išėjo į Bebrinės sritį, jau Latvijos žemėje. Iš čia prasidėjo mūsų pradžioje žvalgomieji, vėliau puolamieji veiksmai. Pagrindinis tikslas buvo nublokšti bolševikus už Dauguvos. Kelis kartus buvome bepasiekę šį tikslą, tačiau ir vėl tekdavo pasitraukti. Teko tuo laikotarpiu man dalyvauti daugelyje sėkmingų ir nesėkmingų kautynių, tačiau jos vyko svetimoje žemėje ir svetimoje aplinkoje ir nepaliko Gilesnių išpūdžių, jų vaizdas per eilę metų nubluko.

Pagaliau tik rugsėjo mėnesį, talkininkaujant latviams ir lenkams, rusai bolševikai buvo nublokšti už Dauguvos.

Pagrindinis Lietuvos priešas — rusas bolševikas — buvo išvytas iš jos ribų.

ERRATA:

1954 m. Nr. 6, 189 psl., 2-ji pastraipa, 14-oji eilutė, atspausdinta: „Gelažių revoliucinio komiteto pirmininkas Gronskis“. turi būti — Nagrodskis. 190 psl., antroji pastraipa, 16 eil., sakiny: „Tai buvo mano dar pradžios mokyklos draugas Zėkas“ papildomas šiaip: „dabar Kauno Gubernijos Vidaus Reikalų komisaras“.

1954 m. Nr. 7, 233 psl., 2-ji pastraipa, 21-ji eilutė, atspausdinta: „ūkininko M. Ziko“. Turi būti: „ūkininko M. Liko. (M. Likas 1941 m. bolševikų sušaudytas Praveniškių priverčiamojo darbo stovykloje)“.

1954 m. Nr. 9, 335 psl., 1-ji pastraipa, 5-ji eilutė, atspausdinta: „Viniškės“. Turi būti „Vidiškės“.

Ciklo pabaiga

Politikai nei myli, nei neapkenčia. Apskaičiavimas, o ne sentimentas juos veda.

Lord Chesterfield

PIRMASIS KARININKIJOS SUKILIMAS

PRIEŠ VYRIAUSYBĘ (2)

TRYS DIKTATORIAI IR KAS TOLIAU

Ats. gen. V. GRIGALIŪNAS-GLOVACKIS

1918 m. lapkričio mėn. pradžioje Vilniuje susidarė pirmasis, prof. A. Voldemaro, Ministerių Kabinetas. Toji vyriausybė buvo nusistačiusi paskelbti amžiną neutralitetą, atsisakyti nuo kariuomenės ir pasitenkinti vien milicija vidaus tvarkai ir saugumui palaikyti. Todėl šis ministerių kabinetas ir buvo vėliau vadinamas „amžinojo neutraliteto vyriausybė“. Pirmuoju Krašto Apsaugos Ministeriu, kaip teko sužinoti vėliau, buvo generolas S. Žukauskas, tačiau jis visai ne buvo Apsaugos Štabe pasirodęs, o patyręs, kad nėra pinigų, kad sąlygos kariuomenei ar milicijai kurti Vilniuje yra nepalankiausios, jis išvyko į Lenkiją pyragų jėškoti, o Krašto Apsaugos Ministerio pareigas ėjo pats Ministeris Pirmininkas A. Voldemaras.

Nuostabu, bet Ministerių Kabinetas pat pradžioje buvo linkęs į rusofiliską politiką. Atsakingesnės Štabo vietos atiteko rusams. Horizonte pasirodė generolas Kondratavičius, neva gudas, bet iš tikrųjų šimtaprocentinis juodašimtis rusas. Man teko jį pažinti dar Turkestane, kur jis buvo Turkestano Karo Apygardos V-ko padėjėjas. Turkestano Karo Apygardos Viršininku ir General-Gubernatorium, kitaip sakant, caro vietininku, atvykus gen. Miščenko, japonų-rusų karo didvyriui, gen. Kondratavičiui teko iš Turkestano keltis. Pirmojo Pasaulinio karo metu gen. Kondratavičius niekuo nebuvo pasižymėjęs ir liko visiškai nežinomas. Nepaprastai tad buvau nustebęs, jį pamatęs Vilniuje ir tai dar Nepriklausomos Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus rolėje, Krašto Apsaugos viceministerio titulu.

Pirmasis jo pasirodymas Štabe be galo nustebino generolą Kubilių, Štabo viršininką, ir kitus karininkus lietuvius. Tas nustebimas buvo dar pagilintas gen. Kondratavičiaus klausimo, jam pamačius lietuvių kalba parašytą įsakymą: „Ar čia įsakymai rašomi ne rusų kalba? Keista!“ Su karininkais lietuviais generolas laikėsi labai išdidžiai, su rusais — diametraliai priešingai. Atrodė, kad ne jis lietuviams tarnauja, o lietuviai jam. Aišku, su visais jis kalbėjosi tik rusiškai. Su jaunesniaisiais amžiumi arba užimama vieta jis visai nesileisdavo į kalbas, visi reikalai buvo vykdomi tik per gen. Kubilių.

Vokiečiai traukėsi iš Rusijos, jų įkandin jų apleistas vietoves užiminėjo Raudonosios Armijos daliniai, Vokiečiai net ir geruoju užleisdavo raudonarmiečiams prieš tai savo laikytas vietoves. Pavojus Lietuvai didėjo su kiekviena diena. Raudonasis smakas slinko nuo Minsko pusės vis artyn ir artyn.

Šito pavojaus akivaizdoje, Prezidentas A. Smetona ir Min. Pirm. prof. A. Voldemaras su kaikuriais savo kabineto nariais išvyko užsienin, kaip buvo pranešta, tikslu: a) gauti pripažinimą de facto ir de jure, b) gauti amžinojo neutraliteto pripažinimą ir c) gauti paskolą.

Pasilikęs Lietuvos „ginkluotųjų pajėgų“ valdovu, gen. Kondratavičius dar griežčiau ir atviriau ėmė vykdyti savo rusofiliską politiką. Tikslu greičiau iščiulpti ir šiaip labai silpnus Lietuvos finansinius resursus ir jais sušėlpti rusus, jis sugalvojo steigti tariamai gudų, bet iš tikrųjų, jų vardu, grynai rusiš-

kus, arba, kaip tuomet buvo vadinta, baltgudiškus, karinius dalinius. Tuo metu, kai Pirmajame (vėliau Gedimino) pulke buvo bene tik pora dešimčių karininkų ir per du šimtu kareivių, tai pirmame baltgudžių pulke buvo bene aštuoniasdešimt karininkų (įvairaus plauko svieto perėjūnų rusų, kurių tarpe gal ir buvo pora dešimčių tikrų gudų) ir vos penketas kareivių. Turėdamas karininkų komplektą, pakankamą dviem pulkams, dar nesusikūrus antram lietuviškam pulkui, gen. Kondratavičius jau buvo sugalvojęs steigti antrą baltgudžių pulką.

Toks gen. Kondratavičiaus ešgesys, lietuviškų reikalų nepaisymas, rusų karininkų telkimas, lietuvių karininkų visur žeminimas, pridūrus dar tą aplinkybę, kad Valstybės Tarybos Pirmininkas, kaip anksčiau jį buvau pavadinęs Prezidentu, A. Smetona ir prof. A. Voldemaras su keliais Kabineto nariais buvo palikę dar tik bepradėjusią kurtis Valstybę bei Valstybės ir Vyriausybės galvų, pasijutome „išduoti“. Susirinkome tad aptarti reikalų. Priėjome išvados, kad Valstybė bei Vyriausybė negali būti be galvos ir be kelių kitų sąnarių, nebent galėtų būti tik Valstybės lavonu palaikyta, būtina tad išjursią „amžinojo neutraliteto vyriausybę“ nušalinti ir Valstybės galvą detronizuoti.

Kadangi mes susirinkusieji gana karštai reagavome į esamą nevykusią ir pavojingą padėtį, tai patyrę likusieji Vyriausybės ir Tarybos nariai teikėsi, ir žirkklės, sudavus kumsėui į stalą, atsiliepti.

Pirmasis pas susirinkusius atvyko p. Jurgis Aukštuolaitis, pasisakęs, kad jis paliktas Krašto Apsaugos Ministeriu. Mat, pasirodo, jis buvo A. Smetonos ir A. Voldemaro iš okupantų Generalkomandos iškviestas antruoju Krašto Apsaugos viceministeriu (pirmasis viceministeris buvo gen. Kondratavičius). P. J. Aukštuolaitis pasiskelbė save Diktatorium ir liepė visiems susirinkusiems grįžti prie tvarkos ir savo pareigų.

Visi taip buvo tos staigmenos nustebinti, kad pamiršo turį burnoje liežuvi. Dauguma buvo jį pirmą kartą išvydę, visi mes tik iš jo paties išgirdom, kad jis yra Krašto Apsaugos viceministeris, nes apskritai paėmus, kaikurie, kaip pav., aš, žinojome,

o kiti girdėjo, jį esant Vyriausios okupantų Kareivių Tarybos (Der Hauptsoldatenrat fuer Litauen) pirmininku ir Generalkomandos Cenzūros Skyriaus viršininku. Tarėmės ir galvojome, kokią iš tos staigmenos rasti išeitį.

Mums dar besitariant, staiga atsidarė durys ir įbėgo gnomas, žmogus mažo ūgio, didele ruda barzda. Pasirodė, tai Valstybės Tarybos Prezidiumo narys ir Apsaugos Komisijos narys p. Stasys Šilingas. Tačiau susirinkimas jau buvo atsipeikėjęs nuo p. Aukštuolaičio sukeltos staigmenos ir, išgirdęs, kad ir šis skelbiasi Diktatorium ir kviečia prie ramybės ir tvarkos, pakėlė triukšmą, pradėjo švilpti, šaukti: „Šalin!“ trepsenti kojomis. Tai privertė p. Šilingą, kaip staiga pasirodžius, taip staiga ir išnykti.

Nors p.p. Aukštuolaitis ir Šilingas ir pasiskelbė diktatoriais, tačiau susirinkimui vieną išleidis, nespėjęs pareikšti savo nusistatymo, o antrąjį išgijus švilpimu, šauksmais „šalin!“ ir kojų trepseniu, tiek Valstybė, tiek ir Vyriausybė visvien dar nebuvo gavusios „galvų“. Tada iš susirinkusiųjų tarpo išsiskyrė pulk. K. Škirpa, Vilniaus Komendanto Liudo Giros padėjėjas, ir pradėjo padangėna kelti, kaip žmogų, patriotą lietuvi, sumanų organizatorių ir gabų politiką p. Mykolą Sleževičių. Kadangi dauguma jo nepažinojo, nebuvo matę, o gal nebuvo ir girdėję apie jį, tai pasigirdo balsai, klausią, kas jis per vienas? Pulk. K. Škirpa pasisiūlė jį pakviesti ir, iš tikrųjų, išėjęs į gretimą kambarį pakvietė ir susirinkimą, matyti, ten buvusį ir laukusį diskusijų galo p. M. Sleževičių. P. M. Sleževičius pasakė tikrai gražią patriotinę kalbą ir tiek savo išvaizda, tiek savo laikysena, tiek savo kalba padarė susirinkusiems teigiamą įspūdį. Susirinkimas ėmė jį kvieisti būti Diktatorium ir gelbėti padėti. P. Sleževičius paprašė leisti jam dieną kitą pasvarstyti, o mus paprašė nedaryti jokių ekscesų. Pamatęs ir iš p. Sleževičiaus laikysenos patyręs, kad jo pasiūlymas pataikė jam į širdį, o prašymas leisti porą dienų apsigalvoti buvo pareikštas tik pro forma, susirinkimas liko patenkintas ir ramiai išsiskirstė tolimesnių sukilimo eigos išdavų laukti.

Kitą ar trečią dieną karininkai vėl buvo

sukviesti į Valstybės Tarybos rūmus, ir atvykęs p. Sleževičius gražiai padėjo už jam suteiktą visuotinį karininkijos pasitikėjimą ir pareiškė, kad Diktatoriumi jis būti nesutinka, o sudaro naują Ministerių Kabinetą, nušalintojo vietoje, vadinasi, tampa Vyriausybės galva. Valstybės gi Galvą sudaro trijulė: p.p. A. Smetona — Pirmininkas, prelatas, A. Panemunės klebonas, vėliau tapęs naujai įsteigtos Telšių vyskupijos vyskupu, Justinas Staugaitis — vice-pirmininkas ir Stasys Šilingas (antrasis diktatorius) — narys, ir dar Dr. Elizėjus Draugelis — sekretorius. Iki grįš p. A. Smetona, jį pavaduoja prelatas J. Staugaitis. M. Sleževičius paprašė visus grįžti prie darbo ir tvarkos. Pasikeitė ne tik Vyriausybė, bet persitvarkė ir karo vadovybė bei Štabas. Gen. Kondratavičius išgaravo, greičiausia grįžo ten, iš kur buvo atvykęs. Kondratavičiaus paskirtieji rusai buvo pašalinti nuo vadovaujamų vietų. Pirmam pulkui savo organizavimąsi ir plėtimąsi tešti paskirtas Alytus, antram pulkui Kaunas, pirmam baltgudžių pulkui — Gardinas. Gardinas, be to, buvo skirtas ir baltgudžių raitininkų eskadrono užuomazgai. Vilniuje liko tik Vilniaus Komendantūra ir Vilniaus Etapo Komendantūra. Vilniuje pasiliko steigama Krašto Apsaugos Ministerija, Apsaugos Štabas, visa Vyriausybė ir Valstybės Tarybos Augštasis Prezidiumas. Krašto Apsaugos ministru buvo paskirtas karininkas, vėliau generolas antrosios divizijos vadas, Mykolas Velykis, rusų kariuomenės kapitonas, baigęs Vilniaus Karo Mokyklą 1908 metais, vadinasi, vieneriais metais vėliau už mane. Man teko jį anais laikais vesti šventadieniais Katedron, nes 1907 m. buvau katalikų kariūnų vyresnioju — būrininku. Apsaugos Štabo viršininku buvo paskirtas generolas Pranas Liatukas, baigęs Vilniaus Karo Mokyklą 1905 m., atseit, dvejais metais anksčiau už mane. Mūsų, lietuvių, jis buvo pramintas „dėde“, nes buvo bene vyriausias amžiumi kariūnas. Nepriklausomoje Lietuvoje vėliau jis buvo pirmos brigados vadu, kartą (1920) Krašto Apsaugos Ministerijos valdytoju ir Vyriausioju Kariuomenės Vadu. Kareiviai savanoriai jį buvo praminę „Vyriausiu Te-liuku“. 1918 m. lapkričio mėn. 23 d. įsakymu mano vieton pirmojo pulko vadu buvo

paskirtas gen. Galvydis-Bikauskas. Antrojo pulko vadu, vieton gen. Liatuko, buvau paskirtas aš. Pirmojo baltgudžių pulko vadu liko pulk. Jezavitov, Vilniaus Komendantu liko Liudas Girą, Vilniaus Etapo Komendantu pulk. Jackevičius, vėlesnysis gusarų pulko vadas ir vėliau Kavalerijos Viršininkas.

Išklauses tas žinias ir patvarkymus, susirinkimas liko patenkintas sukilimo vaisiais, nauja politikos kryptimi, rusų nušalinimu ir atsipalaidavimu nuo rusų vyrovimo. Pirmasis sukilimas praėjo be triukšmo, be aukų, be kraujo lašo, nebent kam iš sukilimo dalyvių ar nuo jo nukentėjusiam gen. Kondratavičiui bei jo sėbrams pasirodžius ar nuvarvėjus iš nosies.

Buvęs Apsaugos Štabo viršininkas gen. Jurgis Kubilius buvo paskirtas Tauragės Srities Viršininku ir gavo pavedimą įsteigti Tauragėje Komendantūrą, organizuoti savanorius ir sutvarkyti kariškai sritį, tačiau neatlikęs, buvo pakeistas karininku Jurgiu Aukštuolaičiu (pirmuoju diktatorium).

Pirmasis sukilimas užbaigė Nepriklausomos Lietuvos savanorių kariuomenės organizavimo pirmąjį laikotarpį: neoficialųjį nuo lapkričio 1-os ligi lapkričio 23-os dienos ir oficialųjį nuo lapkričio 23 d. ligi sukilimo dienos. Šis laikotarpis mūsų juokais buvo pavadintas „rusiškojo amžinojo neutraliteto“ laikotarpiu. Pirmasis sukilimas davė pradžią bei impulsą pirmajam kovos prieš bolševikus organizavimo laikotarpiui.

Visi nuostabiai vieningai jautė tos kovos reikalingumą, neišvengiamumą ir todėl buvo pasiryžę dirbti dieną ir naktį, kad tik greičiau tai kovai būtų pasirengta. Napoleonas yra pasakęs, kad karui reikalingi trys dalykai: pinigai, pinigai ir dar kartą pinigai, o mes kaip tik tų trijų dalykų bemaž visai neturėjom. Todėl p.p. A. Smetona ir A. Voldemaras išvyko į užsienį klebenti visur duris, kur tik jos buvo nors per plauką praviros, kad tik tų trijų karui būtinų dalykų galėtų kur gauti. Tačiau viso ko trūkumas mūsų nebuvo atšaldęs, priešingai, dar labiau skatino įvykdyti „stebuklą“, suorganizuoti ir parengti kovai kariuomenę plikomis rankomis ir tuščia kišene. Šų pinigais

betkoks durnius viską padarys, bet be pinigų, tai ir „razumniausiems“ tenka gero-kai smagenis padžiovinti, kad galėtų prie „tolko“ prieiti.

Kiek dėl manęs, tai aš gavau antrojo pulko užuomazgą: du karininkus, pulk. Sapkauskį, kartu su manim baigusį Vilniaus Karo Mokyklą ir tarnavusį vienoje brigadoje Turkestane, tik ne viename mieste (aš — Džizake, Samarkando srities — „Samarkandskaja Oblast“, o jis tos pat srities Katty-Kurgane), kapitonas Jonas Samosianka ir du puskarininkiai: Valasina- vičius ir Žukauskas. Prieš tai, Liatukui vadovaujant, aš buvau antrojo pulko, neskaitant vado, trečiuoju karininku. Iki sukilimo pradžios antrame pulke buvo trys karininkai ir du puskarininkiai.

Kadangi, p. Sleževičiaus prašomas, susirinkimas nutarė ko greičiausiai ir ko energingiausiai imtis darbo, kad galima būtų pavyti tiek veltui praleistą laiką, tai kam kam, o man teko ir naktimis namų darbą atlikinėti. Mat, išvykdamas į Kauną, turėsiu žmoną su dviejų metų sūnumi, sena uošve ir, nors jauna, bet nesveikuojančia svaine, žmonos jaunesniąją sesutę, Dievo valiai ir jų pačių likimui palikti. Santaupų neturėjau, nes vagonui iš Poltavos išnuomoti ligi Vilniaus, kyšiams, kitaip sakant, stūmekliams, kad vagoną per visas Scillas ir Charibdas laimingai galima būtų pristumti, taipgi kitoms kelionės išlaidoms ir gyvenimui pradžioje Vilniuje buvau išleidęs viską. Šiek tiek kainavo savo namelio Piumaronto skersgatvyje atgavimas, uošvės su dukra (žmonos sesutė) pargabenimas Vilniun iš jų baisiai per karą apdaužyto dvaro, kuriame jos be galo buvo vargusios, tad pasilikau plikas, kaip tilvikas. Be to, steigiant pirmąjį pulką, mums, pirmiesiems pulko karininkams, šiek tiek kainavo kareivių išlaikymas, nes Valdžios duodamų trupinių nei maistui nei ginklams pirkti toli gražu neužtekėjo. Nors lietuviškoji Vilniaus visuomenė ir buvo šiek tiek savo aukomis prisidėjusi, tačiau visa tai tebuvo lašas jūroje, tad mes, karininkai, irgi prisidedami, kiek kas galėjo, savo lėšomis, visiškai išsekino savo resursus. Sunkiausia tai buvo, aišku, man, mat, teisingai sakoma: „vadui pirmoji čerkutė, bet ir pirmoji rykštutė“. Mat, kiti pulko p.p. karininkai buvo viengungiai, tad, atiduodami savo iš-

tekius, kuriuos buvo atsivežę, jie nutraukdavo tik nuo savo burnos, man gi reikėjo nutraukti nuo penkių burnų, dažnai dviejų metų sūnų ir nesveikuojančią svainę paliekant visai be pieno, nekaltant jau apie mėsą, kurią jau mėnesių mėnesiais buvo pakeitęs aliejus, atstojęs ir mėsą ir riebalus.

Visgi spėjau supjauti, sukapti ir sukrauti į sandėliuką visai žiemai malkų, aprūpinti pasiliekančią šeimą bulvėmis, kopūstais, šiek tiek morkomis ir burokais. Duonai gi, pienui ir kitoms išlaidoms patariau vargšei žmonelei skolintis iš kurios nors jos tetos, kurių ji visame pasaulyje turėjo bent tuziną, arba iš savo instituto draugės. Kai tik gausiu algą, tai tuoj atsilyginsiu, atsiųsiu iš Kauno. Nemaniau ir nesitikėjau, kad tarp Kauno ir Vilniaus bus pastatyta geležinė siena, pro kurią žvirblis nepraskris ar moterėlė neprašliauš.

Trims keturioms dienoms mane sulaukė Kūčios ir Pirmoji Šv. Kalėdų diena, juoba, kad ji galėjo būti paskutinė — visgi karas lieka karu, ir tiek mes, tiek priešas ne šuntintomis bulvėmis ir ne supuvusiais obuoliais vieni į kitus mėtysim. Sunku buvo įspėti, kada, išvykus į Kauną, ir vėl galima bus su palikta Vilniuje šeima susijungti. Sakoma, „vyksti dienai, duonos imkis savaitę, o gal ir mėnesiui“.

Tapęs antrojo pulko vadu jau oficialiai, paskelbus įsakyme, vėl, kaip tada, kai buvau paskirtas pirmojo pulko vadu neoficialiai, nepaskelbus įsakyme, su žmonele ir savo p.p. karininkais Sapkauskiu ir Samosianka, visų pirma nukeliavau prie Aušros Vartų Švenčiausios Panelės ir ten pavedžiau Jos Augštajai Globai save, savo šeimą, pulką. Neužmiršome nė Šv. Kazimiero, nė šnipiškojo kalnelio su Stebuklinguoju Kristumi. Maldos buvo itin karštos, nes prašėme stebuklo. Mat, tik stebuklas gali mūsų sunkią naštelę — nesamą kariuomenę sukurti — įveikti, ir tik jo pagalba galima bemaž plikomis rankomis žiauriam raudonam slibinui galvą nukirsti ir tuo jam aukojamą „Lietuvaite“ nuo mirtino pavojaus išgelbėti.

Tolimesnis skyrius bus: „Antrojo pestininkų pulko pirmosios dienos Kaune.“

1955 m. kovo mėn. 28 d.,
Tunja, Boyaca, Colombia, S.A.

I LAISVĖ VEDA MŪSŲ KELIAS

LIETUVIŲ AKADEMINĖS JAUNUOMENĖS LAPAI

Redaguoja: Bronius Budginas, Jonė Kondratavičiūtė, Vladas Muchlia, Julius Šmulskytis

Redakcijos adresas: V. Muchlia, 309 So. Coronado st., Los Angeles 57, Calif., U.S.A

STUDENTAI IR TĖVYNĖ

BRONIUS BUDGINAS

Kai mūsų politinės viršūnės painiojasi tarpusavio nenaudingose rietenose, kai visuomenės veikėjai vis dar tik tebesteigia naujas „centrines“ organizacijas, kai profesionalai jau tvirtai šaknijasi savo specialybėse ir kai daugumas naujųjų ateivių, nuomoję rankas į „kompaktinės emigracijos pažadus“, pavieniui išėjo aukso kalni, — tai tada būrys lietuvių jaunuolių tyliai įsirovė į Amerikos bei kitų kraštų universitetus ir atkakliai kala kelią į šviesesnę rytojų.

Prieš keletą metų šie jaunuoliai studentai, pajutę, kad veik niekas jais nesidomi ir nesirūpina, patys pasiryžo savo interesus ginti ir savo reikalus spręsti, susibūrę Amerikoje į Lietuvių Studentų Sąjungą labai greitai ir sėkmingai apjungė beveik visus lietuvius studentus, einančius mokslą Amerikos universitetuose. Tos organizacijos narių skaičius kas metai sparčiai auga, kartu išskeldamas naujų ir svarbių klausimų, vis dar mėgstančiai tik organizuotis lietuviškai bendruomenei.

Lietuviai studentai gali atnešti daug nau-

dos mūsų kraštui, jei jie bus tinkamai priruošti ir turės pilną visuomenės paramą bei palaikys su ja nenutrūkstamą ryšį.

*

Esame nepakankamai gausi tauta, kad vien tik savo karių pulkais galėtume išvauduoti Lietuvą ir nugalėti mus supančius priešus.

Tas faktas turėtų versti mus įieškoti naujų jėgų šaltinių, kad galėtume ne tik išlaisvinti Lietuvą, bet atstatyti ir išlaikyti tinkamoje augštumoje kultūringų ir civilizuotų kraštų tarpe. Neturėdami pakankamai fizinės jėgos, turime stiprinti savo protines jėgas. Tik apsišarvavę mokslu, mes sugebėsime įsigyti mums naudingų draugų arba net patys įeisime į tokias pozicijas kraštuose, nuo kurių sprendimo priklauso viso pasaulio ir mūsų Tėvynės išlaisvinimas.

Nėra tikslinga manyti, kad su komunizmu nugalėjimu ir Lietuvos išlaisvinimu pasibaigs lietuviški vargai. Iš tikrųjų, tik tada prasidės tas tikrasis Lietuvos gelbėjimo

darbas. Tada Lietuvai bus nepaprastai reikalinga mūsų išeivijos ir draugiškų valstybių tiesioginė pagalba, — dovanomis, paskolomis, specialistais ir užtarimais tarptautinėje politikoje. Ta pagalba bus tiek didelė, kiek mes sugebėsime ją jau dabar priuošti. Jos dydis ir poveikis priklausys ir nuo to, kiek mes turėsime draugų ar savų žmonių tų valstybių atsakingose vietose.

*

Neturime daug pakankamai paruoštų diplomatų, politikų, propagandistų, mokslo žmonių, menininkų bei šiaip specialistų, kurie būtų išėję toliau už lietuviškos bendruomenės ribų ir galėtų ginti Lietuvos interesus augštesnėse tarptautinėse institucijose. Nors ir nemalonu sakyti, bet dar mažiau senųjų teisininkų, karininkų, rašytojų, apskričių, valsčių ar policijos viršininkų bei lietuviškų partijų politikierių išeis iš fabrikinės aplinkos. Sunkių gyvenimo aplinkybių slegiami, jie ir toliau bus priversti riboti savo šiokią ar tokią veiklą tik lietuviškoje bendruomenėje.

Reikia džiaugtis, kad Amerikoje turime per 700 naujų lietuvių studentų. Pridėjus kituose kraštuose studijuojančius, turime jų žymiai per tūkstantį. Jie yra toji mūsų tautinės bendruomenės dalis, kuri gali ne tik lietuviškoje veikloje dalyvauti, bet neturi kliūčių įeiti į amerikiečių ar kitų kraštų visuomenės tarpą. Jie dar būdami universitete susidraugauja su profesoriais, studentais, įeina į jų organizacijas ir dalyvauja jų veikloje. Tinkamai panaudojus tuos santykius, galima ne tik iškelti lietuvių ir Lietuvos vardą, bet įsigyti savo kraštui labai vertingų bičiulių profesorių ir studentų tarpe.

Baigę studijas, tie lietuviai, be abejo, ir toliau dalyvaus amerikiečių bei kitų kraštų visuomeninių, profesinių ar politinių organizacijų veikloje, o su laiku nevienas jų užims jose žymesnius postus. Pagaliau, atsi-

ras nemažai ir tokių, kurie prasimuš net ir iki valdžios atsakingų pareigų, o dar kiti asmeniniais talentais ir profesiniais sugebėjimais gal pakils į pirmaujančių eiles.

*

Būtų didelė nauda mūsų kraštui, jei tie iškilę mūsų tautiečiai ir tos jų dėkingos sąlygos būtų panaudotos lietuviškam reikalui.

Tai galima bus įgyvendinti tik tuomet, jei patys dabartiniai studentai išsiugdys savo širdyse Tėvynės meilės jausmą, o tautinė bendruomenė su savo organizacijomis ir jų darbais rodys pavyzdį ir bus stiprybės šaltinis dabarties akademiniam jaunimui.

Šis jaunimas dabar Tėvynės meilę tegali įsigyti daugiausia iš tėvų, nes visi dar maži būdami paliko Lietuvą ir ją mažai teprisimena. Jei dalis tėvų šiuo atžvilgiu sąžiningai atlieka savo pareigas, vaikų atžvilgiu, tai lietuviškoji bendruomenė savo organizuota veikla vargu tuo tarpu duoda gerą pavyzdį mūsų akademiniam jaunimui.

Galime pasidžiaugti, kad studentai, nors ir nėturėdami tinkamų pavyzdžių ir mažai remiami, vis dėlto neapsiribojo vien tik studijomis, bet rūpinosi ir bendrais savo Tėvynės reikalais. O idėjinės mūsų studentų organizacijos lietuviškumo ugdymą dar daugiau skatina ir stiprina. Iš vienos pusės, jokie užsienio krašto lietuviška bendruomenė nesustiprės savo uždavinių vykdyme, neįtraukdama tan darban naujojo akademinio jaunimo. Iš antros pusės, išeivijos laikotarpiui užsitęsiant, — mūsų Tėvynės laisvinimo pastangos iš užsienio neįgaus nei reikiamo veržlumo, nei naujos sveikėnės dvasios, jeigu į tuos žygius neįsijungs nauja priaugančioji lietuvių akademinė karta.

Šis dvigubas uždavinys laukia rimto dėmesio ir liečia mus visus.

DIDŽIOSIOS LAIKO ŽYMĖS

RIMAS DUBINGIS

Suglaudus dešimtmečio patirtį, būtų galima sužymėti jau keletą tarpinių lietuvių akademinės jaunuomenės dvasinėje raidoje. Turime galvoje tą laikotarpį, kai ji dar moksleivio ar tiesiog vaiko amžiuje anuomet su tėvais turėjo apleisti Lietuvos žemę.

Kas anuomet buvo moksleiviai ar vaikai, šiandien dauguma jau augštesniosiose mokyklose, koledžuose, universitetuose — įvairiose pasaulio dalyse. Nemaža dalis jau baigę studijas ir išėję į gyvenimą.

Ir koks mūsų visų įvairumas!

Dešimtmečio laikotarpis ir ta „pasaulinė geografija“ duoda geriausią to įvairumo supratimą. Geriau pasakius, supratimą, jog esame labai ir labai įvairūs. Bet pats to įvairumo turinys dar reikėtų aptarti.

* * *

Tai nelengvas uždavinys ir tuo tarpu tai ne šio rašinio tikslas. Pažymėsime tik tiek, kad Nepriklausomos Lietuvos akademinės jaunuomenės dvasinės tradicijos tremtyje kurį laiką norėjo atgimti visumoje. Ateitininkai, neolituanai, varpininkai, socialistai, skautai rodė pastangų atsikurti, persiorganizuoti, augti ir pačius jaunuosius ugdyti.

Nevienodai tos pastangos reiškėsi, nevienodai sekėsi ir davė vaisių. Vienos iš tų grupių atgijo, plėtėsi, gavo prieaugliaus. Kitos liko stagnacijoje. Trečios lyg užsnūdo ar bent apsiribojo tik filisterių bendravimo palaikymu.

* * *

Šalia to, iš vadinamo liberalinio sparno nuotaikų Vokietijoje prieš devynetą metų išaugo naujas labai stambus ir gyvas Akademinis „Šviesos“ Sambūris. Jis buvo originali ir gaivališka pastanga siekti vieningumo, mažinti bereikalingą bent trečties sąlygomis lietuviškų akademinį srovių susiskaldymą, rasti atsakymus į naująją „lai-

ko dvasią“ bei aktualius Lietuvos laisvės kovos uždavinius.

„Šviesa“ siekė būti ir vėliau įsakmiai pati formulavo, kad ji — tai lietuvių akademinės jaunuomenės dvasinės rezistencijos sambūris.

Bet išemigravimas iš Vokietijos „Šviesai“, berods, atsiliepė nepalankiai. Gal dėlto, kad sąjūdis buvo dar labai jaunas ir jam buvo sunku prisitaikyti prie naujų „išsiblaškymo sąlygų“ visame pasaulyje. Gal dėlto, kad jos vyresnis užnugaris buvo dar netvirtas ir nevieningas, susidaręs iš skirtingų tradicijų intelektualų. Gal ir dėlto, kad patys šviesiečiai nelabai ir rūpinosi tą patvaresnį užnagarį turėti (iš vienos pusės) ir gauti pakankamai gausų prieauglį (iš kitos pusės)... Visdėlto pora „Šviesos“ branduolių atsisteigė Amerikoje, šiek tiek Australijoje. Organizacija pakeitė pobūdį, virsdama iš grynai akademinės — šiaip jau jaunuomenės organizacija.

* * *

Netrukus Amerikoje išaugo nauja lietuviškos studentijos karta, kuri pati jieškojo savo kelio. Tas kelias kurį laiką buvo — „nepriklausomumas“. Greit jis pasirodė esąs perbendras ir, sakytum, nepakankamas. Daugelį įvairių polinkių, linkmių ir nuotaikų reikėjo sulydinti, tiksliau formuluoti.

Tai padarė Lietuvių Studentų Santara. 1954 m. rudenį Tabor Farmoje (USA) ji apsvarstė savo nueitą kelią ir suformulavo savo uždavinių ir tikslų programą. Toji programa dar nevisų lietuvių ir net nevisų santariečių yra ryškiai ir giliai suprasta. Nenuostabu ir tai ne yda, nes laikas buvo dar pertrumpas.

Kas vyrauja Lietuvių Studentų Santaros programoje? Galėtume sakyti, kad joje vy-

rauja vienas žodis su savo be galo plačiu ir dideliu turiniu. Tas žodis tai — kova. Jam atskamba dar kitas žodis, įprasminas kovos tikslą, tai — laisvė.

* * *

Kova ir laisvė ir mūsų, lietuvių gyvenamojo laiko didžiosios žymės. Sustokime ties pirmąja žyme.

Iš aštuonių Santaros programos straipsnių, keturi kalba apie kovą.

1. Suburti tautinio-demokratinio nusistatymo lietuvius studentus aktyvioje *kovoje dėl laisvės*.

2. Lietuvių akademikų tarpe stiprinti tautinį sąmoningumą ir kelti *kovos dvasią*.

3. Organizuoti lietuvių studentijos *kovą prieš komunizmą*, kaip totalinį žmogaus pavergėją.

4. *Kovoti už minties ir žodžio laisvę* ir organizuotai priešintis prieš asmens paneigimą tautinėje ir tarptautinėje plotmėje.

Štai keturi pirmieji programos punktai — ir visi su kovos ženklu. Galėtume prie jų prijungti ir dar vieną, iš eilės septintą straipsnį, kuris savyje turi taip pat kovos įpareigojimą: „*Statyti gaires išlaisvintos Lietuvos ūkiniam, socialiniam, kultūriniam ir politiniam atkūrimui*“. Juk vargiai kas manytų, kad laisvos Lietuvos atkūrimas yra, ar būtų galimas be sunkios, įtemptos kovos...

* * *

Mes žinome, kad didelių šūkių, tikslų ir principų įsirašymas į programą yra dar ne-

viskas. Tai yra gana mažas dalykas ir pats lengviausias uždavinys.

Svarbiausias mūsų rūpestis, kaip ir visas Santaros buvimo pateisinimas, yra — gilus tikėjimas tais šūkais ir principais, nuširdus ir atkaklus jų vykdymas. Santaros didžioji vertybė bus ta ir tiek, kiek ir kaip mes laikysimės tų principų dvasios, kiek jais persunksime visą savo egzistenciją. Jos galutinis prasmės įsikūnijimas ir pergalė ateis tik tada, kai vykdysime tų principų raidę. Nebūtinai šiandien ar ryt, bet tada, kai ateis tam laikas ir bus tikslingusia.

O tam turime ruoštis nuo dabar!

Nuo mūsų priklausys, ar tinkamai mokėsime atsakyti į likiminį laiko ženklą, — klausimą, kaip ruoštis ir kaip įsigyventi į kovą dėl laisvės — lietuviškos asmenybės ir tautos laisvės?

* * *

Pirmausią turime sužinoti, ar mūsų dieji šūkiai jau buvo vykdomi kitų, vyresnių už mus.

Kaip jie buvo vykdomi Lietuvos pavergimo metais ir dabar?

Ką naujo ir sveiko mes žadame atnešti?

Kam ruošiamės, ko norime, ko trokštame, kam gyvename?

Ką laikome vertingiausiu savo egzistencijos turiniu?

Daug klausimų ir daug mūsų ieškojimų alkio. Visi sužadinkime širdis ir pajudinkime smegenis šiuose puslapiuose!

AKADEMINIŲ AKIMIRKSNIŲ KRONIKA

Amerika pirmąja

Amerikos Lietuvių Studentų Sąjunga yra neabejotinai savo narių skaičiumi stambiausias lietuviškos akademinės jaunomenės sambūris laisvajame pasaulyje. Lietuviai studentai turi savo organizacinius padalinius ir kituose kraštuose, kaip Kanadoje, Pietų Amerikos valstybėse, Australijoje, Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Švedijoje bei mažus būrelius dar kaikur. Bet JAV yra susi-

spietęs gausiausias tremtinių ir ankstyvesnių išeivių skaičius, taigi, gausiausia ir lietuviškos studentijos.

Trys kryptys

Am. Liet. Studentų Sąjungos organizacinis gyvenimas daugiausia išsisiūbuoja ir net susidrumscia per metinius vyriausių Sąjungos organų rinkimus. Sąjunga yra bendra — jai priklauso ar turi teisę priklausyti visų kryptių ir įsitikinimų

lietuviai studentai. Tačiau dabar įsigalėjo tradicija į rinkimus eiti grupiniais kandidatų sąrašais. Pagrindinius sparnus atstovauja ateitininkai ir anksčiau nepriklausomieji, o dabar santariečiai studentai. Šiais metais į rinkimus savo atskiru kandidatų sąrašu išėjo ir akademiniai skautai.

„Audringi“ rinkimai

Pastarieji balandžio mėnesį įvykdyti Sąjungos organų rinkimai, lygiai kaip ir praėjusiais metais, buvo audringi savo propagandinėmis apraiškomis. Visuose Sąjungos skyriuose buvo platinami agitaciniai lapeliai, studentų puslapiai laikraščiuose skyrė daug vietos rinkiminei propagandai — atrinkti „geriausius iš geriausių“... Nestigo demagogijos, nepagrįstų užsipuldinėjimų, tuščių pasigyrimų, net represijų prieš kandidatus kam nors nepatinkamuose sąrašuose. Gaišta daug laiko, lieta energijos, pamirštant tikruosius Sąjungos darbo uždavinius, kurie yra bendri visiems lietuviams...

Praktinės demokratijos mokykla...

Iš kitos pusės, nežiūrint tų visų „rinkiminių ydų“, negalima pamiršti, kad toks triukšmingas rinkimų pravedimas yra savo rūšies studentijos visuomeninės veiklos pasirengimo ir demokratijos mokykla. Rinkimams praėjus, būna įvertinami jų nuotykiškai, metodai, nuotaikos, elgesiai — gerieji ir blogieji. Jei niekam nestigs geros valios palaipsniui šalinti bloguosius agitacijos metodus, galėtume tikėti, kad bus išmokta kultūringai pasiruošti rinkimams ir juos pravesti.

Kaip kaip kurie skautai padėjo „artimui“

Į naująją Amerikos Liet. Studentų Sąjungos Centro Valdybą ateinantiems mokslo metams buvo išrinkti keturi ateitininkai, du santariečiai ir kartu skautai (Br. Juodelis ir R. Mieželis) ir vienas nuo atskiro akademinio skautų sąrašo. Tokia neproporcinga ateitininkų persvara gavo si dëlto, kad skautai, išėję dar atskiru sąrašu, suskaldė balsus, o savo pavartotais represijos metodais prieš jungtinį santariečių, šviesiečių ir skautų sąrašą įnešė bereikalingo sąmyšio.

Giņčai dėl rinkimų tvarkos

Tebevyksta giņčai dėl Sąjungos organų rinkimų tvarkos. Valdyba buvo renkama proporcinge sistema, o Revizijos Komisija

ir Garbės Teismas — asmenine sistema. Pastaroji sistema pasirodė palankiausia ateitininkams, ir į šiuos organus buvo išrinkti vieni ateitininkai. Šiuo reikalu „Studentų Žodyje“ vertindamas rinkimų duomenis, V. Kavolis bus labai teisingai pastebėjęs: „Garbės Teismo atveju šis (rinkimų būdas)... laikytinas nelaimingu, nes betkokių nesutarimų atveju grynai ateitininkiškas teismas vargiai galės kalbėti su tokiu autoritetu, kaip ligšioliniai, visas pažiūras atstovavę, garbės teismai“...

Neišaiškintas klausimas

Vienas iš nemaloniausių ir juodžiausių studentinio žlibumo reiškinų neabejotinai tektų laikyti keistą ir jokiais sveikais pagrindais nepagrįstą studentų Skautų S-gos ir Vyties korporacijos nusistatymą vartoti grasinimus ir represijas prieš skautus, dalyvavusius kandidatais jungtiniame sąraše su santariečiais ir šviesiečiais. Santariečiai ne tik nedraudžia savo nariams būti skautais, bet dargi džiaugiasi turėdami jų apstų būrį. Kokie rimti motyvai skatina Vyties korporaciją vesti akciją prieš veikliuosius skautus santariečius ar šviesiečius — patriotines ir savo tikslais rezistencinės kovos dvasią uždegančias mūsų akademinio jaunimo organizacijas? Tai labai rimtas klausimas ir labai tamsi dēmė, prie kurios panagrindėjimo, reikalui esant, dar turėsime grįžti.

Bet jau aiški represija

Kaip vieną tų itin žemažiuriškų represijų pavyzdį, čia uždokumentuokime Broniaus Juodelio, Urbanos liet. studentų draugijos pirmininko, aktyvaus skautiškos spaudos bendradarbio ir skautų „Mūsų Vyties“ akademinio skyriaus redaktoriaus, Santaros centro valdybos nario, veiklaus dalyvio visose Amerikos liet. studentiško gyvenimo apraiškose, jungtinio skautų-šviesiečių-santariečių sąrašo kandidato pastaruosiuose rinkimuose, — viešą padėkos laišką laikraščiuose dideliu liet. kultūros ir jaunimo rėmėjui Amerikoje Juozui J. Bachunui, dėkojant už suteiktą finansinę paramą studijoms baigti.

Bachuno besąlyginė pagalba

Bronius Juodelis rašo Bachunui: „Dėkingas Jums esu už taip skubią ir besąlyginę pagalbą, suteiktą prieš dvi savaites, kai teko atsistoti prieš dilemą testai ar nutraukti studijas, A. Skautų S. dr. Vydūno vardo Šalpos Fondui sulaukius turėtos

paskolos siuntinėjimą. Su Jūsų pagalba tikiuosi baigti studijas ir išvengti Korp. „Vytis“ valdybos nemalonių represijų, dirbant bendram lietuviškos studentijos ir visuomenės labui“...

Tremties ir „senieji“ studentai

Studentų Sąjungoje Amerikoje veikiausiai reiškiasi ir absoliučią daugumą narių sudaro akademinis tremties jaunimas. Šiuo metu daugiausia tie, kurie lietuviškas gimnazijas baigė, lankė ar buvo pradėję dar Vokietijoje. Kaikuriose vietose Sąjungon yra įstoję ir senųjų lietuvių emigrantų vaikai studentai, bet dar labai nežymiai. Mūsų vienas iš tikslų buvo ir bus juos įtraukti į lietuvišką akademinį judėjimą. Čia yra pasirodę, kad senieji išeiviai savo vaiku lietuviškumo ugdymą buvo gerokai apleidę. Neminint retokų išimčių, žinomi atsitikimai, kai žymių ir didelių lietuviškais patriotais besiskelbiančių Amerikos lietuvių veikėjų sūnūs ar dukterys, studijuoją universitetuose, nereiškia jokio noro įsitraukti į lietuvių studentų skyrių veiklą. Aišku, jie negali lietuviškos dvasios gauti iš Amerikos universitetų. Bet matyt, kad jie jos negauna ir namie...

Gausėjai lituanistiniai seminarai

Augstosiose Amerikos mokyklose stingant tinkamų sąlygų (išskyrus nebent Philadelphijos u-tą ir Marianopol'o kolegiją) susipažinti su lituanistiniais daly-

kais, reikia pabrėžti labai sveiką ir stiprėjantį linkimą patiems lietuviams studentams šias lituanistines studijas organizuoti. Santariečiai, ateitininkai, šviešiečiai bei skautai šiuo metu vis plačiau organizuoja įvairiuose lietuviškose studentijos didesniuose centruose (kaip Urbanoje, Chicagoje, Detroite, Clevelande, Bostone, New Yorke ir t.t.) suvažiavimus, studijų dienas, paskaitų ciklus, seminarus. Čia nagrinėjamos įvairios lietuviškos visuomeninės, meno, mokslo, politikos ar ideologinės problemos. Vyresnieji lietuviai intelektualai irgi noriai suteikia šioje srityje paramą. Tai vienas iš pačių šviesiausių liet. akademinės jaunuomenės tautinio gyvumo bruožų.

Turėsime Santaros Filisterių Klubą

Lietuvių Studentų Santara savo amžiumi yra jauniausia liet. akad. jaunuomenės organizacija Amerikoje. Savalme aišku, kad tik dabar ji pradeda turėti savo filisterius. Tačiau Santaros statutas (str. 3) sako, jog Santaros filisteriais gali būti ne tik studijas baigę stud. Santaros buvę nariai, bet ir tie, kurie anksčiau studijuodami jais nebuvo (ir negalėjo būti), bet nuoširdžiai pritaria Santaros tikslams. Mums teko patirti, kad Amerikoje jau kilo iniciatyva įsteigti įvairiose vietose Santaros Filisterių Klubą, kurio nariai įsipareigotų teikti moralinę ir ypač materialinę paramą studentų Santarai. Jau paruoštas ir Filisterių Klubu statuto projektas. Neabejojama, kad Stud. Santaros centras ir paskiri skyriai parodys iš savo pusės tam reikiamo dėmesio ir glaudžiai bendradarbiaus, siekiant bendro tikslo.

PRANEŠIMAS MŪSŲ SKAITYTOJAMS

Studentiškus skyrius šiandien turi daugelis lietuviškų laikraščių. Pereitą rudenį iš pačių studentų kilo iniciatyva prašyti ir SANTARVĖS Redakciją tokių skyrių įvesti ir tam jau buvo sudaryta komisija. SANTARVĖ mūsų pasiūlymui mieliai pritarė, tačiau dėl įvairių priežasčių sumanymas negalėjo būti tuoj įgyvendintas. Dabar susidarius pastoviai redakcinei komisijai, šis skyrius padedamas. Pagal susitarimą, komisijai palikta laisvė šį skyrių redaguoti nepriklausomai. Maloniai prašome visus kolegas ir kitus skaitytojus suteikti mums talką savo gausiu bendradarbiavimu: siųsti trumpų straipsnių, informacijų iš studentų gyvenimo įvairiuose kraštuose, pastabų, kritikos, reportažų, neilgų novelių, eilėraščių, studentiško humoro ir t.t. Tik bendrom pastangom skyrių padarysime gyvą ir įdomų. Adr.: V. Muchlia, 309 So. Coronado St., Los Angeles 57, Calif., USA.

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

KĄ TALLEYRAND TUREJO GALVOJE...

STASYS LOZORAITIS JR.

Gegužės mėnesio 8 d., lygiai dešimčiai metų praėjus nuo paskutiniojo karo paliaubų pasirašymo, 50 milijonų vokiečių vėl tapo pilnai suvereninės Vokietijos piliečiais. Atsiminus tas sąlygas, kuriose Vokietija radosi tuo momentu, kada generolas Jodl prisistatė sąjungininkų štabe preliminariniam paliaubų pasirašymui, galima buvo laukti, kad vokiečių tauta, dėka savo nepaprastos energijos, Jungtinių Amerikos Valstybių paramos ir visų sąjungininkų valstybių gan švelnios okupacijos, pasiekusi ekonominę gerovę ir politinę laisvę, apsups šią reikšmingą dieną džiūgavimo garsais. Taip tačiau neatsitiko. Paprastasis gatvės žmogus apie šį įvykį arba iš viso nieko nežinojo arba jį sutiko skeptiškai. Gi politiniai sluogsniai nedavė net progos Kancleriui Adenauer'ui pačiam asmeniškai pranešti Parlamentui apie Vokietijos suverenumo atstatymą. Liūdnas atpildas senajam Kancleriui, kurio gilaus pasiryžimo dėka, buvo palaipsniui atstatytas Vokietijos prestižas, ir vokiečių tauta įjungta į beveik normalų tarptautinį gyvenimą. Tačiau šita, beveik sakytum apatią, kuria vokiečiai pasitiko vakarų Vokietijos teisinį atgimimą yra suprantama. Ne be reikalo juk sakoma, kad šiandien egzistuoja trys Vokietijos: vakarų, rytų ir toji, kuri yra už Oderio ir Neisės linijos. Todėl šiandien didžiausioji problema, kuri slepia visus vokiečius, yra ne tiek pilnateisė išėjimas į tarptautinį forumą, kiek šiu trijų arba bent dviejų Vokietijų suvienijimas.

Ar tai yra galima? Ar tarptautinės padėties įvykiai suteikia vilčių tokiam suvienijimui?

Pačioje Vakarų Vokietijoje nuomonės liečiančios tiek patį suvienijimo galimumą, tiek priemones jam pasiekti skiriasi. Kanclerio Adenauerio grupė yra ištikinusi, kad pirma reikia Vokietiją įjungti į laisvojo pasaulio saugumo sistemą, pasikui išugdyti naujas karines pajėgas ir tikrai tada, einant solidarai su Vakarais, iš jėgos taško derėtis su sovietais, siūlant jiems tam tikrų garantijų k.a. pažadą,

kad rytų Vokietija, esanti už Oderio ir Neisės niekuomet nebus prijungta jėga. Vokietijos socialdemokratų galvoja kitaip. Jie mano, kad derėtis su sovietais reikia kaip tikrai prieš įeinant į betkurias sąjungas su Vakarais, prieš apsiginklavimą ir pasiūlant sovietams neutralizuoti Vokietiją. Vakarų sąjungininkai iš vienos pusės ir sovietai iš kitos taipgi turi savo formulę vokiečių klausimui spręsti. Vakarai reikalauja, kad pirmiausia visoje Vokietijoje po tarptautine priežiūra būtų įvykdyti tikrai demokratiniai rinkimai ir kaip jų išdava susirinktų pirmasis parlamentas bei būtų sudaryta provizorinė vyriausybė, kuri su parlamentu išdirbtų konstituciją. Naujoji, suvienytos Vokietijos vyriausybė, turėtų teisę eventualiai atsisakyti nuo pasirašytu su Vakarais sąjungų. Sovietai, kurių tikslas yra vienu ar kitokiu būdu apginti savo įtaką Vokietijoje, reikalauja, kad suvienijimas prasidėtų nuo sudarymo provizorinės vyriausybės, į kurią įeity komunistai ir kuri išdirbtų laikinąjį statutą bei įvykdytų rinkimus. Šitas pasiūlymas garantuoja komunistams įtaką suvienytos Vokietijos vyriausybėje ir duoda jiems galimumą nustumti rinkimus „ad calendas graecas“, kitaip sakant, iki tol, kol jie norės.

Kiek svarbi Vokietijos problema sovietams, galima matyti iš Austrijos pavyzdžio. Po dešimties metų sovietai staiga nutarė apleisti Austriją ir per kelias dienas sutiko pasirašyti tokią taikos sutartį, kurią jie savo įprastu orientališku kietumu sabotavo visose konferencijose. Tai nėra austrų užsienio politikos vaisius, o tikrai noras parodyti vokiečiams, kad priėmus kaikurias sovietų sąlygas, kurios galėtų būti net eventualiai sušvelnintos, Vokietija galėtų būti suvienyta per kelias dienas. Šitas riebūs sliėkas užmautas ant sovietinės meškerės, šiandien kancleriui Adenaueriui tebešeimininkaujant, vokiečių neprivilios. Ar tačiau su laiku ir pasikeitus vidaus politinei padėčiai Vokietijoje, vokiečiai liks atsparūs — sunku pasakyti. Vokiečių atsparumas, kaip ir visų kitų tautų atsparumas, sovietų kvieči-

mams į valsa, priklauso ir priklausys didele dalimi nuo Amerikos politikos aiškumo ir tvirtumo. Jeigu Amerika pajęgs galų gale, aiškiai bekompromisinių principų vedama, paimti laisvųjų tautų reikalą į savo rankas, jeigu ji užims pirmosios pasaulio galybės vietą, kurią 19 šimtmeityje turėjo Anglija, ji tada pajęgs pritraukti, kaip tie didieji dangaus kūnai, visus silpnesnius ir mažesnius. Kokie dideli yra jos galimūmų laisvųjų, antikomunistinių ir neutralių valstybių tarpe, matyt, iš afro-azijatinės konferencijos Bandunge. Anot politinių stebėtojų daugumos, Bandungo konferencija pasižymėjo savo nusistatymu prieš kolonijalizmą ir prieš baltąjį žmogų. Su tuo reikia sutikti. Tokios nuotaikos yra natūralios ir suprantamos. Tačiau, mano manymu, svarbiausias šios, pusantro milijardo žmonių masę atstovaujančios konferencijos reiškinys, džiuginantis ir beveik nelauktas, buvo tas, kad iš susirinkusiųjų 29 delegacijų, kurių tarpe komunistinės Kinijos ir keletos vadinamųjų neutralistinių valstybių k.a. Indijos, Egipto, Burmos, dauguma pasisakė prieš komunizmą. Ceilono Ministeris Pirmininkas Kotelawala, Irako ir Pakistano delegatai tebuvo žinomiausi tos antikomunistinės grupės atstovai.

Spauda, deja, nepakankamai iškėlė faktą, kad iš 29 delegacijų tiktai kelios laikėsi dviprasmiškų koegzistencijos principų. Ir kad net iš jų, sakykim, Indija ar Burma ar Indonezija nori tartis su komunistiniu pasauliu, tačiau niekuomet netoleruoti komunistų įtakos savuose kraštuose. Neseniai įvykusiuose vienų Indijos provincijoje rinkimuose komunistų partija, nežiūrint didžiausios propagandos ir

nepaprastai liūdnų ekonominių sąlygų toje srityje, negavo nė pilno procento balsų. O taip atsitiko todėl, kad Pandit Nehru ton provincijon buvo pasiuntęs vieną žinomiausių antikomunistinių asmenybių.

Taigi Bandungo konferencija parodė, kad pusantro milijardo Afrikos ir Azijos žmonių, dar neorganizuotų, nesustiprėjusių nei politiškai nei ekonomiškai, nėra užkrėsti raudonojo bacilo. Toji konferencija taipgi iškėlė paradoksą, kad Lietuvos ar kitos sovietų okupuotos šalies vardą yra lengviau išgirsti juodųjų ir geltonųjų susirinkime, negu civilizoto pasaulio civilizutuose sostinėse vykstančiuose civilizuotų politikų pasitarimuose.

Kokia tai yra nepaprasta galimybė baltajam žmogui, taip neseniai beveik visiškai išstumtam iš Afrikos ir Azijos, vėl sugrįžti, jau nebe kaip valdovui, bet kaip vadovui. Tuo tarpu deja šiaja proga dar nesinaudojama. Dar nėra vienos, aiškios idėjos, kuri kovoje prieš sovietinį kolonijalizmą apvienytų tautas.

Vienas tikras ir aiškus dalykas turėtų būti, tai sovietų intencijų supratimas. Tačiau ir čia prisimena sena istorija. Pasakojama, kad vienos tarptautinės konferencijos metu susirinkusiem buvo pranešta apie didžiausio prancūzų diplomato, Princo Talleyrando mirtį. Vienas iš susirinkusiųjų, išgirdęs naujieną, kreipėsi į savo kaimyną klausdamas: „Kaip Tams-ta manai, ką Talleyrand turėjo galvoje, darydamas tokį dalyką?“ Deja, ir šian-dien kaikas dar sunku suprasti, ką so-vietai norėjo pasakyti, išeidami iš Austrijos arba siūlydami derėtis su Vakarais arba įteikdami naują nusiginklavimo planą.

Jie (politikieriai) yra nevykėliai biznyje ir profesijoje, žmonės vidutinių protogabumų, abejotinos moralės ir tobulo prasčiokiškumo.

W.B. Pitkin

LIEPSNELĖS IR DŪMELIAI UGNIAKURO PELENUOS

PUIKIAI VYKSTA LAISVINIMO KOVA...

Mūsų spauda gausiai teberašo apie nuostabiai teigiamus Lietuvos laisvinimo darbus. Ji rauna iš šaknų visas kliūtis sėkmingam vadavimui. Ir jau dabar deda pagrindus stipriai demokratinėi Lietuvai...

PIRMOJI DALIS

Chicagos „Draugas“ Nr. 65-68, 1955 m. kovo 18-22 d. laikotarpiu išspausdino paeiliui keturius straipsnius, parašytus buv. advokato J. Meškausko, kuris mūsų krikščionių demokratų srovės dienraštyje įrodinėja:

„Ponas Antanas Smetona savo prieškonstituciniais veiksmais legalizavęs Sovietų Sąjungos smurtą — Lietuvos teritorijos okupavimą ir valstybės aneksiją, birželio 15 d. apie 17 val. pabėga iš sostinės...“

„...Jokios (Lietuvos užs. reikalų ministerio Urbšio) telegramos nebuvo“.

„Kybartų aktai — melas nuo pradžios iki galo“...

„p. Lozoraitis nei pagal tarptautines teises nuostatus, nei pagal 1938 m. konstituciją, pagaliau nei praktiškai nėra diplomatinės šefas...“

„...visas tas reikalas yra nulis“.
Lozoraičio diplomatinės „pažintys dabartinėje demokratinėje Europoje yra niekis“...

„p. Lozoraitis didžiai nusikalsta lietuvių tautai“...

„p. Lozoraitis Romoje tėra tik dypukas Lozoraitis“...

(Turbūt todėl, kaip daugumas dypukų, didžiai ir nusikalsta lietuvių tautai?)

ANTROJI DALIS

Plonas, bet sunkus, kaip akmenų pūras, valstiečių liaudininkų žurnalas „Sėja“ (nemašyti su Biržuose kadaiseėjusiu ev. reformatu „Sėjėju“) 1955 m. kovo mėn. 3 nr. galutinai atsisakito su tautininkais, pareikšdamas, jog jų —

„...įžulumas iškilo iki tokio laipsnio,

kad tautininkai išdrįso iš anksto net prieš pusę metų, pareikšti nepasitikejimą garbingiems mūsų tautos darbuotojams ir didesniųjų politinių srovių Vliko atstovams pirm. kun. M. Krupavičiui ir Vykd. Tarybos pirm. K. Žalkauskui, kaltindami juos nebūtais negirdėtais dalykais ir trukdydami jiems normaliai eiti atsakingas pareigas“. (Vaje, vaje! Dėlto jiems dabar tenka nenormaliai eiti tas atsakingas pareigas).

„Iš Lietuvos atvykusiųjų voldemarininkų (ar lasininkų), laisvės kovotojų, rezistentų ir tautininkų tarpe žymesnio skirtumo nėra. Jie visi trokšta kitiems vadovauti (maždaug kaip Krupavičius su Žalkausku visai tautai vadovauti. **Mano past.**), neapkenčia demokratinų principų bei kitokių politinių įsitikinimų (kokių kitokių?). Jiems laisvės, lygybės, brolybės amžinieji dėsniai yra vien tušti žodžiai“...

Žinoma, kad nuo tokių, kuriems laisvės, lygybės, brolybės dėsniai yra tik tušti žodžiai ir kurie Vliko parlamentarinėje santvarkoje įžūliai drįsta reikšti nepasitikejimą tautos vadams Krupavičiui, Žalkauskui, ir dar reikėtų nepamiršti Karvelio, — nuo tokių reikia „atsirubežiuoti“.

„Sėja“ tai ir siūlo, reikšdama šviesią viltį, jog tuo „nebūtų pakenkta Lietuvos laisvės kovai“.

Ak, vis ta laisvės kova, vis ta kova!...

TREČIOJI DALIS

Nežiūrint liaudininkų oficiozo „Sėjos“ gražaus pasisakymo apie kun. M. Krupavičių, kaip garbingą mūsų tautos darbuotoją, valstiečių liaudininkų centro komiteto nario J. Kardelio redaguojama „Nepriklausoma Lietuva“ kovo 23 d., 12 nr. apie tą patį Krupavičių savo 23 d. 12 nr. korespondento pranešime sėja abejones.

Čia rašoma:

„Iš Vliko sferų teko sužinoti, kad tūlos pastangos suburti į vieną sambarį nedemokratinę grupę paveikusios ir Vliko pirmininką. Todėl jis, kaip kalbama iš KD (krikščionių demokratų) žmonių tarpo, deda pastangų suorganizuoti demokratinį bloką, kuris būtų kaip ir organizuota atspara prieš aną nedemokratinį

bloką... Normaliomis sąlygomis, gal tai ir būtų visai rimta kombinacija“...

O kur tas sąlygų nenormalumas
„Iš Vliko aplinkos girdima, kad krikščionys demokratai negalį per daug pretenduoti į visišką pasitikėjimą, ypač atsižvelgiant į 1926 metų įvykius. Ar atsiras partijos, kurios norėtų vienu ypu nutrinti žiauriai realius nesenos istorijos lapus?*) Ir kokioms garantijoms, kad ateitis iš krikščionių demokratų pusės bus valstybiškesnė, sąžiningesnė ir tikrai demokratiška?“...

KETVIRTOJI DALIS

Vesti tai vesti tautą, — bet kur tokios korespondencijos veda?

Taip su aiškiu nepasitenkinimu klausia kitas lietuviškas laikraštis iš Brooklyno. Tai krikščionių demokratų ir frontininkų broliškai redaguojamas „Darbininkas“, kurį leidžia vienuolii pranciškonai.

1955 m. kovo 29 d., 24 nr. spaudos apžvalgoje jie sako, kad jeigu jau taip, tai apie liaudininkus būtų galima ir šitaip parašyti:

„Iš Vliko aplinkos girdima, kad VL (liaudininkai) negalį per daug pretenduoti į visišką pasitikėjimą, ypač atsižvelgiant, kad jų valdymas privedė prie 1926 metų įvykių. Ar atsiras partijos, kurios norėtų vienu ypu nutrinti žiauriai realius nesenos istorijos lapus, kuriuose surašyta, kaip 1917 m. Petrapilio konferencijoje liaudininkų žmonės baisavo prieš Lietuvos nepriklausomybės rezoliuciją ir kuriuose taip pat surašyti liaudininkų komiteto nariai, virtę bolševikų augštaisi pareigūnais 1940 metais. Ir kokios garantijos, kad ateitis iš VL (valstiečių liaudininkų) pusės bus valstybiškesnė, sąžiningesnė ir tikrai demokratiška“...

Tai kaip čia dabar!? Katrie pagaliau valstybiški, sąžiningi ir tikrai demokratiški? Katrie gi už laisvę, lygybę, brolybę?..

*) Jauniesiems skaitytojams reikia paaiškinti, ką reiškia tie 1926 m. įvykiai. Tais metais karininkų grupė jėga pašalino liaudininkų-socialistų vyriausybę. Perversmą rėmė tautininkai ir krikščionys demokratai, gi jų vadas M. Krupavičius perversminį prezidentą A. Smetoną viešai šeime išbučiavo. Be abejo, tai žiauriai realūs tokios dar nesenos istorijos lapai. Tiksliau būtų pasakyti: tremtiniams tai aktualiausi dabarties lapai, vienas iš pirmųjų Lietuvos laisvinimo kovos (žinoma!) punktų.

PENKTOJI DALIS

Į klausimą „katrie?“ — tuo tarpu neatsakytų joks saliamonas. Tai per daug paini kova už Lietuvos išlaisvinimą. Ir labai jau kruvina. Pilnai užteks, kad šiomis citatomis būsime atžymėję tuos „žiauriai realius“ faktus dabartinei „Lietuvos“ istorijai.

Ir pasidžiaugsime, kad Vliko vadovaujamoji išlaisvinimo kova eina pilnu tempu, prisilaikant laisvės, lygybės, brolybės amžinųjų dėsnų.

O kaip ji eina ir dėl ko, tai turbūt viena iš teisingiausių atsakymų duoda žymus „Sėjos“ politinis bendradarbis K. Kaunas. Smulkiau apsipaziņes su vienu Amerikos kiaulių auginimo ūkiu mūsų buv. laikinosios sostinės bendravardis „Sėjoje“ rašo:

„Kai kiauulė nori ėsti, nosimi pakelią dangtį, ir miltai byra į lovį“.

Lygiai taip pat veikia ir veiksnių laisvinimo malūnas. Kai malti ko nebelieka, tai likučius piklevoja. Ir puikūs vaisiai! Žymūs ir kovoje nusipelnę vadai nori ėsti. Bendraminčiai per laikraščius nosimi pakelia dangtį. Ir smulkiai piklevoti miltai byra į lovį.

ANT HEREZIJOS SKUSTUVO BRIAUNOS...

„Viduriniųjų amžių poezija dorovės atžvilgiu nestovėjo augščiau, negu dabartinė“...

„Krikščioniškiausiojo tarpsnio literatūra nebuvo krikščioniškiausia. Ji sirgo tomis pačiomis dorinėmis negaliomis, kaip ir visais laikais“...

„Šv. Bernardas iš Clavaux smarkiai peikia vienuolius ryjūnus, kurie, tiesa, nevalgo mėsos, užtat du patiekalus žuvies, ir prie kurių stalo įvairios vyno rūšys daugiau uostomos, negu geriamos, kol pasirenkama pati stipriausia“... „Bernardo Silvestris ciniškai aprašinėja vieno Lotaringijos moterų vienuolyno orgijas“... „Rennes vyskupas senatvėje apgalestauja buvęs apakintas „fervore libidinis“ (aistros įkarščių)... Hilarius tvirtino, kad gražuolis kaip tik dėl savo grožio negalįs išlikti skautus...“

Taip rašo A. Jasmanas „Literatūros Lanų“ žurnalo 5 numeryje, svarstydamas meno ir dorovės kivirčių klausimą. Iš tiesų, amžiną klausimą. Tik esąs skirtumas: viduramžių asketai sukildavo prieš nedorą kūrinį, o šiais laikais asketai sukyla prieš patį kūrėją.

(Kažin ar visai taip? Viduramžiais inkvizicija kildavo ir prieš pačius kūrėjus, — jei ne tiek meno, tai ypač mokslo)...

KAS NEVALIA ASKETUI

Tačiau „Lit. Lankų“ rašytojas gana įdomiai samprotauja. Kelios ištraukos:

„Jeigu žiūrėsimė proporcijos, dabartinėje literatūroje vargiai rasime daugiau dorinio pakrikimo, negu viduramžiais. Net drįstume teigti, kad tokių aiškių „bliuznijimų“, kaip viduramžiais, dabar iš viso vargu ar pasitaiko... Tuo tarpu asketų puolimas prieš pačius kūrinius šiandien yra nuolatinis. (Jie sako):... negalima kurti, negalima rengti parodų, negalima groti. Masė mėginama dorinti ne per apšildymą, bet per pašalinimą visko, kas jai grėstų nedorovės pavojumi. Ir kaip nuostabu! Viduramžiais, kada knygų buvo mažai ir tos pačios buvo sunkiai prieinamos, asketai nuolatos kalbėjo apie skaitytojo susivaldymą. Šiandien, kada knygų yra pilna visur, ši susivaldymo dorybė visiškai išnyko iš mūsų akiraiko: visi skaito viską, o asketai griaužia prieš rašytojus ir prieš pačias knygas. Tai yra gyvenimiškas paklydimas. Ne kūriny yra kaltas, bet tasai, kuris prie jo artinasi, nebūdamas jo svarstymui pribrendęs“...

Asketams „valia pagal dorinį kriterijų atrinkti jau sukurtus meno kūrinius, bet jiems nevalia tarti žodžio, apsprendžiančio pačią kūrybą. Jiems valia sakyti menininkui pamokslus ir reikalauti, kad jis būtų doras žmogus, kaip ir visi kiti. Tačiau jiems nevalia šventojai eilėraščių, pvz., Avilos Teresės, laikyti meniška i geresniais, negu nusidėjėlio, pvz., Puškino. Asketas negali nurodyti estetui, ką ir kaip kurti“...

Įdomus, heretiškas, gerokai teisingas ir slydus mokslas. Ypač, kai „Literatūros Lankų“ kolegijoje matome du redaktorių (Juožą Girnių ir Alf. Nyką-Niliūną), kurie yra savo ruožtu ir katalikų vienuolių leidžiamo „Aidų“ žurnalo redakcinės kolegijos nariai. O gal vienas iš jų ir yra tas pats mokslininkas Jasmantas?

Kas čia tik ir bus, jei taip toliau...

PALYGINIMAI APIE

ŽURNALISTUS

Pulgis Andriušis paskutiniame „Tipečio“ romane aprašo prieškarinio Kauno laisvosios spaudos veikėjus tokį griozdiškai ilgu sakiniu:

„Tie žmonės buvo taip nepanašūs į valdininkus, kuriems svarbu tik antra valanda ir kiekvieno mėnesio pirmoji diena! Darbo metu laisvai išeina į karčiamas,

o ir pačioje redakcijoje dažnai nugaria, durys neužsidaro iki vidurnakčio, peleninėse netelpa nuorikų krūvos, visi kartu rėkia, nėra kam net klausyti, politikieriai, teisybės jieškotojai, nepripažinti poetai, patiniai provokatoriai, iš tarnybų išspirtieji, gandonešiai, valdžios ir visuomenės kritikai, tris dienas nesisukę genijai, pupų dėdės, pilni didelių sumanymų, tulžies, tėvynės meilės, pilni velnių, įkvėpimo, ambicijos, humoro, — tik sudėk kurį rytą jų visų straipsnius į laikraštį ir berniukai gatvėje antrą valandą pradės šaukti „Beprotnamio Naujienos“, naujas numeris!“ (52 psl.).

KOVOK!

Tokia buvo teisybė, ar bent teisybės viena dalis.

O vienas iš Amerikos žurnalizmo šulų, Joseph Pulitzer prieš daugelį metų savo sūnui, neseniai mirusiam žila senatve, buvo palikęs tokius nurodymus:

„Visada kovok už pažangą ir reformas, niekad nepašauk neteisybės ar korupcijos. Visada kovok prieš visų partijų demagogus, niekad nepriklausyk jokiai partijai. Visada priešinkis privilegijuotoms klasėms ir visuomenės plėšikams... Niekada nepasitenkink vien tiktai išspausdindamas naujienas. Visuomet būk griežtai nepriklausomas. Niekada nesibijok pulti klaidą ar blogį, ar tai kiltų išėdrios plutokratijos ar godaus skurdo“...

Kokia yra dabarties emigrantinė lietuvių žurnalistika ir jos ginklanėšiai? Reiktų ilgos ir dokumentuotos studijos...

Prieškarinio Kauno papročiai jau bus užmiršti. Nebe redakcijos yra traukos centrai, bet gal tik karčiamos... O kas mėgintų šimtaprocentiškai eiti Pulitzerio nurodytu keliu, tie būtų apskelbti tokiais vienybės skaldytojais ir lietuvių tautos priešais, jog net Krupavičius su Zalkausku nebemokėtų sugalvoti, kokiais Kremliaus agentais juos vadinti.

Gerais žurnalistais, „šviesiomis asmenybėmis“ dabar pas mus vadinami tik tie, kurie dengia ir giria politinę korupciją, patys iš jos maitinasi ir šlovina lietuvių visuomenės plėšikus.

Daug prakaito, daug skausmo teks pausti, kol kada vėl atsikapstysime prie tikrojo žurnalizmo paskirties. Kudirka ligonio patale mokėjo parašyti „Tėvynės Varpus“. Kas parašys „Pabėgėlių Varpus“?..

GERAS SŪNUS — KLAUSO TĖVO

„Sėjos“ žurnale yra studentų skyrius — Vivat Academia. Šių metų 2 nr. vienas iš studentų ten rašo apie Lietuvos ateitį ir būsimas partijas.

Pranašavimas — labai nedėkingas darbas. Vieni spėja vienaip, kiti kitaip, visi turi tą pačią teisę spėlioti ir klysti. Bet „Sėjos“ pranašas yra labai nepakantrus visiems, kas spėja ne taip, kaip jis ar jo tėvas. Tai jau blogai, bent pranašai turėtų būti vieni kitiems tolerantingi...

Vivat Akademikas rašo:
„Atsiranda „ekspertai“, kurie šaukia, kad Lietuvos politinė-partinė struktūra būsimanti visiškai kitokia, negu praeityje, ir negu ji yra dabar reprezentuojama VLIKE“.. Esą, Vokietijos ir Italijos pavyzdžiai parodę, kad tos pačios partijos vėl grįžta.

Taigi, „... ir lietuvių politinės partijos, gimusios ir išaugusios Lietuvos specifinėje ekonominėje - politinėje - pasaulėžiūrinėje struktūroje, jų idėjos ir jų funkcijos nebus daug pasikeitusios nei būsimoje laisvoje Lietuvoje. Sveikos mūsų artjoelio galvosenos, jo individualizmo, religingumo, tautiškumo, žmoniškumo bei kitų savybių nesunaikins nei diktatūrinis komunizmo uraganas“.

Pasakyta, kaip kirviu nukirsta. Taip ir ne kitaip.

KETURI NETIKSLUMAI

Pranašų toks likimas, kad jie dabarčiai atrodo juokingi. Tad palikime, kas juokinga toje pranašystėje, bet sustokime, kas įdomu ir rimta.

Pirmiausia, yra labai šurpu, kai vienas pranašystės ekspertas pašiepia kitus savo kolegas, juos tarp kabučių rašydamas. O kas, jei anie tuo pačiu atsilygins. Tada visi ekspertai neteks autoriteto, nes — kurių klausyt?

Antra, — kad labai mažai pas mus apie galimą Lietuvos ateitį kalba, nes visų burnos dar prisemtos praeities! Juk daugelis apie „ateitį“ galvoja, kad ji bus ir turėtų būti tokia, kaip prieš 30 metų. Kitokios ateities „šaukėjų“ dar labai maža, ir jie dar nešaukia, o tik nedrąsiai ką pašnibžda.

Trečia, — vien tik „Santarvės“ kaiku-rie bendradarbiai ligšiol tėra pranašave, kad iš bolševikinio ilgo uragano išlaisvinta Lietuva tikrai bus kitokia, negu buvo, savo partinių pasiskirstymu, ir kad ji tikrai nebus tokia, kaip ji dabar „reprezen-

tuojama“ VLIKE. Tiesą sakant, čia menka pranašystė, kadangi lygiai tokios pat Lietuvos, kaip ji dabar „reprezentuojama“ VLIKE, niekad nėra buvę nei pačioje Lietuvoje. Rišti Lietuvą su ana stovyklėne DP dvasia ir Pfullingeno bei Reutlingeno „valstybės vyrų“ kombinacijomis būtų labai juokinga, jeigu ne stačiai griozdiška...

Ir pagaliau, ketvirta, — uraganai trunka tik kelias valandas ar kelias dienas. O komunizmo uraganas jau siaučia per pusantro dešimtmečio ir sunku pasakyti, kiek dar siaus. Skaitykimės, kad jo atlikti pakeitimai irgi bus uraganiški...

ARTOJĖLIO BOTAGELIS

Kiti minėti atvejai — daug rimtesni. Kad Lietuva dar ilgai paliks žemdirbių kraštas, ta „naujiena“ galima patikėti (dešimtį metų nebeardami dirvų, tremtiniai tą tiesą bus užmiršę)...

Bet atsargiai su artjojėliu. Visi juo jodinėja ir galvoja jodinėti. Komunistų Tilvyčiui irgi buvo mielas tas artjojėlis, ir jo poezijoje jis padėjo net Lietuvą Maskvai „išvaduoti“. Kad mūsų artjojėlio galvosena pasilikis sveika, tikėkime. Bet ar bus ta pati galvosena kolchozininko artjojėlio ir ano, kuris prieš 30 metų dar balsavo už P. Karvelio „ūkininkus“ arba už K. Zalkausko valstiečius, — labai didelis klausimas. Anų artjojėlių nebebus, o tik nauji kolchozininkai. Ir už kokią partiją jie pasisakys, — tai šiandien dar neužtenka sušukti vivat Academia!

Oho, kolchoznikėlis, — gali ir jis dar pasišvaistyti botagu!

Taip, senosios partijos gimė ir išaugo savo laiko specifinėje struktūroje (ūkinėse ir dvasinėse sąlygose). Kad jos atgimtų, reikėtų tą pačią struktūrą skubiai grąžinti. O kas tai padarys, — ar Vlikas?.. O jei ekonominė, socialinė, pasaulėžiūrinė struktūra neišvengiamai bus kita? Tuomet atitinkamai turėtų išaugti ir naujos partijos.

Ar joms bus „neleista“ augti? Ar naujajai struktūrai reikės būtinai primesti senas partijas? O jeigu žmonės jų nebe norės, nebesupras? O ir tada Vlikas tą struktūrą mėgins „reprezentuoti“? O jei žmonės už savas būsimas partijas balsuos? Ar reikės tada paskelbti, jog jie „nereprezentuoja tautos valios“ (kaip dabar mėgstama sapaloti išėivijoje)? Ir kūr čia bus demokratiija?

RETAS STUDENTAS KONSERVATORIUS!

Demokratija mėgsta palaukti, ką pats gyvenimas parodys ir ko tautos sluogsniai siekia. Bet mūsųose dabar iš anksto mėgstama nusakyti viską, nežinant veik nieko ir nesirūpinant žinoti.

Todėl čia mes nekartą ir randame, kad mūsų praeities partinės struktūros vadai šiuo atveju „atstovauja“ gryną patvaikimą ir labai žaloja tikrosios, gyvosios Lietuvos padėties ir jos reikalų supratimą. Atsiprašome už nemandagumą, bet kad sunku surasti kitą žodį, kuris visai tiksliai šią mintį išreikštų.

„Sėjos“ studentas, kuris prisideda prie anų minčių kartojimo, yra labai reta išimtis akademinės liberalinės jaunuomenės tarpe. Net dažnas ateitininkas taip naiviai nebesprendžia apie „ateitį“.

Naujai priaugantis lietuvių akademinis jaunimas žymiai savarankiškiau galvoja. Todėl jis tėvams nepatinka ir kartais pavadinamas „blogu“ jaunimu. Jis daugelio smarkiųjų partijų, buvusių prieš 30 metų, net nelabai žino. Ir jų dabarties popierinėmis kombinacijomis nesisieloja.

Mes jo nesmerkiame už naujų kelių įieškojimą. Priešingai, mes jį norėtume pagirti ir net jungtis su juo, nes jaučiame, kad ateities Lietuvos politinė struktūra bus žymiai kitokia, negu ją šiandien „atstovauja“ Vlikas.

Mes manome, kad šis „veiksnyš“ jokios Lietuvos neatstovauja, nebent kelių tremties politikierių asmeninius reikalus...

Tačiau apie „Sėjos“ konservatyvų akademišką būtį galima pasakyti labai gražų dalyką: jis retas iš tų gerųjų sūnų, kurie dar klauso savo tėvo.

NUOPLĖŠOS

Daugelis mūsų laikraščių pradėjo skystis, esą lietuvių politinės grupės gaižiai pešasi per spaudą. Nesąmonė. — jokio

tikro politinio pešimosi spaudoje mes dar neturėjome.

Dabar tėra tik toks pešimasis: vienas laikraštis išgria save ir savo grupę ir iškolioja kitą laikraštį bei jį remiančią grupę. Antrosios grupės laikraštis tuo pat atsilygina pirmajam. Ir taip pora trejeta panašių paralelinių kombinacijų. Pagaliau, dar vieno laikraščio bendradarbis surenka visų pasikolijimus ir nuo savęs visus kitus iškolioja už tai, kad anieji koliojasi ir ardo vienybę.

Visi tokie moralistai stengiasi nutylėti klausimus, dėl ko ginčijamasi ar koliojamasi. Ir taip slenka gyvenimas, kaip moterėlėms prie šulinio...

* * *

O Alė Rūta savo rokiškėniškame romane „Trumpa diena“ aiškiai pasako:

„Silva rūpinosi Bronės paniurimu, bet, gerai apsvarstęs, nutarė:

— Et, sužiūrėsi mergu! Gal sirginėja... Praryja kokių ašakų, tai ir rauskas kaip naginė... Praais!..“

* * *

Gi Abderrahmanas III, atšuntasis Ispanijos kalifas, valdęs 912-961 metų laikotarpiu, pagaliau buvo priėjęs tokių išmintingų išvadų:

„Praslinko penkiasdešimt metų, kai aš esu kalifas. Turtai, garbė, malonumai, — viską išragavau, viską išsėmiau. Mano varžovai karaliai mane gerbia, manęs bijo ir man pavydi, Viskas, ko žmonės geidžia, man dangaus buvo duota. Per šį ilgą tariamų džiaugsmų laikotarpį suskaičiavau dienas, kuriomis jaučiausi tikrai laimingas: tas skaičius siekia keturiolika. Mirtingieji, tuo įvertinkit didybę, pasauli ir gyvenimą!..“

Spurgis Sunkenis

PIRŠTU I AKI

NOSIS IR RAGANOSIS

Naujausia avangardistinė poema

Tekstas ir komentarai — Prof. Tytūno Uodegos

Medinė naginė

... apauna mano nosį.

Ak, nosį, nosį —

žydą raganosį!

Zalia širdis,

ar ilgai dar kovosi,

ar ilgai dar

... mane už nosies

tu vedžiosi? Ir nubalnosi?

Pakol prie dubenio,

kaip musę, tu priplosi, —

mane —

... žvaigždėtą tigrą,

... girtą raganosį?

Ir vėl, ir vėl, ir vėl — kodėl?

Nabuchudunusorai!

Pažvelk — sarita, atalantis!

Genezaretas! ..

Broadway melodija —

Fata morgentis, fata magnolija...

Mįslingi kurmiai šėlo

raudonuos marškinėlius.

Madonna!

Prašau nebesigraibinėti!

Dainuoja juodo vakaro rapsodiją,

geriu per kulną meilę,

... kaip anodiją —

Infernabolija! ..

PAAIŠKINIMAI APIE GENIALŲ EILĖRAŠTĮ

Senovėje gerų eilėraščių nereikėdavo skaitytojams aiškinti. Patys suprasedavo ir dar atmintinai išmokdavo. Šiais laikais skaitytojai pakvailėjo ir geros poezijos nebesupranta. Todėl pirmiau reikia paaiškinti. Tik tada atsiskleidžia visas poeto geniališkas. Lietuvių literatai dabar kaip tik labai pamėgo tokius paaiškinimus. Antai, SANTARVĖJ A.J. Greimas taip įdomiai išaiškino Rimbaud eilėrašty, kad jau jį kiekvienas suranta. O A. Škėma taip puikiai ir plačiai išaiškino H. Nagio „sniego balandžius“, jog dabar galime būti visi tikri, kad geresnio eilėraščio niekas pasiktiniais laikais nesukūrė. Literatūros Lankuose anglų poetas Eliot išaiškino savo paties poemą. Daugelis kritikų dabar vis aiškina savo draugų naujausią poeziją, ir mes pamatome, kad iš tikro turime labai didelių poetų.

Tad matau, kad ir man reikia įšaiškinti savo poemą. Tik tuomet suprasite, koks didelis aš esu poetas ir kiek daug gilių minčių turiu. Mano poemoje atsiktinai yra išlikę du pasenę dalykai — šioks toks ritmas ir šioks toks skambumas. Tai didžiausios ydos. Bet jeigu užmerksime akis į šiuos trūkumus, pamatysime, jog joje yra tiek daug gerų kitų savybių, kad drąsiai galima mano eilėrašty priskirti prie pačių reikšmingiausių rytdienos literatūroje.

Medinė naginė apauga nosį... Tai simbolizmas. Naginė paprastai yra odinė, o klumpė medinė. Ir kai tikras poetas kalba apie klumpę, tai jis ją vadina medine nagine. Tik senovėje naginėmis audavo koją, o dabar jomis auna nosį.

Ak, nosį, nosį... Žinoma, kad nosį. Tai svarbiausias, bet ligišlois kažkaip pamirštas žmogaus organas poezijoje. Nosis jaučia kvapą ir išduoda kvapą, todėl reikia ją apauti. Tada taip nesimirdės. Ir galėsi ant savo nosies vaikščioti. Tai naujo žmogaus tipas.

Žydras raganosis... Be galo vykęs perėjimas nuo apautos nosies ligi šio grakštiausio Nilo upės gyvūno. Ir labai kilnus atskambis, — nosis ir raganosis! Tai dviejų pasaulių, demokratinio ir totalistinio, priešpastatymas, kuris reiškia jų taikingą sugyvenimą — peaceful coexistence. Tik stebėkite, kaip pagavau patį aktualiausią mūsų dabartinės egzistencijos momentą. Raganosis žydras dėlto, kad totalizmas, kaip ir visoks bolsėvizmas, yra skaidrus, permatomas ir toks stiprus, kad net apakina.

Žalia širdis... Gali būti ir raudona, bet negerai, nes būtų perdaug realistiškai. Poetas turi rinkti naujas spalvas, sukurti gilesnį spalvų pasaulį. Man susikūrė žalia nosis. Tai primena pergyvenimus, kai geri tris naktis iš eilės. Į ketvirtą naktį, ypač paryčiu nosis, o taip pat ir jos draugė širdis kažkaip melsvai pažaliuoja. Idėjinė šios eilutės prasmė: visgi geriau žalialis internacionalas, negu raudonasis.

Ar ilgai dar kovosi?.. Keturiomis trumpais žodžiais pasakyta didžiausia problema. Du pasauliai kovoja — raudona ir žalia širdis. Bet ar dar ilgai? Čia poetas išreiškia baimę ir nerimą, kuris ryškiau matyti iš sekančių eilučių.

Už nosies vedžiosi... Tai esmingiausias dabartinio pasaulio, o ypač tremties lietuvių būties bruožas. Kiekvienas savo artimą už nosies vedžioja ar bent mėgina. Pana kavallerių, dar dažniau kavallerius pana. Žmona vyrą, o retkarčiais net vyras žmoną. Rusija Amerika, o Amerika mėgina Rusiją, bet vis nesiseka. Krupavičius „lietuvių tautą“ ir visus aukotojus Tautos Fondui. Grigaitis Amerikoje mano, kad jis vedžioja už nosies Šimutį, o Šimutis įsitikinęs, kad už davatku sudėtus pinigus jis vedžioja Grigaitį už nosies, kur tik nori. O Karvelis visą pasaulį mėgino už nosies pavedžioti, kad jis jau ambasadorius. Todėl poetas galingu balsu klausia: ar dar ilgai taip bus? Ar dar ilgai reikės laukti, kai nosys pradės pačios vaikščioti ir nebesiduos vedžiojamos?

Ir nubalnosi... Liaudies pasakymuose „nubalnoti nosį“ reiškia ją skaudžiai kur numušti pagriūvant. Abiem atvejais šiame žodyje glūdi giliausia ir taikliausia reikšmė, — stačiai stebiuos, kad taip man pavyko genialiai pasakyti. Gerai kavalleriui nubalnoti pana, Šimučiuui nubalnoti Grigaitį, Krupavičius nubalnoti Lozaraitį, ir tautiečių kišenės, ir Tautos Fondo kasą savo kelionėmis, o fašistams dar smagiau buvo nubalnoti vynu pasigėrusią Karvelio ambasadorystę Bonnoje. Bet kas iš to? Numušk jiems nosį, o vistiek jie gyvi — ir ta pana, ir Grigaitis, ir Karvelis, ir Krupavičius. O jei balną atimsi, tai jie ir be balno joja. Joja ir jos. Tad kam ta kova, kam nuolatnis balnojimas ir nubalnojimas? Vistiek niekur nenujosi. Todėl poetas ir klausia: ar dar ilgai balnosime savo sulinkusias nugaras ir žalias nosis?

Pakol prie dubenio priplosi... Štai platus vaizdas, visos dramos galas, Priplok

prie dubenio, kaip musę. Priplok, bet nesutrėkšk. Nes jei visai pana sutraiskysi, nebebus ko kitą kartą mylėti. Ir jei priešą galutinai pritrėksi, tai, vėliau nebebus su kuo vėl kovoti. O kaip tada įrodysi visuomenei, kad reikalinga toliau vesti laisvinimo kova ir kad lietuviai turi aukoti naujas lėšas? Geriausia tik priploti prie dubenio. Čia būsi dar gyvas, gausi maisto, na, ir garbink savo geradarį. Taip Krupavičiui pavyko priploti prie dubenio Zalkauską ir Gelžinį, o Karveliui Migliną. Taip ir pasidarė tautos balsas arba tautinė vienybė.

Žvaigždėta tigrą... Dabarties žmogus yra eilinis tigras, kol gerai prie dubenio prisiplojęs. Tik pašalink nuo dubenio, ir jam akyse žvaigždės pasirodo. Žmogus tada sapnuoja, stebisi, jaučiasi kaip perblokštas, kaip kuolu per pakaušį gavęs. Ir nebežino, ką daryti. Taigi, čia poetas norėjo pasakyti, kad ne pats tigras yra žvaigždėtas (nors toks epitetas labai vietoje), bet kad negalinčiam prisiploti prie dubenio tigrui akyse rodomi žvaigždės, ir jis tarsi visas tampa žvaigždėtas. Tigrą reikia gerai pašerti, duoti jam užryt kumelienos, arba gražią turistę, arba pakviesti į valdžią, ir jis pasidaro eriužas. O jei ne, tai tikras tigras ir dar žvaigždėtas. Puikus simbolis riebesnėms pomoms, kurias dar protarpiais kankina geiduliai.

Girtą raganosį... Koks nuostabus posmo išbaigimas stačiai klasišku arba hipopotamišku vaizdu! Girtas raganosis! Raganosis upėse ar ežeruose aplamai daug prisigeria vandens. Bet ne čia esmė, nes nuo vandens labai jau girtas dar nebūsi. Poetas neabejotinai turėjo kitą mintį — tikrai girtą raganosį. Girtą nuo meilės, nuo įsiutumio, nuo davydo, nuo šnapso, nuo garbės ir valdžios troškimo. Ar paprastų paprasčiausiai girtą nuo kvailumo, epileptiką ir isteriką, kokių dabar jau apščiau nuotykingoji tremtis prigaminu mūsų tautos vadu tarpe, mūsų spaudoje ir poniučių salonuose.

Ir vėl... Šiuo triskartį pakartotu žodžiu prasideda antras poemos posmas, kuris skaitytoją įveda į plačiausias istorines, romantines, religines ir filosofines gelmes. Kai tris kartus pasakai tą patį žodį ar posakį paeiliui, kaip mėgsta Brazdžionis, tuomet poezija pagilėja. Atskirai paimitas žodis „vėl“ neturi jokios poezijos, bet jei tai pasakai tris kartus, tuojuo pasidaro gili prasmė, tokia gili, kad ima kelti neaiškumą, ir nenuostabu, kad tuomet poetas pats klausia: „kodėl?“. Aš irgi nežinau, kodėl, — nes jei žinočiau, tai būčiau nebe poetas, o koks nors mokslininkas.

Nabuchudunusorai! Poetas kreipiasi į tolimą praeitį, Asiriją ir Babiloniją, į kiek atsakymų senovės išminčiuose ir randa...

Sarita, atalantis... Jam pasigirsta nesu-prantami žodžiai, vienas meksikonikiškas, o kitas iš Leono Lėto moderninės poezijos. Iš tikrųjų, tie du žodžiai nieko nereiškia, bet tiktai profanui. O poezijoje jie daug reiškia, nes skambūs, o svarbiausia, dėlto ir reiškia, kad nieko nereiškia.

Genezaretas... Kai žmogus pradeda nebesuprasti šio pasaulio mandrybiu, jo sie-la tada kyla į religines augštybes. Kunigų poetų skaičiui pas mus mažėjant, dabar religinėmis temomis rašo daugiausia pasauliečiai ir Biblijos pažinimu jie jau seniai yra pralenkę dvasininkus. Maceina ir Brazdžionis eina jų priešakyje. Bet jie daug prikalba, o nieko aiškiau nepasako. O čia poetas tik trumpai primena Genezaretą ežerą, o kiek daug ir viskas iš karto pasakyta!

Broadway melodija... Visai panašus atsitikimas — trumpai išreiškia dabarties dvasią. Šventasis Genezaretas ir stambel-diškasis Broadway sujungia dvi epochas, kurios viena su kita kovoja ir viena kitą papildo.

Fata morgantis, fata magnolia... Kaip papildo? Kaip kovoja? Niekas gerai nežino. Bet poetas žino. Kaip iš Delfų orakulo, jam pasigirsta šie keisti, muzikaliūs žodžiai. Tik ateinančios kartos tesugebės pilnai išsiaiškinti jų reikšmę. O šandien užteks pasakyti — viskas šiame pasaulyje yra et bet...

Kurmiai raudonuos marškinėlius... Baltais marškinėliais apsirengusių kurmių chorai gieda Nykos Niliūno poemose. Labai pasenęs vaizdas. Tai baltagvardiečiai, iš kurių nieko gero nebelauktina. Dabar vyruoja kiti kurmiai, raudonuose marškinėliuose, gryni raudonarmiečiai. Jie mišlingi, jie šėlsta, jie knisiasi visur. Koks platus epochos vaizdas!

Madonna... Bijant kurmių, į ką gi kitą šauksies, jeigu ne į Madoną. Suprantama dvejopai, — arba į savo draugo žmoną, arba į Dangiškąją karalienę. Tas atsišaukimas daromas pagal reikalą ir dvasinį stovį. Kadangi tos madonos tyli, tai poetas užsirūstinęs sušunka:

Prašau nebesigraibinėti! Neišprususiam skaitytojui atrodo, kad tai pati pornografiškiausia poemos vieta. Nieko panašaus, tai pati moraliausia vieta! Nes kai draugo žmona nusibosta, tai juk geriausias būdas taip sušukti ir staigiai nu-

kirsti galvą pagundos gyvatei. O kai turima galvoj dausų karalienė, tuomet toks sušukimas reiškia: nagi, daryk pagaliu ką nors, užtenka švelniai besigrabinėti, atėik ir padaryk tvarką, nes mūsų pasaulis eina velniop!

Dainuoju rapsodija... Kai tvarkos vistiek nėra, bolševikai laimi karus, o Karvelis tebeambasadoriauja, gi Kardelis tebekviečia Krupavičių žūtbūt susitaikinti su Lozoraičiu ir dirbti iš vieno (kažin kaip jie ten jau bedirbs po tokio ilgo karo ...), — tai aš, kaip poetas, pradedu dainuoti rapsodiją, ir ne kokią paprastą, bet juodo vakaro rapsodiją. Seniau rapsodijas rašydavo kompozitoriai, o vėliau jas grodavo pianinu ar su visu orkestru. Bet dabar, tokiame sąmišyje, poetai dainuoja rapsodijas. O jos skamba taip, kaip klarineto ir kontrabaso duetas, labai gražiai. Tik publika neklauso, nes nieks gerų ausų nebeturi. Apkurto mūsų visuomenė. Tu gali kalbėt, kaip nori, gražiausiais žodžiais apie tėvynės meilę ar net partizanų kraują, niekas neklauso ir negirdi, o kiekvienas daro savo. Tad ši poemos eilutė išreiškia faktiškai patį giliausią nusivylimą, žymiai gilesnį net už Brazaičio ir Škirpos, kurių mūsų tauta nedėkingai nebenori pripažinti Birželio sukilimo vyriausybės ministeriais pirmininkais. Nusivylimo sinfonija.

Geriu per kulną meilę, kaip anodiją... Reiškia, ir poetas ir visas pasaulis eina prie galo. Meilė buvo geriama per lūpas, per akis ar per kitas ne visai švarias vietas. Protesto ženklan, poetas ją geria per kulną. Ir geria svaigdamas, kaip anodiją. Su anodija galima atsigavinti, bet galima ir nusinuodyti. Kaip matėme, vis dvi prasmės, dialektika, kuri parodo mūsų poeto gilumą ir toli pramatantį žvilgį. Po tokios eilutės vienas žingsnis belieka į tolesnį veiksmą — gerti savo priešų kulną ir savo mylinčią širdį.

Infernabolia.. Poema pasibaigia gūžžiai ir paslaptinai. Kur mes atsidūrėme? Ar Šičinsko puotoje, ar raganų sabate, ar Reutlingeno vyriausybės būstinėje? Ne, poetas žvelgia plačiau, viskas jam velniava, o lotynišką žodį pavartojo dėlto, kad juo kas vaidina šventesni, tuo yra didesnis sukčiūš šiais laikais. Tikrai, gražesniu žodžiu ir gilesne mintimi jokios poemos niekas negalėtų užbaigti.

Taigi, gerbiamieji skaitytojai dabar mato, kiek genialių minčių ir visokios meninės gylybės paskieista per tą 14 trumpų eilučių. Visa paslaptis, kaip regite, yra ne tiek poeziją rašyti, kiek mokėti ją gerai išaiškinti.

Prof. T. U.

VLIK'O

„MINISTRO DEL INFORMAZIONE“

PROPAGANDA

„Vakarų ūkio sistema bolševizmo nenugalės, bet lietuvių motinų maldai iškeltos rankos jį pergalės“, pareiškė M. Gelžinis Lietuvos vokiečių suvažiavime Lueneburge, po vieno politinio ūkinio referato.

Jei bolševizmo nugalėjimas, VLIK'o „propagandos ministerio“ nuomone, bus įvykdytas vien nelaimingųjų lietuvių motinų maldai iškeltomis rankomis, tai kyla rimtas klausimas, kam reikalinga VLIK'e

propagandos įstaiga, „Elta“, ir pats „propagandos ministeris“?

M. Gelžinis, besiorientuodamas į krikščionių demokratų ideologiją, matyti, girdėjo varpus skambant, bet nežino, kurioje bažnyčioje. Jis, turbūt, nežino, kad Bažnyčia visuomet reikalavo ne vien maldų, bet ir darbo, o ne tuščiažodžiavimo. Tai geriausiai nusako vienuolių statytojų principas: „Ora et labora“ — melskis ir dirbk.

SKAITYTOJŲ LAIŠKAI

KAS YRA „ŠARŪNIŠKOS PILAITĖS“?

Skaitytojas P.S. užklausė, ką reiškia Santarvės Nr. 3 straipsnyje „Tauta išspjau vergijos nuodus“ pavartotas posakis — „šarūniškos pilaitės“. Klausimą perdavėme to straipsnio autoriui Jurgiui Lengveniui ir čia pateikiame jo atsakymą:

„Tikrai, šarūniškų pilaičių posakis ir jo simbolinė reikšmė mūsų kalboje gal dar yra nauja. Posakio kilmė rišasi su Lietuvos istorija ir literatūra. Vincas Krėvė savo „Šarūne“ vaizduoja Lietuvos gyvenimo tarpinį — maždaug prieš pat karaliaus Mindaugo laikotarpį. Tada bendros valstybės su viena vyriausia valdžia dar nebuvo. Kaip iš negausių istorinių šaltinių spėjama, šalį valdė pasidalinę įvairių vietovių ir giminių didžiūnai. Kiekvienas toks valdovas turėjo savo pilį ir jam priklausančią giminę ar apylinkę tvarkė visai savarankiškai ir nepriklausomai. Be abejo, tokie valdovai tarpusavyje dažnai kivirčydavosi ir kariaudavo, siekdami pirmenybės. Legendarinis Krėvės Dainavos kunigaikštis Šarūnas buvo vienas iš tokių mažų valdovų. Remdamasis savo stipria ranka, narsumu ir išmintimi, Šarūnas iš savo pilaitės išėjo plačiau ir vertė kitus valdovus jam paklusti. Į vieno valdovo rankas jis siekė sujungti visą Dainavos šalį. Jis tačiau nespėjo savo tikslo pilnai pasiekti ir šią pareigą perdavė jaunajam Mindaugui. Tad „šarūniška pilaitė“ gal ir būtų simbolis atskirumo, siauro egoizmo, užsidarymo į savo kiautą, bendro reikalo ir bendro pavojaus nesupratimo, atitrūkimo nuo naujojo gyvenimo reikalavimų ir pan. Teisingiau gal būtų pasakyti — „šarūno laikų pilaitė“, nes pats Šarūnas kitų mažų valdovų pilaites grovė ir siekė pastatyti vieną, bendrą, galingą Dainavos (Lietuvos) pilį“...

J. Lengvenis

DAUGIAU TAIP RAŠYTINA

Dr. P. Pamataičio straipsnis apie bendradarbiavimą man suteikė didelio pasigėrėjimo. Santarvėje nedažnai būna straipsnių, parašytų taip aiškiai, suprantamai, gyva ir paprasta kalba. Tada ir visos mintys pasiekia tikslą.

Vienas malonumas tokie straipsniai. Prašykite Pamataičį dažniau rašyti.

P. J., USA

BUVO PADARYTA FATALISKA

KLaida...

Gerbiamas Pone Redaktorium,

Aš noriu atkreipti „Santarvės“ skaitytojų dėmesį į p. K. Škirpos, buv. Lietuvos įgaliotojo Ministerio Berlyne, laišką „Nepriklausomos Lietuvos“ Redakcijai, atspausdintą to laikraščio 16 nr., 1955.IV.20.

Tame laiške p. K. Škirpa, pasirėmęs 1940 m. užrašytais Dr. P. Karvelio pasakojimais apie jo pabėgimą iš Lietuvos, nurodo, kaip tomis tragiškais Lietuvos dienomis, Užs. Reik. ministeriui Urbšui tebebuvus dar Maskvoje, paskutinės Lietuvos vyriausybės koalicijos partneriai, krikščionys demokratai ir valstiečiai liaudininkai, tada vadintos „ašies“ politikai, galvojo ne apie tai, kaip reikės pasipriešinti gresiančiai okupacijai, o apie tai, kaip sukelti vyriausybės krizę.

„Ar kam patinka ar ne“, rašo p. K. Škirpa, „bet tenka pripažinti, jog buvo padaryta fatališka klaida, siekiant įvykdyti Min. Kabineto krizę, kai išorinis pavojus reikalavo ryžtingų iš Vyriausybės aktų pareikšti sovietiskajam agresoriui ginkluotą pasipriešinimą, kaip kad buvo tos pačios A. Merkio Vyriausybės, vienbalsiai pritariant ir ašies atstovams toje Vyriausybėje, nutarta dar prieš sovietų pasikesinimą į Lietuvos nepriklausomybę bei ieškojimą priekabių ultimatumo pastatymui“.

Įdomu tai, kad tu „ašies“ posėdininkų, partinių „komitetėikų“, besitariusių, kaip nuversti Vyriausybę, tarpe buvo Dr. P. Karvelis ir K. Žalkauskas, tie patys katalikų ir liaudininkų šulai dabar VLIK'e.

1940 m. prieš bolševikams Lietuvą okupuojant darę fatališkas klaidas, po penkiolikos metų jie kartoja tas pačias klaidas VLIK'e, rūpindamiesi ne Tėvynės okupacija, bet savo partinėmis kombinacijomis.

Priimkit mano pagarbos pareiškimą

J. P. Canada

KRONIKINĖS NUOTRUPOS

* Medellin (Colombia, Pietų Amerika) LRS-ės skyrius Vasario 16 d. minėjimo proga buvo surengęs Club Hipico patalpoje pobūvį, kuriame dalyvavo Medellin burmistras ir žymesnieji miesto piliečiai. Burmistrui įteikta tautinė lietuviška juosta, ir visi svečiai buvo apdovanoti Casimiro Verax'o knygomis „Lituania entre fuego cruzado“ ir „Imperio del Genocidio“. Ta proga Medellin burmistras buvo plačiau supažindintas su LRS-ės paskirtimi, ir visiems svečiams buvo papilta geros propagandos apie Lietuvą.

* Šm. vasario mėn. 20 d. LRS Chicago 1-asis Skyrius uždaroje narių sueigoje iškilmingai paminėjo Lietuvos Nepriklausomybės šventę.

Šia proga susirinkusieji suaukojo Nepriklausomybės Fondui 112 dol.

* Šm. kovo mėn. 26-27 d.d. Londone įvyko LAS-o D. Britanijos Vietininkijos atstovų suvažiavimas. Suvažiavime dalyvavo atvykęs iš Vokietijos LAS Vyr. Valdys Pirmininkas Stp. Vykintas.

* Šm. balandžio mėn. 3 d. LRS Nottinghamo (D. Britanija) Skyrius užinicavo Nežinomo Laisvės Kovotojo Dienos minėjimą.

Pirmasis minėjimas buvo atliktas uždarame Skyriaus narių susirinkime. Minėji-

mui pritaikintą žodį tarė Skyriaus narys, LRS VK Pirmininkas S. Kuzminskas.

* Šm. gegužės mėn. 5 d. lenkų instituto „Reduta“ Londone pakviestas, „Santarvės“ Redaktorius F. Neveravičius skaitė paskaitą tema: „Nepriklausomos Lietuvos Kultūriniai Laimėjimai“. Po paskaitos prelegentas atsakinėjo į gausius klausimus.

* Šm. gegužės mėn. 14 ir 15 d.d. įvykusiame Londone Tarptautinės Laisvųjų Žurnalistų Federacijos IV-ame Kongrese lietuvius žurnalistus atstovavo F. Neveravičius ir M. Bajorinas. F. Neveravičius išrinktas į Federacijos Revizijos Komisiją. Tuo būdu šiuo metu Federacijos centriniuose organuose yra du lietuviai žurnalistai — J. Lanskoronskis Vykdomajame Komitete, kaip vienas iš vicepirmininkų, ir F. Neveravičius Revizijos Komisijoje.

* Šm. liepos mėn. pradžioje Londone ketina lankytis LTS-o Pirmininkas Vincas Rastenis.

* Šm. liepos mėn. 9 ir 10 d.d. numatomas Manchesteryje (D. Brit.) LRS Europos padalinių atstovų suvažiavimas, į kurį atvykti pasižadėjo VK narys, žinomas, pasižymėjęs Lietuvos Rezistencijos dalyvis, K. Drunga.

LEIDINIAI

LITERATŪROS LANKAI — neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis. Numeris 5, Buenos Aires, 1955 m.

Šiame numeryje rašo: Jurgis Blėkaitis — „Be Vinco Krėvės“, Antanas Jasmantas — „Asketų sukilimas“, Algirdas Landsbergis — „Biržos didžiūno Kemėzos nauja sekretorė“, Julius Kaupas — „Saulėgrąžos mėnulio gatvė“, Pranas Budrys — „Prancūzų poezijos pirmasis matavimas“. Gausu poezijos: Alf. Nykos-Niliūno, Vlados Prosciūnaitės, Vlodo Šlaito, Georgo Trakl, Czeslawo Miloszo, Juliano, Tuwimo ir iš nuostabios pigmėjų kūrybos. Žurnale daug iliustracijų ir platus išsamus skyrius, skirtas rimtai literatūrinei kritikai.

LITERATŪROS LANKAI yra tikra duona ir net su sviestu ir vyno stiklu išalkusiam kūrybinio žodžio lietuviui. Tai vienintelis lietuviškas literatūrinis žurnalas. Jo augštas lygis jį stato vienodoj plotmėj su geriausiaisiais Vakarų tos rūšies žurnalais, ir jei jis būtų leidžiamas ne lietuvių, o, leiskim, anglų kalba, jį šiandien žinotų visas literatų ir literatūros mėgėjų pasaulis. Tenka stebėtis, kad tokiomis nepalankiomis, sakyčiau, nepalankiausiomis sąlygomis, tarytum magiška lazdele stūtelėjus, kažkur Argentinoje pasirodo toks puikus liudijimas, kad, kokios bebūtų materialinės sąlygos, laisvajame pasaulyje laivas kūrėjas lietuvis toli gražu neprara-

do savo talento, bet jį išsaugojo ir gražiausiai jį augina. Tai vienas iš darbų, dėl kurių lietuvis išeisvis galbūt neturės raudonuoti prieš tuos, kurie šiandien, deja, negali laisvai reikštis.

Kokia dvasia šis leidinys redaguojamas — geriausiai nusako redakcinis, pasirašytas H.B.S. inicialais straipsnis — „Emigracija ir kritika“. Jame sakoma:

„Mes nesame emigrantai, iškeliavę lėmės ir tėvynės įteškoti. Ir vieną ir kitą mes turime arba neturime visiems žinoma prasme. Mes tebesame savo tautoje tokiu pačiu intensyvumu, kaip bet kuriuo kitu momentu nuo mūsų gimimo dienos iki dabar, tad mums emigracija tėra laikinis „gyvenimas kitur“. ...Savo relatyvaus skurdo mes nelaikom nei nuopelnu savo tautai, nei ypatingu heroizmu; tai yra mūsų likimas, kuris galėjo ištikti betkur ir betkada. Todėl mums tragedija rašytojo, dirbančio fizinį darbą bevardėje darbininkų masėje, neturi tos taip išpopuliarintos prasmės. Jų tragedija mums nė kiek „nedidesnė“ arba „nemažesnė“, pav., už ūkininko, tapusio samdiniu, ir telpa žmogiškosios sąlygos plotmėje, kaip vienas iš „misere humane“ liudijimų. Žinodami karčią tiesą, kad skurdas praktikoje žemina žmogų, visą minėtą skurdo reklamą laikome absurdiška, emigrantiška, nenaudinga politiškai, neestetiška, kartu su užuojauta atnešančia panieką etc. Taip pat, kad mūsų ir emigracijos eventualus sunykimas jokių būdu nereikėtų visos tautos žlugimo, ir kad ne už viską galima reikalauti užmokescio iš savo tautos. Dėl viso to mes griežtai atsiribojame nuo mi-

nėtos žlugimo ideologijos, nė viena prasme nesutikdami pripažinti emigrantinio relatyvizmo dogmos ir pasilikdami prie normalių galvojimo ir vertinimo normų. Nes suemigrantėjimo išvengs tik tie, kurie pasiilks savo tautos ir kultūros orbitoje ir kartu nepraras normalaus gyvenimo sąvokų.“

Kokie artimi, kokie vienreikšmiai šie žodžiai su SANTARVĖS nuolat reiškiamomis analoginėmis mintimis.

J. M.

„TĖVŲ ŽEMĖ“ Nr. 1 — rotatoriumi spausdintas, neperiodinis L.A.S. Anglijos Vietininkijos leidinys. Redaguoja Red. Kolegija. Redakcijos Adresas: 13, Frostic Mansions, Frostic Place, London, E.1. Numerio kaina 1/-.

Tai gerai suredaguotas ir patrauklus leidinys, skirtas daugiausia organizacijos reikalams, bet taikomas taipgi ir visiems lietuviams,

Leidinyje — tiesūs ir aiškūs A.J. Kaulėno straipsniai: „Kas Mes“, „Nepameskime Tikrojo Kelio“. Įdomiai rašo K. Jonėlynas „Trečia Lietuvybės Tvirtovė“, Jurgis Giedraitis — „Paskutinės Prezidento Smetonos valandos Lietuvoje“, N. Mamaitis — „Kultūrinis mūsų gyvenimas“.

Nusikračiusi kaipuriais gal permulkiats „parapijiniats“ reikalais, „Tėvų Žemė“ neabejotinai atsidarys sau kelią į platesnius visuomenės sluogsnius.

R. K.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

BALTS by Marija Gimbutas and **BALTIC LANGUAGES** by Anthony Salys — from *Encyclopaedia Britannica*, Volume 3, pages 4-6, Copyright 1955.

Vien pats faktas, kad tuos straipsnius parašė Marija Gimbutienė ir Antanas Salys ir kad *Encyclopaedia Britannica* juos pasikvietė tam darbui atlikti, šildo mūsų, lietuvių, širdį. Juk „E.B.“ yra pati rimčiausioji pasaulio enciklopedija anglų kalba, ir tik didžiausi savo srities autoritetai kviečiami joje bendradarbiauti. „E. B.“ yra šaltinis, kuriuo naudojasi viso pasaulio universitetai, visos mokslo įstaigos, žurnalistai, plunksnos žmonės ir šviesuomenė.

Abu straipsniai būtų naudingi lietuviams paskaityti ir net atmintinai išmokti, nes juose yra atsakymas į klausimus, kuriuos pateikia kiekvienas kitatautis, besidomįs lietuviats. Iš kur kilusi jūsų kalba? Kuriai kalb.inei grupei ji priklauso? Kas yra baltai? Ar lietuvių kalba yra slavų kalba? ir pan. O jei kas domisi šiais klausimais plačiau, abiejų straipsnių paibaigoje gali rasti nurodymus gausių šaltinių detalesnėms studijoms.

Štai darbas, kuris visuomenei nėko nekaštavo, kuris tačiau yra vertingesnis už dešimt tuūkstančių dolerių kaštuojančią, bet dažniausia nevykusią vadinamą lietuviškąją propagandą.

R. K.

LITUANUS — Lithuanian Academic Youth Bulletin Nr. 2, 1955 m. kovo mėn. Svarbesnieji straipsniai: Quest for independence — I. Čepėnaišė, Freedom for Ever, Annihilation of a State — J. Šmulkišty, Lithuania Under the Sign of Swastika — J. Rimašauskas.

Vyr. Redaktorius — A.V. Dundzila, Redaktoriai — K.A. Mikėnas, L. Sabaliūnas, D.J. Valančiūtė, P.V. Vygantas.

PIRMASIS LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS DEŠIMTMETIS — 1918-1928 — Pirmoji knyga, parašė: P. Klimas, K.F. Kemėšis, J. Purickis, J. Savickis, M. Yčas. NIDOS Knygų Klubo leidinys Nr. 7. 1955 m. Kaina 3/- arba 1 doleris. Užsisakoma: NIDOS Knygų Klubas, 1/2, Ladbroke Gdns., London, W.11, Gt. Britain.

„Žibintas“ — religinės kultūros žurnalas. Nr. 3, 1955 m. gegužės mėn. Redaktorius — Kun. J. Kuzmickis.

**KITAS „SANTARVĖS“ Nr. BUS
IŠLEISTAS Š.M. RUGPJŪČIO MĖN.**

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS adresas:

SANTARVĖ, 46, Aberdare Gdns., London, N.W.6, Gr. Britain. Tel.: MAIda Vale 9140.

ADMINISTRACIJOS JAV-ėse adresas:

SANTARVĖ, c/o M. Židonis, 78 Nash Str., New Haven, Conn., U.S.A.

ATSTOVAI:

BRAZILIJOJE — M. Laupinaitis, Caixa Postal 118, Sao Paulo

KANADOJE — A. Kuolas, 143, Claremont st., Toronto, Ont.

PRANCŪZIJOJE — J. Masiulis, 6, rue Massenet, Paris, 16e.

VOKIETIJOJE — K. Drunga, (14b) Tuebingen, Hechingerstr. 10.

VENEZUELOJE — Vl. Kuzavinis, Urbanizacion Delgado Chalbaud, Vereda 23 Nr. 5, Coche, Caracas.

SANTARVĖS atskiro Nr-io kaina: JAV-ėse ir Kanadoje — 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 2/-, Prancūzijoje — 100 fr., Vokietijoje — 1 DM., Švedijoje — 1,5 šv. kr., Šveicarijoje — 1,50 šv. fr.

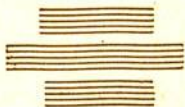
SANTARVĖS metinė prenumerata: JAV-ėse ir Kanadoje — 4 dol. 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 15/-, Prancūzijoje — 900 fr., Vokietijoje — 9 DM., Švedijoje — 12 šv. kr., Šveicarijoje — 12 šv. fr.

Kituose kraštuose atitinkamai kainai J. A. V. pagal vietinės valiutos kursą.

ALp(LKA)1759

76

1955, N. 2. 4-5

90.780.94